

**Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego
„Apeiron” w Krakowie**

SECURITY, ECONOMY & LAW

SEL

Redakcja

Juliusz Piwowarski
Andrzej Czop

Nr 1/2014 (IV)

styczeń – czerwiec 2014

EDITORIAL COMMITTEE:

Juliusz Piwowarski, Ph.D., Poland

Andrzej Czop, Ph.D., Poland

SCIENTIFIC BOARD:

Wojciech Czajkowski, Ph.D., (Poland)

Ing. Štefan Galla, Ph.D., (Slovak Republic)

Janusz Gierszewski, Ph.D., (Poland)

Wojciech M. Hrynicky, Ph.D., (Poland)

Rastislav Kazanský, Ph.D., (Slovak Republic)

Prof. Ing. Igor Kosir, CSc., (Slovak Republic)

Doc. PhDr. Branislav Kovacik PhD.

(Slovak Republic)

Juliusz Piwowarski, Ph.D., (Poland)

Mariusz Rozwadowski, Ph.D., (Poland)

Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.,

(Czech Republic)

Witold M. Sokołowski, Ph.D., (USA)

Prof. Lyubomyr Ivanovych Sopilnyk,

(Ukraine)

Joanna Stojer-Polańska, Ph.D., (Poland)

Andrzej Wawrzusiszyn, Ph.D., (Poland)

BOARD OF REVIEWERS:

Wojciech Czajkowski Ph.D. (Poland)

Krzysztof Kaganek Ph.D. (Poland)

Prof. J. Ochmann Ph.D. (Poland)

Doc. ing. Jozef Sabol, DrSc. (Poland)

Bartosz Soliński, Ph.D. (Poland)

Prof. Lyubomyr I. Sopylnik Ph.D. (Ukraine)

Doc. Inga Uriadnikowa, Ph.D. (Ukraine)

Doc. Vasyl Zaplatynkyi, Ph.D (Ukraine)

SUBJECT EDITORS:

1. Security, Uniformed services:

Assist. Prof. Kuba Jałoszyński, Ph.D.
(Slovakia)

Doc. Štefan Kočan, Ph.D. (Slovakia)

Prof. Antoni Olak, Ph.D. (Poland)

Juliusz Piwowarski, Ph.D. (Poland)

2. Economy:

Mariusz Rozwadowski, Ph.D., (Poland)

3. Law:

Prof. Yuriy Boshytskyi, (Ukraine)

Andrzej Czop, Ph.D. (Poland)

Wojciech M. Hrynicky, Ph.D., (Poland)

prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc.,

dr h. c. mult. (Czech Republic)

Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.,

(Czech Republic)

PREPARED FOR EDITING BY

Radosława Rodasik, Jarosław Dziubiński

Copyright © by Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron”
w Krakowie, Kraków 2014

The six-monthly journal

ISSN 2353-0669

Circulation: 100 cop. paper version

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie,
ul. Krupnicza 3, 31-123 Kraków

Tel. (12) 422 30 68; Fax. (12) 421 67 25

e-mail: science2@apeiron.edu.pl www.apeiron-wydawnictwo.pl

Electronic version constitutes a primary version of the journal

REDAKTORZY TOMU:

Juliusz Piwowarski, Ph.D., Poland

Andrzej Czop, Ph.D., Poland

RADA NAUKOWA:

Wojciech Czajkowski, Ph.D., (Polska)

Ing. Štefan Galla, Ph.D., (Słowacja)

Janusz Gierszewski, Ph.D., (Polska)

Wojciech M. Hrynicky, Ph.D., (Polska)

Rastislav Kazanský, Ph.D., (Słowacja)

Prof. Ing. Igor Kosir, CSc., (Słowacja)

Doc. PhDr. Branislav Kovacik Ph.D.

(Słowacja)

Juliusz Piwowarski, Ph.D., (Polska)

Mariusz Rozwadowski, Ph.D., (Polska)

Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc., (Czechy)

Witold M. Sokołowski, Ph.D., (USA)

Prof. Lyubomyr Ivanovych Sopilnyk,
(Ukraina)

Joanna Stojer-Polańska, Ph.D., (Polska)

Andrzej Wawrzusiszyn, Ph.D., (Polska)

RECENZENCI:

Wojciech Czajkowski Ph.D. (Polska)

Krzysztof Kaganek Ph.D. (Polska)

Prof. J. Ochmann Ph.D. (Polska)

Doc. ing. Jozef Sabol, DrSc. (Polska)

Bartosz Soliński, Ph.D. (Polska)

Prof. Lyubomyr I. Sopylnik Ph.D. (Ukraina)

Doc. Inga Uriadnikowa, Ph.D. (Ukraina)

Doc. Vasyl Zaplatynkyi, Ph.D (Ukraina)

REDAKTORZY TEMATYCZNI:

1. Bezpieczeństwo, grupy mundurowe:

Assist. Prof. Kuba Jałoszyński, Ph.D.

(Słowacja)

Doc. Štefan Kočan, Ph.D. (Słowacja)

Prof. Antoni Olak, Ph.D. (Polska)

Juliusz Piwowarski, Ph.D. (Polska)

2. Ekonomia:

Mariusz Rozwadowski, Ph.D., (Polska)

3. Prawo:

Prof. Yuriy Boshytskyi, (Ukraina)

Andrzej Czop, Ph.D. (Polska)

Wojciech M. Hrynicky, Ph.D., (Polska)

prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc.,

dr h. c. mult. (Czechy)

Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc., (Czechy)

OPRACOWANIE REDAKCYJNE, SKŁAD I KOREKTA

Radosława Rodasik, Jarosław Dziubiński

Copyright © by Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron”
w Krakowie, Kraków 2014

Czasopismo jest półrocznikiem

ISSN 2353-0669

Nakład: 100 szt.

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie,
ul. Krupnicza 3, 31-123 Kraków

Tel. (12) 422 30 68; Fax. (12) 421 67 25

e-mail: science2@apeiron.edu.pl www.apeiron-wydawnictwo.pl

Wersja elektroniczna czasopisma jest wersją pierwotną

DANIEL JANICKI

CMENTARZE W POLSKIM PRAWIE ADMINISTRACYJNYM

ABSTRAKT

Celem pracy jest omówienie i przybliżenie problematyki związanej z pochówkiem ludzkich szczątków oraz miejsc w jakich mają spoczywać. W szczególnej analizie zostały poddane aspekty związane z prawnymi normami, jakie muszą być spełnione w chwili tworzenia cmentarza oraz uwagi ogólne jakie obowiązują w polskim prawie administracyjnym dotyczące funkcjonowania tych obiektów. Podstawowe pytanie, jakie przyświeca podjętym tu rozważaniom, odnosi się do pochówku zmarłych które pozostaje współcześnie w kręgu zainteresowania materialnego prawa administracyjnego. Praca pozwoliła na przybliżenie historycznego rysu tych obiektów oraz ukazanie jak wielką rolę w życiu społecznym może odgrywać dobrze zorganizowany i stworzony plan zagospodarowania przestrzennego a całość tych rozważań ukazuje jak dużo czasu musi jeszcze upłynąć żeby zapewnić równowagę w otaczającym nas krajobrazie.

Słowa kluczowe: cmentarz, administracja, polskie prawo administracyjne

ABSTRACT

The aim of the study is to discuss and approximation problems related to the burial of human remains and places in which they lie. In particular the analysis were subjected to aspects related to legal standards that must be met at the

time of the creation of the cemetery and the general comments that apply to Polish administrative law concerning the operation of these facilities. The basic question that guided meditations undertaken here, refers to the burial of the dead that remains today of interest to administrative law. The work allowed the approximation of the historical feature of these objects, and to show how great a role in the social life can play a well-organized and developed land use plan and all of these considerations shows how much time has yet to take to ensure a balance in the surrounding landscape.

Keywords: cemetery, administration, Polish administrative law

CHOWANIE ZMARŁYCH

Aby zrozumieć współczesne trendy chowania zmarłych, przybliżyć należy historię i początki pochówku zmarłych.

Sposoby pochówku zmarłych w naszej części Europy odbywały się kilkunastu. Pierwszą fazą było formowanie się i dojrzewanie przedchrześcijańskiej kultury na ziemiach polskich. Następny okres zaczyna się od chrztu Polski w 966 roku i dotyczy chrześcijańskiego sposobu pojmowania istoty śmierci, jak również wiąże się z koncepcją śmierci oswojonej. Trzecim etapem było zakładanie wielkich cmentarzy pozamiejskich.

W okresie neolitycznym stosowane były trzy formy pochówku zmarłych: groby kamienne, cmentarzyska całopalne lub szkieletowe z przeróżnymi kształtami grobów oraz kurhany, które zachowały się do dnia dzisiejszego. Kurhany wykorzystywane były nie tylko w epoce neolitu czy epoce żelaza, ale również w epokach późniejszych, jak przedłużyckiej i łużyckiej. Zostały one jednak powoli wyparte przez cmentarzyska całopalne lub szkieletowe z różnymi kształtami grobów, które charakterystyczne były nie tylko w Polsce w kulturze łużyckiej, ale też na Słowacji oraz w kulturze wielbarskiej i słowiańskiej¹.

Od wczesnego średniowiecza w zdominowanej przez chrześcijan Europie głównym i najczęstszym miejscem grzebania zmarłych były cmentarze lokalizowane przy świątyniach. Stały się one typowym dla cywilizacji chrześcijańskiej rysem kulturowym. Cmentarze żydowskie natomiast często były organizowane poza miastem. W okresie kiedy wprowadzono chrześcijaństwo na cmentarzach słowiańskich wznoszono świątynie chrześcijańskie, aby zamaskować ich pogański charakter. Na ziemiach polskich i słowiańskich cmentarze słowiańskie zaczęły przekształcać się w cmentarze chrześcijańskie, które

---

1 W. Hrynicki, *Bezpieczeństwo kulturowe na przykładzie ochrony miejsc spoczynku* [w:] Zbornik vedeckých a odborných prác, Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012, Liptowski Mikuláš 2012, s.155.

stopniowo przenoszone były do osad miejscowej ludności, przede wszystkim osad miejskich i na wiele wieków pozostając jedynie w zarządzie kościoła. W 1059 roku Sobór Rzymski przykościelnym nekropoliom nadał sankcję „pól świętych”, włączając je w obszar kościelny.

Mimo, że wyraz „cmentarz” w polszczyźnie występuje już od początków chrześcijaństwa, zapisany został dopiero na początku wieku XV, początkowo jako „smentarz”, gdyż kojarzony był z smutkiem, smuceniem się, smętkiem. W rzeczywistości wyraz „cmentarz” wywodzi się z łacińskiego słowa „coemeterium”, natomiast ten z greckiego „koimeterion” – miejsce grzebania zmarłych, miejsce spoczynku.

Przejęcie do trzeciej fazy kształtowania się cmentarzy nastąpiło na przełomie XVIII/XIX wieku i powiązane było z rozwojem miast oraz koniecznością wyjścia poza mury miejskie. Wiek XX natomiast zapamiętany został w historii jako wiek wyprowadzenia cmentarzy ze śródmieść miast. Rozwój techniki oraz rewolucja przemysłowa sprzyjały rozwojowi miast i wzrostowi ludności miejskiej, dlatego konieczne było pozyskiwanie nowych pól grzebalnych poza granicami miast. Sprzyjało to powstawaniu nowoczesnych cmentarzy pozaśródmiejskich, które z upływem czasu stawały się wyspecjalizowanymi powierzchniami zapewniającymi nowe usługi związane z obrządkami funeralnymi².

POSTĘPOWANIE ZE ZWŁOKAMI I SZCZĄTKAMI LUDZKIMI

Wedle rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. za zwłoki uważa się ciała osób zmarłych oraz dzieci martwo urodzonych (§ 2). Za szczątki natomiast:

1. popioły, które otrzymywane są w wyniku spopielania zwłok
2. pozostałości zwłok znalezione podczas kopania grobu czy innych okoliczności
3. części ciała ludzkiego, które odłączone są od całości (§ 8 ust. 1)³.

Aby przyjąć zwłoki do pochowania na cmentarzu potrzebne jest przedstawienie odpowiednich dokumentów. Zgon oraz jego przyczyna muszą zostać ustalone przez lekarza, który prowadził pacjenta w ostatniej chorobie. Jeżeli nie ma możliwości stwierdzenia zgonu przez lekarza należy go jak również jego przyczynę ustalić w drodze oględzin.

2 W. Hrynicky, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., 155- 160

3 Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi (Dz. U. 2001 nr 153 poz. 1783).

Karta zgonu jest ważnym dokumentem, który stwierdza zgon oraz jego przyczynę. Stwierdza również tożsamość osoby zmarłej, oraz ustala czy przyczyną zgonu niebyło czasem przestępstwo. Urząd stanu cywilnego sporządza akt zgonu na podstawie właśnie karty zgonu. Karta zgonu ma więc podwójny charakter:

- jest dokumentem, który określa okoliczności powodujące zasadnicze skutki prawne,
- jest dokumentem statystyczny, który ma ogromne znaczenie w sprawach problemów ochrony zdrowia.

Prawo do pochowania zwłok ma najbliższa pozostała rodzina, do której według ustawy należą: pozostały małżonek, krewni zstępni, krewni wstępni, krewni boczni do 4 stopnia pokrewieństwa, powinowaci w linii prostej do 1 stopnia. Osoby wojskowe zmarłe w czasie czynnej służby wojskowej chowane są przez właściwy organ wojskowy w myśl przepisów wojskowych. Prawo pochówku zwłok osób, które służyły państwu i społeczeństwu przysługuje organom państwowym, instytucjom i organizacjom społecznym. Prawo do pochowania zwłok mają także osoby, które się do tego zobowiązały (art.11 uccz).

Zwłoki osób zmarłych mogą być chowane dopiero po stwierdzeniu zgonu nie wcześniej niż po upływie 24 godzin. Najpóźniej po 72 godzinach zwłoki powinny być usunięte z mieszkania celem pochówku na cmentarzu, może nastąpić jednak odroczenie terminu pochowania i wtedy zwłoki złożone są w domu pogrzebowym lub kostnicy do czasu pochówku (art. 9 uccz). Zwłoki, które przeniesione zostały do wyżej wymienionych obiektów nie mogą tam pozostawać do rozległego rozkładu, zwłoki takie należy jak najszybciej pochować. Dozwolone jest jednak stosowanie zabiegów, które mają opóźnić rozkład i utrwalić zwłoki, takie zabiegi wykonuje się tylko i wyłącznie pod nadzorem lekarza. Zwłoki należy umieścić w miejscu możliwie chłodnym i zabezpieczyć je przed ewentualnym dostępem owadów i zwierząt. Zwłoki powinny być przechowywane w taki sposób, aby nie powodowały szkodliwego wpływu na otoczenie. Składnie zwłok w kaplicach i w kościołach jest dozwolone na okres, który poprzedza pogrzeb. Zwłoki osób zmarłych na chorobę zakaźną powinny być po stwierdzeniu zgonu zawinięte w płótno nasyczone płynem dezynfekującym i dezynsekcyjnym i usunięte z mieszkania w przeciąg 24 godzin i pochowane na najbliższym cmentarzu.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi § 6 ust. 1 w trumnie, która przeznaczona jest dla osoby dorosłej, mogą być pochowane zwłoki tylko jednej osoby dorosłej, zwłoki matki z dzieckiem nowo narodzonym albo zwłoki dwójki dzieci do lat 6. Ściany trumny powinny być szczelne i nie-

przepuszczalne, dno wyłożone warstwą substancji plynocłonnej o grubości 5 cm⁴. Jeżeli zwłoki ludzkie nie zostaną pochowane przez rodzinę czy inne osoby, mogą zostać przekazane szkołom wyższym do wykorzystania w celach naukowych. Zwłoki nie pochowane i nie oddane szkołom wyższym powinny zostać pochowane przez ośrodek pomocy społecznej miejsca zgonu.

Przewożenie zwłok jest możliwe tylko i wyłącznie odpowiednimi środkami przewozowymi-karawanami. Przewożenie zwłok lub ich szczątków przez teren państwa, wymaga zezwolenia polskich urzędów konsularnych w państwie. Zwłoki przewożone w kraju jednakże na odległość większą niż 60 kilometrów od terenu na którym nastąpił zgon, muszą być zamknięte w drewnianej trumnie, wyłożonej papą. Trumna taka powinna być opieczętowana i szczelnie zamknięta, a w czasie przewozu trumna powinna być umieszczona w worku z tworzywa sztucznego, który będzie odporny na uszkodzenia mechaniczne. W chwili kiedy trumna dotrze już na miejsce worek ten musi zostać usunięty i spalony. W momencie przewożenia zwłok za granicę państwa trumna powinna być drewniana wybita blacha lub musi posiadać wkład metalowy, bądź też cała może być wykonana z metalu. Po przewiezieniu zwłok już na miejsce muszą one zostać natychmiast pochowane bez otwierania trumny. Szczątki ludzkie powinny być umieszczane w urnie, czyli w zalutowanym pudle metalowym zamkniętym w drewnianej skrzynce. (§10-11 RMZpzs)⁵.

Ekshumacja, czyli wydobywanie zwłok lub szczątków ludzkich celem dokonania oględzin lub też przeniesienia do innego grobu, winna odbywać się w okresie od 16 października do 15 kwietnia. O planowanej ekshumacji zawiadamia się właściwego powiatowego lub portowego inspektora sanitarnego. Do zadań inspektora należy: nadzór nad ekshumacją zwłok jak również może on zezwolić na wykonanie ekshumacji w innym czasie niż w okresie od 16 października do 15 kwietnia. Ekshumowane zwłoki powinny być wydobyte razem z trumną przed upływem okresu mineralizacji. Trumna ta nie powinna być otwierana, a podczas przewozu na obszarze państwa umieszcza się ją w szczelnie wybitej blacha skrzyni. W przypadku gdy ekshumacja jest wykonywana po płynie mineralizacji wydobyte szczątki wraz z szczątkami trumny umieszcza się w nowej trumnie (§12 RMZpzs)⁶.

---

4 Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi. (Dz. U. 2001 Nr 153, Poz. 1783).

5 Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi. (Dz. U. 2001 Nr 153, Poz. 1783)

6 Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi. (Dz. U. 2001 Nr 153, Poz. 1783)

PRAWO DO GROBU

Grób jest miejscem, w którym w chwili pochówku składane są zwłoki lub szczątki ludzkie. Jest to nisza, która wykopana jest w ziemi lub też wykuta w skale, ale może też być fragmentem grotu. W wielu kulturach nad grobami wznosi się nagrobki. Są też takie religie gdzie groby nie istnieją. W większości groby oznaczane są symbolami religijnymi takimi jak krzyż czy modlitwa. W rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 7 marca 2008 r. wyróżniamy następujące rodzaje grobów:

- grób ziemny, zwykły – dół w ziemi, do którego wkłada się trumnę lub urnę i zasypuje ziemią wydobytą z tego dołu
- grób murowany – dół, w którym boki są murowane, składa się tam trumnę albo urnę
- grób rodzinny – grób, który przeznaczony jest do składania dwóch lub więcej trumien lub urn
- katakumba – pomieszczenie z niszami w pionowej ścianie, które przeznaczone do chowania zwłok
- kolumbaria – budowla z niszami, gdzie składa się urny (§ 2)⁷.

Rodzaje grobów, które zostały wymienione wyżej dotyczą wszystkich cmentarzy: wyznaniowych, wojennych oraz komunalnych.

Prawo do grobu regulowane jest w ustawie o cmentarzach i chowaniu zmarłych, jednakże głównymi kwestiami, które znajdują się w tym akcie prawnym są techniczne kwestie związane z pochówkiem osób zmarłych oraz utrzymanie i likwidowanie cmentarzy. Wiele idei związanych z prawem do grobu nie opiera się na żadnych normach prawnych.

Prawo do grobu rozpatruje się w ramach zobowiązania prawa cywilnego czyli po podpisaniu z zarządcą cmentarza umowy o „rezerwację” kwatery. Umowa ta jest podstawowym i pierwotnym źródłem prawa do grobu. Ta umowa cywilnoprawna jest nienazwana, a jej treścią jest przyjęcie zwłok osoby zmarłej do pochówku. Do podstawowych warunków umowy o pochowanie zwłok należy: określenie miejsca pochówku, rodzaju grobu, jego przeznaczenia, jak również wskazanie wysokości opłaty za pochowanie zwłok oraz postanowienie co będzie działo się z nadziemną częścią grobu, w przypadku kiedy zostanie usunięty cmentarz lub wygaśnie prawo do grobu⁸.

---

⁷ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 7 marca 2008 r. w sprawie wymagań, jakie muszą spełniać cmentarze, groby i inne miejsca pochówku zwłok i szczątków. Na podstawie art. 20 ust. 1 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. 2008 r. Nr 48, poz. 284).

⁸ S. Rudnicki, Prawo do grobu. Zagadnienia cywilistyczne, Zagadnienia cywilistyczne, ZAKAMYCZE 1999, s. 99-100.

Drugim źródłem prawa do grobu jest umowa zawarta między osobami uprawnionymi do pochowania w danym grobie, a osobą niemającą tych uprawnień, jak również umowa na rzecz osób trzecich (osoba taka może żądać od dłużnika spełnienia zastrzeżonego świadczenia, świadczenie to nie może być zmienione ani też odwołane jeżeli osoba trzecia chce z zastrzeżenia skorzystać) (art. 393 KC)⁹. Umowy te mają charakter wiążący i nazywane są potocznie „porozumieniami”.

Wyżej wymienione zostały dwa główne źródła prawa do grobu, jednakże należy też zaznaczyć, że źródłem do grobu nie może być „przeznaczenie grobu”, czyli jednostronne oświadczenie woli osoby, która nabyła miejsce na cmentarzu. Taki stosunek może powstać tylko i wyłącznie w przypadkach, które zostały przewidziane w ustawie.

Prawo do grobu odpowiada zatem jako przedmiot prawa cywilnego. Umowa o pochówku traktowana jest jako czynność prawna o charakterze cywilnoprawnym. Sama umowa jest bezpośrednim i podstawowym źródłem prawa do grobu, ponieważ uprawnienia nie zostały regulowane w żadnych przepisach czy ustawie o cmentarzach i chowaniu zmarłych. Prawo do grobu należy rozpatrywać w dwóch aspektach:

1. prawa majątkowego,
2. prawa niemajątkowego – osobistego.

Prawo majątkowe do grobu charakteryzują się tym, że uiszcza się opłaty za nabycie miejsca na cmentarzu czy ponosi się koszty urządzenia grobu. Elementy te względem prawa osobistego mają charakter drugoplanowy.

Prawo osobiste natomiast wiąże się z pochówkiem zmarłego w miejscu, które wybrała sobie za życia. Prawo niemajątkowe traktowane jest więc jako uprawnienie do kultywowania pamięci o osobie zmarłej. Elementem prawa osobistego do grobu przypada zatem rola dominująca.

Osoba, która wybudowała grobowiec zgodnie z umową zawartą z zarządcą cmentarza, co do przeznaczenia grobu dla określonych osób, nie stanowi jeszcze jakichkolwiek roszczeń majątkowych czy osobistych. Uprawnień tych nie posiadają także osoby uprawnione do ich pochowania. Uprawnienia te powstają dopiero w chwili zawarcia porozumienia między osobą która nabywa miejsce na cmentarzu i buduje grób, albo w razie zawarcia umowy o świadczenia na rzecz trzeciej osoby.

Nie można jednak rozważać kwestii gdzie występuje tylko jedna osoba. Zwrócić należy także uwagę na aspekt sporu kilku osób uprawnionych z ty-

---

⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks Cywilny (Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93).

tułu wspólnego prawa do grobu, chowania w nim zwłok innych osób, jak też prawo rozporządzania grobem. Umowa zawarta przez dwie lub więcej osób ma znaczenie wiążące i każdą decyzję muszą podejmować wspólnie. Każdy uprawniony ma zatem takie samo prawo do grobu. Prawo do grobu nie podlega dziedziczeniu, jednakże dotyczy to prawa do grobu, które stało się wspólnym prawem dwóch lub więcej osób. Prawo do grobu, które składa się z elementów o charakterze majątkowym i osobistym, nie może być przedmiotem podziału spadku czy majątku wspólnego w chwili ustania wspólnoty majątkowej małżonków¹⁰. Poszczególne uprawnienia i roszczenia stanowią, że prawo do grobu istnieje tak długo jak długo istnieje ochrona posesyjna osobie uprawnionej.

RODZAJE CMENARZY

W rozumieniu administracyjnoprawnym cmentarz jest wyraźnie wyodrębnionym i oznaczonym terenem, przeznaczonym do pochówku zmarłych, na którym mogiły powinny być wyodrębnione w zwyczajowo przyjętej formie. Inaczej pojęcie cmentarza można przedstawić jako instytucjonalnie ukształtowany wycinek przestrzeni o przeznaczeniu grzebalnym wraz ze zrealizowaniem form pochówku zmarłego zorganizowanym wedle pewnych reguł kulturowych, tradycyjnych oraz wyznaniowych¹¹.

Kwestie pochówku osób zmarłych zostały uregulowane w dwóch podstawowych aktach prawnych, tj. ustawie z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych oraz ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych. Ustawa o cmentarzach i chowaniu zmarłych stosowana jest do wszystkich cmentarzy na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, bez względu na to, czy zostały utworzone przed, czy też po jej wejściu w życie.¹² Z art. 12 ust. 1 uccz wynika, że ciało osoby zmarłej może być pogrzebane jako zwłoki lub zostać poddane kremacji. Ciała, które chowane są bez spopielenia mogą być pogrzebane w grobach murowanych, ziemnych, katakumbach oraz poprzez zatopienie w morzu. Natomiast zwłoki skremowane mogą być grzebane w grobach murowanych lub katakumbach oraz poprzez zatopienie w morzu lub przechowane w kolumbariach.

Zazwyczaj cmentarze składają się z :

- tego co jest w ziemi (krypt z trumnami),

---

10 S. Rudnicki, *Prawo...*, op. cit., s. 113-122.

11 J. Kolbuszewski, *Cmentarze*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 1996, s. 33-34.

12 S. Rudnicki, *Prawo do grobu. Zagadnienia cywilistyczne*, Zakamycze, Kraków 1999, s. 30.

- struktur naziemnych (nagrobki, kaplice, mauzolea i inne obiekty architektoniczne), sieci drożnych,
- drzew i krzewów.

W polskim systemie prawnym wymieniane są trzy typy cmentarzy: komunalne, wyznaniowe oraz wojenne i wojskowe.

Cmentarze wyznaniowe różnią się od komunalnych tym, że ich podstawowym przeznaczeniem jest chowanie na nich zwłok osób zmarłych, które należały do danego wyznania oraz sprawowanie obrzędów religijnych. Gdy w danej miejscowości nie ma cmentarza komunalnego, zarząd cmentarza wyznaniowego zobowiązany jest umożliwić pochowanie zwłok osób, które posiadają nabyte prawo do pochówku o którym jest mowa w dalszej części pracy. W celu zapewnienia porządku i bezpieczeństwa na obu typach cmentarzy wprowadza się regulaminy korzystania, w których ustala się ogólne zasady funkcjonowania cmentarza czyli: godziny otwarcia i zamknięcia, urzędowania kancelarii, zakres usług cmentarnych wykonywanych przez własne służby cmentarne, utrzymywanie porządku na cmentarzu (ustalenie miejsca ustawienia pojemników na odpady z wyszczególnieniem pojemników na odpady szklane oraz plastikowe), nakazy i zakazy dotyczące zachowania się osób przebywających na cmentarzu, zasady wykonywania usług przez wykonawców spoza cmentarzy np.: konserwatorów, pogrzeby i pochówki (uzgodnienie terminów, korzystania z kostnicy i domu pogrzebowego, przygotowanie grobu, ekshumacja), zagospodarowanie i wygląd grobów, ustawienie nagrobków, pomników, tablic, ławek, sadzenia, usuwania drzew i roślin oraz uwzględnia się wykaz rodzaju robót wykonywanych przy grobach¹³. Trzecim typem są cmentarze wojenne i wojskowe. W art. 1 ugcw wymienione są rodzaje grobów, które zaliczamy do wojennych są to m.in.:

- groby poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego,
- groby osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych bez względu na narodowość,
- groby siostr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zleczone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych,
- groby jeńców wojennych i osób internowanych,
- groby uchodźców z 1915 r.,

---

¹³ S. Rudnicki, *Prawo ...*, op. cit., s.78-79.

- groby osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego po dniu 1 września 1939 r.,
- groby i cmentarzyska prochów ofiar niemieckich i sowieckich obozów,
- groby osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem i represji totalitarnych w okresie od 1944 r. do 1956 r.

Groby rodzinne nawet jeśli by były umieszczone szczątki o których mowa powyżej nie są grobami wojennymi. Cmentarze wojenne są własnością Skarbu Państwa to on nabywa ziemię w drodze umowy lub gdy umowa nie przyjdzie do skutku, na zasadach, określonych w obowiązujących przepisach o wywłaszczeniu nieruchomości na potrzeby urządzeń użyteczności publicznej.

Poza podziałem prawnym istnieje również klasyfikacja według porządku instytucjonalno-funkcjonalnego. Do tego podziału przynależą na przykład zakonne cmentarze przyklasztorne (np. cmentarzyk bernardyński Biała Górka w Leżejsku woj. podkarpackie), nieliczne już w Polsce cmentarze prywatne będące dziedzictwem po tradycjach szlachecko-ziemiańskich (np. cmentarz w Radoczy), cmentarze szpitalne, zamkowe, skazańców, więzienne, epidemiczne sytuowane ze względów higienicznych poza obrębem miejscowości oraz rzadkie w Polsce cmentarze dla zwierząt, cmentarze osób zasłużonych oraz symboliczne. Cmentarze można też klasyfikować ze względu na typ lokalizacji, w której się znajdują: śródmiejskie i położone poza obrębem miejscowości, górskie, leśne oraz ogrodowe¹⁴.

ZAKŁADANIE, ROZSZERZANIE I LIKWIDACJA CMENARZY

Zgodnie z art. 3 uccz, założenie lub rozszerzenie cmentarzy jest możliwe na terenie określonym w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. W myśl art. 1 tej samej ustawy, cmentarze komunalne tworzone i rozszerzane są przez gminę w ramach zadań własnych przy zgodzie państwowego powiatowego inspektora sanitarnego. Natomiast cmentarze wyznaniowe tworzone są przez władze kościołów lub związków wyznaniowych przy zgodzie państwowego powiatowego inspektora sanitarnego. Miejsce położenia cmentarza zarówno komunalnego jak i wyznaniowego musi spełniać wiele warunków. Musi być to teren znajdujący się najlepiej na peryferiach miejscowości, oddalony o co najmniej 150m od zabudowań mieszkalnych i zakładów produkujących artykuły żywnościowe oraz od studzien, źródeł i strumieni służących do czerpania wody do picia i potrzeb gospodarczych; odległość ta może być

---

¹⁴ J. Kolbuszewski, *Cmentarze*, wyd. dolnośląskie, op. cit., s. 54-59.

zmniejszona do 50 m pod warunkiem, że teren w granicach od 50 do 150 m odległości od cmentarza posiada sieć wodociągową a wszystkie budynki korzystające z wody są do tej sieci podłączone.

Przed założeniem cmentarza musi być opracowana dokumentacja projektowa i uzyskana odpowiednia decyzja podległa rygorom przepisów budowlanych. Proces budowlany oraz prawa i obowiązki uczestników procesu budowlanego określa ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawie Budowlanym¹⁵. Cmentarze projektuje się i utrzymuje jako tereny o przeznaczeniu parkowym. Można je rozszerzać gdy już nie ma miejsc na pochówki a teren przeznaczony do powiększenia cmentarza spełnia wymogi przestrzenne i sanitarne. Zazwyczaj gmina oraz parafie biorą pod uwagę wcześniej przy zakładaniu cmentarza, iż może wystąpić taka potrzeba wraz z upływem czasu¹⁶.

Kwestia rozbudowy cmentarza została poruszona w wyroku NSA z 19 marca 2010 r. sygn. II OSK 574/09. Rozpatrzono w nim problem prawa do racjonalnego korzystania z nieruchomości stanowiących własność skarżących posiadających działki przycmentarne. W przypadku rozbudowy cmentarza właściciele tych działek nie mogliby wybudować tam domów mieszkalnych ponieważ nie mają możliwości podłączenia ich nieruchomości do sieci wodociągowej, w sytuacji, gdy strefa sanitarna cmentarza wkracza w głąb ich terenu. Budowa nowego cmentarza jak i rozbudowa istniejącego już cmentarza może mieć miejsce jedynie na terenie przewidzianym na ten cel w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, a nie na podstawie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, nawet jeśli takowa została wydana w czasie obowiązywania planu i nie została usunięta z obrotu prawnego. Z wyroku wynika, że kluczową i niezmienną kwestią jest oznaczenie cmentarza i strefy przycmentarnej w obowiązującym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz dostosowanie pod każdym względem do wymogów sanitarnych regulowanymi prawnie poprzez ustawy i rozporządzenia¹⁷.

Cmentarz ulega likwidacji gdy przestaje spełniać swoją rolę, np. gdy wszystkie pola grzebalne zostaną wykorzystane. Zgodnie z art. 1 ust. 4 i 5 uccz, o zamknięciu cmentarza komunalnego decyduje rada gminy, a wyznaniowego właściwa władza kościelna – po zasięgnięciu opinii właściwego inspektora sanitarnego. Po zamknięciu, zwłoki osób zmarłych mogą być przyjmowane do

---

15 Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. o prawie budowlanym (Dz. U. 2013 poz. 1409).

16 B. Rakoczy, *Prawo gospodarki komunalnej*, LexisNexis, Warszawa 2010, s. 128.

17 Wyrok NSA z dnia 19 marca 2010 r. sygn. II OSK 574/09 (<http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/AA5E181635>).

pochowania przez dwadzieścia lat od dnia wydania decyzji o zamknięciu, ale tylko w istniejących już grobach murowanych. Teren może być przeznaczony do ponownego użytku po upływie czterdziestu lat od dnia pochowania ostatniego ciała na cmentarzu (art. 6 uccz). Zmiana przeznaczenia terenu cmentarnego następuje na podstawie decyzji administracyjnej rady gminy lub rady miasta na prawach powiatu. W przypadku cmentarza wyznaniowego o innym przeznaczeniu decyzja może być podjęta dopiero po uzyskaniu zgody władzy kościelnej lub związku wyznaniowego. Gdy nastąpi zmiana przeznaczenia terenu cmentarnego szczątki zwłok, znajdujące się na tym terenie, powinny być przeniesione na koszt nabywcy terenu lub użytkownika na inny cmentarz. Jeśli na terenie znajdują się pamiątki o wartości historycznej, archeologicznej lub artystycznej należy je zachować. Właściciel nabytej ziemi musi ubiegać się o wydanie zezwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na przeniesienie tych pamiątek na inne wyznaczone miejsce. Przed rozebraniem nagrobków zarząd cmentarza zobowiązany jest do poinformowania właścicieli nagrobków i innych odłączalnych części wyposażenia grobu o likwidacji cmentarza i wezwać do ich przeniesienia w odpowiednim terminie.¹⁸

ASPEKT ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Dla każdego cmentarza należy sporządzić plan zagospodarowania terenu, który podlega zatwierdzeniu przez organ państwowego nadzoru budowlanego w trybie przewidzianym dla zatwierdzenia planów realizacyjnych. Ma on charakter wiążącej dyrektywy dla urzędnika cmentarza i wykorzystywania miejsc pod poszczególne rodzaje grobów, położenie dróg prowadzących do pól grzebalnych oraz dla urządzenia części gospodarczej, domu pogrzebowego i zadrzewienia.¹⁹

Jednym z wymogów do utworzenia cmentarza jest uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części gminy, w której ma być założony cmentarz. Plan ten powinien uwzględniać powierzchnię, położenie oraz granice planowanego cmentarza. Oprócz części opisowej powinien zawierać rysunek planu w takiej skali aby był czytelny, rozstrzygnięcie rady miejskiej o sposobie realizacji zapisanych w planie inwestycji w zakresie infrastruktury technicznej oraz zasady ich finansowania, które należą do zadań własnych gminy. Na rysunku powinny być oznaczone granice obszaru objętego planem, linie rozgraniczające tereny o różnym przeznaczeniu wraz z le-

---

¹⁸ S. Rudnicki, *Prawo ...*, op. cit., s. 91-93.

¹⁹ S. Rudnicki, *Prawo do grobu. Zagadnienia cywilistyczne*, Zakamycze, Kraków 1999, s. 66.

genda opisującą poszczególne elementy i oznaczenia. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. opisuje się między innymi:

- wejścia na cmentarz,
- położenia kaplicy lub domu pogrzebowego wraz z określeniem ich powierzchni i struktury budowlanej,
- nachylenie terenu jeśli takie istnieje,
- drogi dojazdowe, dojścia pieszych, które wraz z zabudową nie powinny przekraczać 30% terenu wygospodarowanego pod cmentarz,
- wysokość zabudowy techniczno-gospodarczej; nie więcej niż 1 kondygnacja,
- wysokość ogrodzenia (nie mniej niż 150 cm),
- teren usług kultury tj. kapliczka przycmentarna,
- teren parkingu przeznaczony do postoju samochodów, jednopoziomowy,
- wyznacza się teren drogi publicznej - fragment pasa drogowego istniejącej drogi publicznej,
- tereny lasów, zalesień jeśli takowe się znajdują na terenie planowanego cmentarza.

Jest to tak zwany opis techniczny.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Bydgoszczy w wyroku z dnia 3 kwietnia 2013 r. dotyczącym lokalizacji innej inwestycji celu publicznego stwierdził, że ustalenie lokalizacji inwestycji celu publicznego dla zmiany zagospodarowania terenu polegającej na budowie cmentarza rzymskokatolickiego na terenie określonej działki jest niemożliwe. Realizacja inwestycji w postaci założenia lub rozszerzenia cmentarza komunalnego oraz wyznaniowego jest możliwa wyłącznie w oparciu o ustalenia w obowiązującym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, w przypadku jego braku wydawana jest decyzja o ustaleniu celu publicznego. Powyższy wyrok potwierdza konieczność istnienia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego²⁰.

Wyrok NSA z dnia 11 października 2011 r. również podkreśla, iż zanim nastąpi podjęcie uchwały o założeniu cmentarza wymagane jest w pierwszej kolejności określenie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Plan ten nie musi jednak obejmować terenu całej gminy. Wystarczy, że objęta będzie część przeznaczona na cmentarz i związaną z nią strefę ochronną. Według Naczelnego Sądu Administracyjnego brak planu z postanowieniami dotyczącymi lokalizacji cmentarza nie skutkuje wydaniem decyzji o lokaliza-

---

²⁰ Wyrok WSA w Bydgoszczy z dnia 3 kwietnia 2013 r. sygn. II SA/Bd 119/12. (<http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/A60744CB66>).

cji inwestycji celu publicznego. Aby gmina założyła cmentarz musi uchwalić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego i określić w nim tereny przeznaczone na cmentarz²¹.

Poniższy fragment miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Myszkowa przedstawia w jaki sposób oznacza się tereny cmentarne. W legendzie dołączonej do planu oznaczono teren cmentarza kolorem jasnozielonym oraz symbolem „+” i ZC. W obrębie cmentarza została również wyznaczona strefa przycmentarna oraz granice obszarów oddziaływania cmentarza ciągłą czarną linią. Uchwała nr XXXVII/333/09 Rady Miasta w Myszkowie z dnia 29 grudnia 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania terenu miasta Myszkowa określa przeznaczenie oraz zasady kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu cmentarza. Uchwała określa dopuszczone przeznaczenie terenu na drogi wewnętrzne związane z użytkowaniem cmentarza, zaplecze socjalno-administracyjne i techniczne związane z obsługą cmentarza, sieci i urządzenia infrastruktury technicznej, z wykluczeniem stacji bazowych telefonii komórkowej. Następuje zakaz zabudowy niezwiązanej z funkcją terenu oraz nakaz kształtowania dachu – wielospadowego o nachyleniu połaci 5°-45°, wysokość zabudowy nie może przekraczać 6,00 m, minimalnego udziału powierzchni biologicznie czynnej w powierzchni terenu.

WYMOGI SANITARNE

Każdy cmentarz musi odpowiadać wymogom sanitarnym. Określone one są w rozporządzeniu Ministra Gospodarki Komunalnej z dnia 25 sierpnia 1959 roku w sprawie określenia, jakie tereny pod względem sanitarnym są odpowiednie na cmentarze²² oraz w ustawie z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (art. 5). Cmentarze powinny być lokalizowane na terenach, które wykluczają możliwość wywierania szkodliwego wpływu na otoczenie. Zgodnie z tym, najczęściej przeznacza się tereny na końcach miast i osiedli (w izolacji od zabudowań), grunty przeznaczone pod zielen publiczną oraz innych odpowiednich na jej urządzenie, w pobliżu sieci komunikacyjnej. Zanim cmentarz powstanie należy zbadać, opierając się na planie sytuacyjnym w skali 1:500 środowisko przyrodnicze, czyli: grunty do

²¹ Wyrok NSA z dnia 11 października 2011 r. sygn. II OSK 1390/11 (<http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/A89924C889>).

²² Rozporządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z dnia 25 sierpnia 1959 roku w sprawie określenia, jakie tereny pod względem sanitarnym są odpowiednie na cmentarze (Dz. U. 1959 nr 52 poz. 315).

głębokości pierwszego poziomu wody gruntowej określając ich rodzaj, strukturę, zawilgocenie, zawartość węgla wapnia, stopień kwasowości. Wyniki tych badań omawia się w opisie technicznym. Następnie bada się stosunki wodne obejmujące kierunki spływu wód powierzchniowych, głębokości i zmienne poziomu wód gruntowych oraz kierunki ich spadku. Poza tym bada się florę - roślinność oznaczoną na terenie przeznaczonym pod cmentarz. Na tym planie nanosi się wszelkie zabudowania, studnie, inne ujęcia wodne w odległości do 150 metrów od terenu wyznaczonego na cmentarz. Teren cmentarza w miarę możliwości powinien znajdować się na wzniesieniu by nie doszło do jego zalania, podtopienia. Odległość ujęć wody przydatnej do picia i potrzeb gospodarczych od granicy cmentarza nie może być mniejsza niż 500 metrów.

Dom pogrzebowy także musi być prowadzony zgodnie z wymogami sanitarnymi. Warunki te określone są w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 23 marca 2011 roku w sprawie sposobu przechowywania zwłok i szczątków²³. W domu pogrzebowym lub w kostnicy powinny znajdować się następujące pomieszczenia sanitarne:

- do przechowywania sprzętu porządkowego, środków higienicznych oraz do dezynfekcji, pomieszczenia te mają być wyposażone w instalacje ciepłej i zimnej wody oraz kanalizację,
- przeznaczone do przechowania zwłok i szczątków ze stołem ze stali nierdzewnej przeznaczone do przygotowania zwłok do pochówku, przeznaczone do mycia i dezynfekcji mat wykorzystywanych przy ekshumacji,
- do przechowania skrzyń przeznaczonych do transportu zwłok i szczątków,
- pomieszczenie socjalne dla pracowników zatrudnionych w danej placówce.

Pomieszczenia te powinny posiadać wentylację, a powierzchnie ścienne, podłogowe być łatwo zmywalne, nienasiąkliwe, gładkie oraz nie śliskie, powinny też być odporne na używane do dezynfekcji środki. Ponadto powyższe rozporządzenie określa również: wymagania sanitarne powierzchni grzebalnych cmentarza, warunki i sposób przechowywania zwłok i szczątków oraz warunki sanitarne przeprowadzania ekshumacji. Powierzchnię grzebalną należy zabezpieczyć przed zalewaniem i tworzeniem się zastoju wodnych. Pomieszczenie przeznaczone do przygotowania zwłok powinno posiadać chłodnię lub urządzenie chłodnicze o stałej temperaturze przechowywania zwłok

---

²³ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 23 marca 2011 roku w sprawie sposobu przechowywania zwłok i szczątków (Dz. U. z 2011 nr 75 poz. 405).

i szczątków, nie wyższej niż 4°C. Dom pogrzebowy powinien być zabezpieczony przed wtargnięciem na jego teren zwierząt lub osób nieuprawnionych.

CMENTARZ JAKO ZABYTEK

Pojęcie „zabytkowy cmentarz” funkcjonuje od niedawna w naszej świadomości. Przed II wojną światową nikt w Polsce nie dbał o stare cmentarze. Z wielu źródeł można wyczytać jedynie o osobach zasłużonych dla kraju pochowanych na konkretnych nekropoliach. Przykładem są dwie wielkie publikacje dotyczące Cmentarza Powązkowskiego w Warszawie: K. W. Wójcickiego „Cmentarz Powązkowski pod Warszawą”²⁴ oraz S. Szenica „Cmentarz Powązkowski”²⁵. Obaj autorzy skupiają się głównie na bibliografiach osób tam pochowanych. W związku z tym w literaturze istnieje niewiele informacji na temat zabytku – cmentarza.

W Polsce obecnie wyróżniamy wiele cmentarzy z kulturowego punktu widzenia. Do najbardziej znanych należą: Cmentarz Rakowicki czy Podgórski w Krakowie, Stary Cmentarz przy Ogrodowej w Łodzi, Cmentarz Stare Powązki w Warszawie oraz Cmentarz Grabiszyński we Wrocławiu.

Biorąc pod uwagę zarządzanie cmentarzem jako zabytkiem należy kierować się przede wszystkim ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad nimi²⁶. Ustawa określa sposób opieki nad zabytkowymi cmentarzami oraz konserwację. Każdy ma prawo opiekować się zabytkami jednak konserwacją zajmują się tylko i wyłącznie specjaliści (art. 38 uozo). W Polsce najczęściej możemy spotkać zabytkowe cmentarze wojenne. Sprawowane one są przez administrację państwową i samorządową. Cmentarz wojenny jest obiektem samodzielnym, leży poza granicami cmentarza komunalnego lub wyznaniowego. Jego teren musi być wyraźnie wyodrębniony poprzez odpowiednie ogrodzenie. Na dalej funkcjonujących cmentarzach też możemy spotkać wiekowe grobowce określone mianem zabytku. Są one utrzymywane z budżetu przeznaczonego na ten cel. Ochroną zabytków na terenie gminy sprawuje samorząd lokalny. Dbą on o zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w celu trwałego zachowania zabytków oraz ich zagospodarowania i utrzymania. Wg art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad nimi, cmentarze klasyfikowane

---

24 K. W. Wójcicki, *Cmentarz Powązkowski pod Warszawą*, Artystyczne i Filmowe, s.1855.

25 S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1979.

26 Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568).

są jako zabytki nieruchome. Dla takich powierzchni nie można zmieniać przeznaczenia użytkowego ponieważ jest do dziedzictwo kulturowe. Jednym z poważniejszych zagrożeń dla nagrobków, grobów i krypt zabytkowych jest likwidacja ich z czasem z decyzji odpowiednich organów.

BIBLIOGRAFIA

Literatura przedmiotu

1. B. Rakoczy, *Prawo gospodarki komunalnej*, LexisNexis, Warszawa 2010.
2. J. Kolbuszewski, *Cmentarze*, wyd. dolnośląskie, Wrocław 1996
3. J. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
4. K. W. Wójcicki, *Cmentarz Powązkowski pod Warszawą*, Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1855
5. S. Rudnicki, *Prawo do grobu. Zagadnienia cywilistyczne*, Zakamycze, Kraków 1999
6. S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1979
7. T. Bąkowski, *Komentarz do ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U.03.80.717)*, [w:], *Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, Zakamycze 2004
8. W. Hrynicky, *Bezpieczeństwo kulturowe na przykładzie ochrony miejsc spoczynku* [w:] *Zborník vedeckých a odborných prác, Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012*, Liptovský Mikuláš 2012,
9. Z. Branowitz, L. Krotkiewska, *Chowanie zmarłych, Przepisy prawne i komentarz*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1963
10. Z. Niewiadomski, *Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne komentarz*, C. H. Beck, Warszawa 2013

Akty prawne

11. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi (Dz.U. 2001 nr 153 poz. 1783).
12. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 7 marca 2008 r. w sprawie wymagań, jakie muszą spełniać cmentarze, groby i inne miejsca pochówku zwłok i szczątków.
13. Rozporządzenie Ministrów Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska oraz Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 20 października 1972 r. w sprawie urządzania cmentarzy, prowadzenia ksiąg cmentarnych oraz chowania zmar-

- łych (Dz. U. z 1972 r. Nr 47, poz. 299), na podstawie art. 9 ust. 3 i 5 oraz art. 20 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych.
14. Rozporządzeniu Ministra Gospodarki Komunalnej z dnia 25 sierpnia 1959 r. w sprawie określenia, jakie tereny pod względem sanitarnym są odpowiednie na cmentarze (Dz. U. 1959 nr 52 poz. 315).
  15. Rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 23 marca 2011 roku w sprawie sposobu przechowywania zwłok i szczątków (Dz.U. z 2011 nr 75 poz. 405).
  16. Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (Dz.U.2001 Nr 142, poz. 1591 ze zm.).
  17. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U.1997 Nr 115, poz. 741).
  18. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks Cywilny (Dz. U. z dnia 18 maja 1964 r.).
  19. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad nimi (Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568).
  20. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r., o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012, poz. 647 ze zm.) .
  21. Ustawa z dnia 29.01.2004r. Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2010r. Nr 113, poz. 759 ze zm.).
  22. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. z 2011 Nr 118 poz. 687 z późn. zm.).
  23. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o prawie budowlanym (Dz.U. 1994 Nr 89 poz. 414).
  24. Ustawa z dnia 7. maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz.U. 1999 nr 41 poz 412).

KAMIL MACIEJOWSKI

PODMIOTY, METODY ORAZ PRZEPISY
KSZTAŁTUJĄCE BEZPIECZEŃSTWO
W PORTACH LOTNICZYCH

ABSTRAKT

Niniejsza praca poświęcona szeroko rozumianemu bezpieczeństwu na portach lotniczych. Poruszam kwestię środków oraz metod ochrony portów lotniczych, odwołując się do umów i organizacji międzynarodowych w transporcie lotniczym, przepisów prawnych, zagranicznych konwencji, które narzucają pewne ramy i standardy odpowiednich zachowań i wymogów np. dotyczących dostosowania odpowiedniej infrastruktury.

Słowa kluczowe: port lotniczy, bezpieczeństwo, umowy międzynarodowe

ABSTRACT

The thesis concentrates on airport safety and security. The next issue is the airports themselves, where the boundary can be settled, so in other words where they begin and end. I concentrate on methods held to secure the airports invoking to agreements and international organizations in air transport, stressing the role of international treaties that impose strict behavioral and infrastructural standards.

Keywords: airport, safety and security, agreements and international organizations in air transport

PODMIOTY PRACUJĄCE W PORCIE LOTNICZYM

W ustawie z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia ustawodawca określa port lotniczy jako „obszar, obiekt ważny w zakresie ochrony interesu gospodarczego państwa”¹. Wszystkie obiekty wymagające obowiązkowej ochrony, posiadają plany ochrony, które są uzgadniane z właściwym terytorialnie komendantem wojewódzkim Policji. Zwraca on przede wszystkim uwagę na stan zagrożenie konkretnej jednostki oraz wymagania ujęte w przepisach prawa.

Plan ochrony obiektu powinien brać pod uwagę charakter produkcji lub typ działalności jednostki, przedstawiać ocenę aktualnej sytuacji ochrony jednostki, a także zawierać: analizę stanu potencjalnych zagrożeń lub aktualnego stanu bezpieczeństwa jednostki, dane dotyczące rodzaju zabezpieczeń technicznych, zasady organizacji i wykonywania ochrony jednostki oraz dane dotyczące specjalistycznej uzbrojonej formacji ochronnej, a w tym:

- stan etatowy,
- rodzaj oraz ilość uzbrojenia i wyposażenia,
- sposób zabezpieczenia broni oraz amunicji, oraz zawierać zasady organizacji i wykonywania ochrony jednostki².

SŁUŻBA OCHRONY LOTNISKA (SOL)

Służba Ochrony Lotniska jest wewnętrzną służbą ochrony osób i mienia zlokalizowaną w porcie lotniczym. Jeżeli jest to podmiot gospodarczy realizujący usługi dla portu lotniczego to musi mieć koncesję (określa zakres oraz formę prowadzonych usług), natomiast jeżeli jest to Wewnętrzna Służba Ochrony powołana przez kierownika jednostki organizacyjnej (portu lotniczego) to musi posiadać tylko zezwolenie Komendanta Wojewódzkiego Policji. SOL w zakresie ochrony musi współpracować z Policją, jednostką straży pożarnej (która może znajdować się na terenie portu lotniczego) i Strażą Graniczną. Ubiór, identyfikatory oraz odznaki SOL muszą się różnić od tych, które posiadają innej jednostki. Każdy z pracowników SOL powinien posiadać zaświadczenie o wpisie do ewidencji kwalifikowanych pracowników ochrony, następnie po ukończeniu specjalistycznego szkolenia kierowany jest na egzamin w celu uzyskania certyfikatu operatora kontroli bezpieczeństwa w lotnictwie cywilnym.

---

¹ Dz.U. 1997, nr 114, poz. 740 z późn. zm.

² Art.7 z ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia.

Pracownik ochrony przy wykonywaniu zadań ochrony osób i mienia ma prawo do legitymowania osób w celu określenia ich tożsamości oraz sprawdzenia uprawnień do przebywania na danym obszarze czy obiekcie, a jeśli ktoś nie posiada takich uprawnień lub zakłóca porządek może nakazać takiej osobie opuszczenie danego miejsca. Kiedy osoba stwarza zagrożenie życia lub zdrowia, jak również mienia, pracownik ochrony ma obowiązek ująć taką osobę i niezwłocznie oddać Policji. Środki przymusu bezpośredniego oraz broń może wykorzystywać zarówno na terenie chronionych obiektów i obszarów jak i poza nimi np. podczas ochrony bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia, zaalarmowania lub wezwania pomocy, oddania strzału ostrzegawczego³.

Wyżej wymienione uprawnienia wynikają z ustawy o ochronie osób i mienia, oraz stosownych aktów wykonawczych.

Ustawa prawo lotnicze⁴ daje pracownikom SOL, uprawnienia takie jak:

„1) niedopuszczenie do wejścia na obszar lub do obiektu podlegającego ochronie osoby nieposiadającej wymaganych uprawnień oraz niedopuszczenie do wjazdu na obszar lub do obiektu podlegającego ochronie pojazdu nieposiadającego wymaganych uprawnień;

2) dokonywanie kontroli manualnej i przeglądanie zawartości bagażu;

3) sprawdzanie przedmiotów wprowadzanych do strefy zastrzeżonej lotniska;

4) korzystanie z urządzeń technicznych, ze środków chemicznych oraz wykorzystanie psów do wykrywania urządzeń, przedmiotów lub substancji, których posiadanie jest zabronione, bądź które mogą stanowić przedmiot niebezpieczny”⁵.

W oparciu o przepis art. 186b ust. 5 ustawy z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze (Dz.U. 2013 poz. 1393) SOL wykonuje zadania z zakresu prowadzenia kontroli bezpieczeństwa, ochrony stref lotniska, jak również kontroli dostępu do nich, poprzez wydawanie i sprawdzanie przepustek. Do zadań tej służby należą także ochrona i dbanie o bezpieczeństwo statków powietrznych stojących na płytach postojowych. Wszystkie wymienione zadania wykonywane są przy współdziałaniu z właściwymi służbami lub organami (SG, Policja), a kiedy występuje konieczność wykonania działań wykraczających poza kompetencje SOL, zarządzający lotniskiem powinien powiadomić Straż Graniczną lub Policję⁶.

---

3 Art. 36 z ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia.

4 Ustawa z dnia 30 czerwca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo lotnicze oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2013 r. poz. 1393.

5 Art. 186f. pkt. 1. z ustawy z dnia 30 czerwca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo lotnicze oraz niektórych innych ustaw.

6 Zob. art. 186b ust. 6 ustawy z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze (Dz.U. 2013 poz. 1393).

Po przejściu odpowiednich czynności związanych z nadaniem bagażu pasażer musi znaleźć odpowiednią bramkę. Przy bramce zostaje poddany kontroli bezpieczeństwa, do kuwety musi włożyć wszystkie metalowe przedmioty oraz urządzenia elektryczne, a także okrycie wierzchnie, które zostają prześwietlone. W tym miejscu może również odbyć się kontrola manualna, która, jak podaje art.186f pkt. 2 ustawy Prawo lotnicze, „jest zespołem czynności kontroli bezpieczeństwa wykonywanych ręcznie bez ingerencji w wewnętrzne powłoki ciała oraz w sposób powodujący w jak najmniejszym stopniu naruszenie intymności, w celu wykrycia w odzieży lub na ciele oraz w przedmiotach osobistych kontrolowanej osoby zabronionych przedmiotów, urządzeń lub substancji. Za zgodą kontrolowanej osoby kontrola ta może być przeprowadzana przez pracownika służby ochrony lotniska odmiennej płci niż kontrolowana osoba”⁷. Kiedy podczas kontroli manualnej został znaleziony jakiś przedmiot, który prawdopodobnie spowodował uruchomienie bramki, pasażer proszony jest o włożenie go do kuwety i ponowne przejście przez bramkę. Kontrola manualna może również obejmować dokładny ogląd powierzchni ciała, lecz tylko za zgodą kontrolowanej osoby. Tę czynność zazwyczaj wykonuje pracownik SOL tej samej płci co kontrolowana osoba.

Służba Ochrony Lotniska dzieli się na:

- ochronę fizyczną,
- screening (kontrola bezpieczeństwa bagażu),
- monitoring (zabezpieczenie techniczne).

KOMISARIAT POLICJI

Jest to kolejna jednostka dbająca o system ochrony lotniska. Funkcjonariusze Policji mają prawo do skontrolowania osób, bagażu oraz pojazdów. Ponadto przysługuje im prawo do legitymowania osób, a w razie potrzeby ich zatrzymania, jak również do nakładania mandatów karnych.

Do podstawowych obowiązków policjantów odbywających służbę w Komisarzacie Lotniczym należy:

„a) Współdziałanie z Zarządzającym lotniskiem, władzami Portu Lotniczego, Strażą Graniczną i Służbą Ochrony Lotniska, mające na celu realizację ochrony lotnictwa cywilnego w sposób określony w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie Krajowego Programu Ochro-

---

⁷ Art. 186f. pkt. 2. z ustawy z dnia 30 czerwca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo lotnicze oraz niektórych innych ustaw.

ny Lotnictwa Cywilnego realizującego zasady ochrony lotnictwa (Dz. U. Nr 116, poz. 803) i Programie Ochrony Lotniska.

b) Współdziałanie z Zarządzającym lotniskiem i Strażą Graniczną oraz innymi współużytkownikami lotniska przy:

- opracowywaniu Programu Ochrony Lotniska,
- opracowywaniu planu przeciwdziałania sytuacji kryzysowej (stanowiącego część Programu Ochrony Lotniska),
- wyznaczeniu stref zastrzeżonych lotniska i części krytycznych stref zastrzeżonych oraz miejsc przejścia do tych stref ze strefy ogólnodostępnej,
- prowadzeniu kontroli wewnętrznych systemu ochrony lotniska,
- kontroli prawidłowości funkcjonowania systemu przepustkowego na terenie lotniska,
- ustalaniu systemu patrolowania stref zastrzeżonych lotniska, ogrodzenia zewnętrznego i obszarów do niego przyległych.

c) Aktywny udział w pracach Zespołu Ochrony Lotniska.

d) Uczestnictwo w działaniach Sztabu Kryzysowego, tworzącego się na lotnisku w sytuacji zagrożenia”⁸.

Do obowiązków należy m.in.: kontrola i ochrona porządku publicznego na terenie portu lotniczego i w jego obszarach, rozpoznanie materiałów niebezpiecznych, działanie antyterrorystyczne oraz patrolowanie rejonu całego lotniska.

PLACÓWKA STRAŻ GRANICZNEJ

Przed powołaniem formacji jaką jest Służba Ochrony Lotniska wszelkie jej zadania wykonywała Straż Graniczna. Jednakże od roku 2013 we wszystkich portach lotniczych w Polsce pasażerów kontroluje Służba Ochrony Lotniska. Straż Graniczna wszystkie zadania wykonuje we współdziałaniu z Służbą Ochrony Lotniska oraz Lotniskowym Komisariatem Policji.

Straż Graniczna jest upoważniona do samodzielnego decydowania w zakresie współdziałania z Służbą Ochrony Lotniska w sprawowaniu nadzoru polegającego na:

- 1) obserwacji i rejestracji działania punktu kontroli bezpieczeństwa,
- 2) kontroli pracowników SOL będących na stanowisku kontroli bezpieczeństwa:
  - kontrola ilości pracowników na stanowisku,

---

⁸ J. Sztucki, M. Gąsior, G. Zając, M. Szczelina, *Zarządzanie bezpieczeństwem lotnictwa cywilnego. Skrypt dydaktyczny*. s. 171.

- przekazanie informacji zarządzającemu lotniskiem dotyczących wątpliwości co do stanu psychofizycznego pracowników SOL,
- reagowanie na naruszenie przepisów ze strony pracowników SOL,
- 3) przekazywanie informacji o uchybieniach Prezesowi Urzędu oraz wystawianie wniosków zarządzającemu lotniskiem w celu ich usunięcia,
- 4) dokonywanie kontroli certyfikatów, które powinni posiadać pracownicy SOL,
- 5) reagowanie na zakłócanie porządku w obrębie punktu kontroli bezpieczeństwa⁹.

LOTNISKOWA JEDNOSTKA RATOWNICZO-GAŚNICZA

Kolejnym podmiotem znajdującym się na lotnisku, dbającym o bezpieczeństwo są lotniskowe jednostki ratowniczo-gaśnicze. Zgodnie z art. 84 ustawy Prawo lotnicze, za system ratownictwa i ochrony przeciwpożarowej lotniska odpowiedzialny jest zarządzający lotniskiem. Zobowiązany jest opracować plan działania w sytuacjach zagrożenia zgodne z przepisami międzynarodowymi. Plan ten należy uzgodnić z komendantem wojewódzkim Państwowej Straży Pożarnej (porty lotnicze) lub komendantem powiatowym albo miejskim Państwowej Straży Pożarnej (pozostałe lotniska). Należy zapewnić taki sprzęt specjalistyczny służbie ratowniczo-gaśniczej, aby jej funkcjonowanie było prawidłowe, ponadto należy dbać o niezbędne środki ratownicze i przeciwpożarowe. Jak w każdej służbie umundurowanej tak i w tej pracownicy powinni posiadać odpowiednie kwalifikacje zawodowe oraz spełniać warunki psychofizyczne. Zarządzający lotniskiem ma obowiązek wysłać pracowników lotniskowej straży pożarnej na specjalistyczne szkolenie.

ZESPÓŁ OCHRONY LOTNISKA

Zespół ochrony lotniska powołuje się na podstawie ustawy z dnia 30 czerwca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo lotnicze oraz niektórych innych ustaw oraz Rozporządzenia Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 31 lipca 2012 r. w sprawie Krajowego Programu Ochrony Lotnictwa Cywilnego. Na czele zespołu zasiada zarządzający lotniskiem, a w skład wchodzi po jednym przedstawicielu:

- 1) służby ochrony lotniska;
- 2) Policji;

---

⁹ Art. 186b. pkt. 1. z ustawy z dnia 30 czerwca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo lotnicze oraz niektórych innych ustaw.

- 3) Straży Granicznej, w portach lotniczych, w których znajduje się lotnicze przejście granicznej;
- 4) Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego;
- 5) Służby Celnej;
- 6) komitetu skupiającego przewoźników lotniczych.

Ich celem jest nieustana ocena zagrożeń, kontrola przestrzegania przepisów przez lotniskowe służby ochrony, ocena systemu ochrony.

Do zadań Zespołu Ochrony Lotniska należy przede wszystkim:

„1) wyrażanie opinii i zgłaszanie wniosków do przygotowanych przez zarządzającego lotniskiem projektów zarządzeń i poleceń porządkowych w zakresie ochrony portu lotniczego przed aktami bezprawnej ingerencji w lotnictwie cywilnym;

2) wyrażanie opinii i zgłaszanie wniosków do projektu programu ochrony lotniska;

3) ocena stopnia zagrożenia lotniska aktami bezprawnej ingerencji w lotnictwie cywilnym;

4) wyrażanie opinii na temat rozwiązań dotyczących mechanizmów funkcjonowania terminali;

5) inicjowanie wprowadzania nowych rozwiązań i procedur dotyczących odpraw i kontroli pasażerów, bagażu, ładunków oraz środków kontroli w zakresie ochrony;

6) dokonanie oceny stanu współpracy między funkcjonującymi na danym lotnisku przewoźnikami, innymi podmiotami prowadzącymi działalność lotniczą, służbami ochrony oraz Służbą Celną a zarządzającym lotniskiem w zakresie realizowanych przedsięwzięć z dziedziny ochrony lotnictwa cywilnego”¹⁰.

SZTAB KRYZYSOWY

W czasie wystąpienia sytuacji kryzysowej, zarządzający lotniskiem ma obowiązek zwołać Sztab Kryzysowy, który podejmuje wszelkie działania w Centrum Koordynacji Antykryzysowej. Tak jak w Zespole Ochrony Lotniska, tak i tutaj, na czele sztabu stoi zarządzający lotniskiem lub osoba przez niego wybrana, odpowiedzialna za ochronę lotniska, np. dowódca służby ochrony lotniska.

„W skład sztabu wchodzi:

1) zarządzający lotniskiem lub wyznaczona przez niego osoba odpowiedzialna za ochronę lotniska;

---

¹⁰ § 4. Rozporządzenia Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 31 lipca 2012 r. w sprawie Krajowego Programu Ochrony Lotnictwa Cywilnego (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 912).

- 2) przedstawiciele:
- a) służb ochrony,
  - b) instytucji zapewniającej służby żeglugi powietrznej funkcjonującej na danym lotnisku,
  - c) jednostek ochrony przeciwpożarowej określonych w programie ochrony lotniska,
  - d) służb medycznych i sanitarnych określonych w programie ochrony lotniska,
  - e) przewoźników lotniczych i innych podmiotów prowadzących działalność lotniczą na lotnisku, których dotyczy sytuacja kryzysowa lub zaangażowanych w jej rozwiązywanie,
  - f) jednostki wojskowej na lotnisku współużytkowanym”¹¹.

Sztab współpracuje z organami zarządzania w zakresie przeciwdziałania aktom bezprawnej ingerencji oraz ich skutkom, a także organami administracji rządowej. Działania i procedury Sztabu Kryzysowego są zależne od występującego zagrożenia.

ŚRODKI I METODY OCHRONY PORTU LOTNICZEGO

Patrząc z perspektywy bezpieczeństwa, działalność portu lotniczego można podzielić na dwa obszary:

- „1) obsługa ruchu statków powietrznych – zabezpieczenie startu, lądowania, parkowania i obsługi naziemnej samolotów,
- 2) obsługa ruchu pasażerskiego i towarowego – handling, odprawa biletowo-bagażowa i paszportowo-celna, kontrola bezpieczeństwa bagażu i pasażera, załadunek na pokład samolotu itd.”¹².

W każdym z wyżej wymienionych obszarów może dojść do zagrożeń innych typów, dlatego obiekt jakim jest port lotniczy musi być przygotowany do przeciwdziałaniu wszystkim niebezpieczeństwom. Zarówno tych związanych z ruchem lotniczym jak i tych związanych z działaniami bezprawnej ingerencji.

---

11 § 9.2. Rozporządzenia Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 31 lipca 2012 r. w sprawie Krajowego Programu Ochrony Lotnictwa Cywilnego (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 912).

12 dr inż. M. Szczelina, *Koncepcja systemu bezpieczeństwa portu lotniczego*, Port Lotniczy Wrocław, s. 2.

SYSTEM ZARZĄDZANIA BEZPIECZEŃSTWEM (SMS – SAFETY MANAGEMENT SYSTEM)

SMS to ogół działań dających możliwość bezpiecznego użytkowania lotniska. „System obejmuje strukturę organizacyjną lotniska, zakresy odpowiedzialności, procedury i procesy bezpieczeństwa oraz przepisy wdrażania polityki bezpieczeństwa na lotnisku. System integruje zarządzanie operacyjne i techniczne z zarządzaniem finansami i zasobami ludzkimi”¹³. Celem tego systemu jest zmniejszenie ryzyka do jak najniższego poziomu jaki jest możliwy do osiągnięcia.

Zadania SMS:

- 1) identyfikacja zagrożeń wobec bezpieczeństwa,
- 2) zapewnienie wprowadzenia działań naprawczych koniecznych do utrzymania określonego stanu bezpieczeństwa,
- 3) utrzymywać kontrolę nad oceną stanu bezpieczeństwa,
- 4) poprawiać wyniki zarządzania systemem bezpieczeństwa.

Uwarunkowaniami prawnymi nakazującymi wprowadzenie w portach lotniczych Systemu Zarządzania Bezpieczeństwem są:

1. Akta prawne krajowe:

- Prawo Lotnicze,
- Podręcznik Certyfikacji Lotnisk.

2. Akta prawne międzynarodowe:

- Wytyczne – ICAO – DOC 9774,
- Podręcznik zarządzania bezpieczeństwem ICAO – DOC 9859,
- Aneks 14 – Rozdział 1.3.6. „Do 24 listopada 2005 roku Zarządzający lotniskami, które posiadają certyfikat obowiązani są wdrożyć Safety Management System (SMS)”¹⁴.

Na rzecz SMS powoływany jest Komitet Zarządzania Bezpieczeństwem, którego zadaniem jest:

- utworzenie dokumentu wyznaczającego politykę bezpieczeństwa portu lotniczego,
- utworzenie Instrukcji Zarządzania Bezpieczeństwem w porcie lotniczym,
- wyznaczenie struktury organizacyjnej Komitetu Zarządzania Bezpieczeństwem,

---

13 J. Sztucki, M. Gąsior, G. Zając, M. Szczelina, *Zarządzanie bezpieczeństwem lotnictwa cywilnego. Skrypt dydaktyczny*. s. 155.

14 Ibidem.

- ułożenie zadań dla danych komórek/osób w celu zarządzania bezpieczeństwem,
- sformułowanie planu szkolenia/instruktażu osób związanych z całym systemem.

ZABEZPIECZENIE TERENU

Jednym z podstawowych zabezpieczeń jest granica pomiędzy strefą ogólnodostępną, a strefami zastrzeżonymi lotniska. Granicę tę wyznacza się przeszkodą fizyczną w postaci ogrodzenia. Wiadomym jest, że nie chodzi o zwykłe ogrodzenie jak przed budynkami mieszkalnymi. Musi ono spełniać odpowiednie wymagania, które uregulowane zostały przez ustawę z dnia 30 czerwca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo lotnicze oraz niektórych innych ustaw¹⁵.

Dla zwinnego intruza samo zabezpieczenie jakim jest ogrodzenie z siatki i koncentryny¹⁶ lub drutu kolczastego nie będzie poważną przeszkodą, dlatego montowane są systemy detekcji. Do takich systemów należą System Sygnalizacji Włamania i Napadu (SSWiN) oraz System Telewizji Obserwacyjnej (CCTV).

System SSWiN składa się z sensorycznego kabla światłowodowego oraz modułu analizy sygnału APU (Alarm Processing Unit). System ten służy do wykrywania ruchu w miejscu zamontowania systemu, np. w ogrodzeniu. Systemu nie można zlokalizować za pomocą przyrządów detekcyjnych.

Najbardziej funkcjonalnym środkiem ochrony lotniska są kamery termiczne. Kamery przemysłowe CCTV potrzebują dużego oświetlenia, w zależności od rodzaju kamery, a dokładnie od rodzaju przetwornika i użytego obiektywu, aby dobrze przebiegał system monitoringu. Natomiast kamery termiczne wykrywają promieniowanie podczerwone. Wiąże się to z wydzielaniem ciepła przez obiekty, a w zasadzie monitoruje różnice temperatury pomiędzy obiektami w polu widzenia.

Systemy radarowe działają na zasadzie odbicia wysyłanych fal przez antenę i ich rozproszeniu, następnie następuje wyliczenie czasu powrotu takiej fali odbitej od obiektu. Służy do wykrywania pojazdów, łodzi, ludzi, samolotów oraz innych obiektów.

---

¹⁵ Dz.U. 2011 nr 170 poz. 1015.

¹⁶ Koncentryna- są to luźne zwoje cienkiego drutu stalowego, które w czasie I i II wojny światowej rozwieszano między wbitymi w ziemię kołkami. Najczęściej razem z drutami kolczastymi tworzył pasywne umocnienia obronne, które poprzez poplątanie nóg atakującym spowolniały natarcie. Najskuteczniejsze do zatrzymania wroga były przeciwpiechotne pola minowe pokryte koncentryną, źródło: <http://t4m.pl/sownik-wojskowy/koncentryna.html>, dostęp: 20.05.2014.

KONTROLA BEZPIECZEŃSTWA PASAŻERÓW

Każdy pasażer, który posiada bagaż rejestrowany, zanim wsiądzie do samolotu musi go nadać oraz przejść kontrolę bezpieczeństwa wraz z bagażem kabinowym (podręcznym) mającą na celu uniemożliwienie przedostania się na pokład samolotu lub do stref zastrzeżonych portu lotniczego przedmiotów zabronionych¹⁷.

„Kontrola bezpieczeństwa to stosowanie technicznych lub innych środków w celu identyfikacji i/lub wykrywania przedmiotów zabronionych”¹⁸. Do kontroli bezpieczeństwa pasażera zazwyczaj stosuje się bramki magnetyczne wykrywające metale. W nielicznych przypadkach stosuje się kontrolę manualną.

Kontrolę manualną należy stosować w taki sposób, aby zachowując nieetykalność osobistą, sprawdzić czy osoba nie przewozi niebezpiecznych przedmiotów¹⁹. Sprawdzanie zaczyna się od głowy, a kończy się na stopach. Jest to najdokładniejszy rodzaj kontroli, lecz czasochłonny. Przy dużym ruchu lotniczym stosowany jest wyjątkowo. Pasażer poddawany tej kontroli dostaje polecenie zdjęcia wszelkiego odzienia wierzchniego, wyciągnięcia wszelkich rzeczy z kieszeni.

Zaletą tej metody jest możliwość znalezienia rzeczy niemetalowych, które nie zostały wykryte przez bramkę, ale znajdują się na liście rzeczy niebezpiecznych.

Wyżej wymienioną kontrolą zajmują się pracownicy SOL z grupy screeningu, którzy oprócz kontroli osobistej zajmują się także kontrolą bagażu rejestrowanego oraz kabinowego.

Bagaż rejestrowany jest to „Bagaż przeznaczony do przewożenia w luku bagażowym statku powietrznego”²⁰. Po nadaniu bagażu przy stanowisku *check-in* trafia on na taśmę, która transportuje go do osobnego pomieszczenia. Tam bagaż zostaje prześwietlony, w celu kontroli bezpieczeństwa, odpowiednim urządzeniem przy zastosowaniu techniki tomografii komputerowej. W bagażu rejestrowanym zabronione jest przewożenie przedmiotów wybuchowych oraz broni.

---

17 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 300/2008 z dnia 11 marca 2008 r. w sprawie wspólnych zasad w dziedzinie ochrony lotnictwa cywilnego i uchylające rozporządzenie (WE) nr 2320/2002.

18 Ibidem.

19 Rozporządzenie komisji (UE) nr 185/2010 z dnia 4 marca 2010 r. ustanawiające szczegółowe środki w celu wprowadzenia w życie wspólnych podstawowych norm ochrony lotnictwa cywilnego.

20 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 300/2008 z dnia 11 marca 2008 r. w sprawie wspólnych zasad w dziedzinie ochrony lotnictwa cywilnego i uchylające rozporządzenie (WE) nr 2320/2002.

Bagaż kabinowy jest to „Bagaż przeznaczony do przewozu w kabinie pasażerskiej statku powietrznego”²¹. W bagażu tym pasażerowie zazwyczaj przewożą przedmioty potrzebne im podczas lotu np. jedzenie czy kosmetyki, ale także urządzenia elektryczne, które mogłyby przypadkiem ulec uszkodzeniu w bagażu rejestrowanym. Bagaż ten jest przepuszczany przez urządzenie rentgenowskie, gdzie zostaje prześwietlony. Na monitorze wyświetla się obraz, w kolorach do których odpowiednio przypisane są przedmioty w zależności od stanu skupienia materii. W przypadku wątpliwości, pracownik SOL może podjąć decyzję o ręcznym sprawdzeniu bagażu. Kontrola odbywa się w obecności pasażera. Kiedy w walizce zostaje znaleziony zakazany przedmiot, pasażer dostaje polecenie jego usunięcia. Oczywiście osoba taka może odstąpić od usunięcia takiego przedmiotu. Wtedy pracownik SOL nie może zezwolić jej na lot i musi powiadomić odpowiednie służby państwowe.

W przypadku urządzeń elektronicznych, pasażer zawsze dostaje nakaz wyłączenia ich z bagażu i położeniu na taśmę samodzielnie, ponieważ zamazują obraz z urządzenia rentgenowskiego²². Odpowiednie dotyczą też płynów (kosmetyków, napojów) przewożonych w bagażu.

KONTROLA DOSTĘPU

W portach lotniczych dostęp do stref zastrzeżonych jest odpowiednio chroniony. Do takich stref mogą przedostać się tylko upoważnione osoby oraz samochody.

Formą uprawnienia dostępu jest karta pokładowa lub jej zamiennik, karta identyfikacyjna członka załogi, karta identyfikacyjna portu lotniczego, karta identyfikacyjna właściwego organu krajowego, karta identyfikacyjna organu regulacyjnego uznawaną przez właściwy organ krajowy. Dostęp do stref zastrzeżonych kontrolowany jest przez system elektroniczny pozwalający na dostęp tylko jednej osoby w danej chwili lub prowadzenie kontroli dostępu przez osoby upoważnione²³. Najbardziej powszechną metodą kontroli dostępu są identyfikatory osobowe posiadające zdjęcie osoby upoważnionej oraz uniwersalny kod. Identyfikatory wydawane zazwyczaj są w postaci kart zbliżeniowych lub magnetycznych. Do pełni funkcjonowania tej metody potrzebne są jeszcze czytniki kart, które umieszczane są przy drzwiach oddzielających strefę ogólnodostępną od chronionej. Również pracownicy sklepików,

---

21 Ibidem.

22 Rozporządzenie komisji (UE) nr 185/2010 z dnia 4 marca 2010 r. ustanawiające szczegółowe środki w celu wprowadzenia w życie wspólnych podstawowych norm ochrony lotnictwa cywilnego.

23 Ibidem.

barów w strefie wolnocłowej muszą posiadać identyfikator osobowy oraz zostają poddani kontroli manualnej przez pracowników SOL.

Każdy kierowca, który chce wjechać do strefy zastrzeżonej lotniska musi posiadać ważną i wydaną na dany samochód przepustkę. Następnie kierowcy zostaje sprawdzony identyfikator osobowy oraz musi poddać się kontroli manualnej. Kolejnym etapem jest kontrola bezpieczeństwa pojazdu²⁴.

MIĘDZYNARODOWE KONWENCJE I ORGANIZACJE W TRANSPORCIE LOTNICZYM

Początki prawa lotniczego sięgają czasów kiedy w USA i Europie zaczęto tworzyć statki powietrzne (przełom wieku XIX/XX). Pierwsze zarządzenie ograniczające zostało nałożone na budowniczych statków oraz lotników. Zaś następne ograniczenia dotyczyły już międzynarodowych lotów przekraczających granice terytorialne państw²⁵.

Dopiero po II wojnie światowej została zwołana Konferencja Chicagowska, na której wystąpiły 52 państwa. W trakcie konferencji został przyjęty pierwszy dokument, który zawierał uchwały i zlecenia oraz umowę o lotnictwie cywilnym (Konwencja Chicagowska, 7 grudnia 1944). Powstała też stała Organizacja Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego ICAO²⁶.

MIĘDZYNARODOWE KONWENCJE

Konwencja Chicagowska 1944 r. (Konwencja o międzynarodowym lotnictwie cywilnym)

Została podpisana w Chicago 7 grudnia 1944r. Na mocy Konwencji Chicagowskiej została powołana Międzynarodowa Organizacja Lotnictwa Cywilnego (ICAO). Konwencja ta dotyczy celów i zasad rozwoju lotnictwa, praw i obowiązków państw, konieczność stosowania jednakowych norm i zasad postępowania oraz udoskonaleń w zakresie formalności granicznych. Konwencja wdraża zasadę suwerenności państw do możliwości wykonywania lotów nad terytorium innych państwa tylko za ich zgodą. Została zmieniana kilkanaście razy²⁷.

---

24 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 300/2008 z dnia 11 marca 2008 r. w sprawie wspólnych zasad w dziedzinie ochrony lotnictwa cywilnego i uchylające rozporządzenie (WE) nr 2320/2002.

25 A. Rypulak, *Przestrzeganie przepisów lotniczych*, Radom 2007, s. 6.

26 Ibidem, s.7.

27 A. Rypulak, *Przestrzeganie przepisów lotniczych*, Radom 2007, s.7.

Konwencja Tokijska 1963 r. (Konwencja w sprawie przestępstw i niektórych innych czynów popełnionych na pokładzie statków powietrznych)

Została podpisana w Tokio 14 września 1963 r. Pierwsza konwencja antyterrorystyczna przyjęta pod opieką ONZ. Powodem podpisania tej konwencji było przede wszystkim ustanowienie prawa sądenia przez państwa-strony oraz kwestie dotyczące wydawania przestępców albo zbiegów państwow²⁸.

Konwencja Haska 1970 r. (Konwencja o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi)

Została podpisana w Hadze 16 grudnia 1970 r. Konwencja dotyczy tzw. przestępstwa konwencyjnego, które dotyczy bezprawnego zawładnięcia lub przejścia kontroli nad samolotem z użyciem przemocy lub groźby użycia siły lub w każdej innej formie zastraszania²⁹.

Konwencja Montrealska 1971 r. (Konwencja o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego)

Została podpisana w Montrealu 23 września 1971 r. Postanowienia oparte są na przykładzie konwencji haskiej i w kilku punktach stanowią jej powtórzenie. W pierwszym artykule konwencji zostało wyjaśnione czym jest przestępstwo skierowane przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego. Każde państwo-strona ma obowiązek poddania przestępców surowej karze³⁰.

Konwencja Montrealska 1991 r. (Konwencja w sprawie znakowania plastycznych materiałów wybuchowych w celu ich wykrywania)

Została podpisana w Montrealu 1 marca 1991 r. Celem podpisania konwencji było ulepszenie bezpieczeństwa międzynarodowego i zapobieżenie aktom terroryzmu³¹.

MIĘDZYNARODOWE ORGANIZACJE LOTNICZE

Międzynarodowa Organizacja Lotnictwa Cywilnego (ICAO - International Civil Aviation Organization)

Utworzona na podstawie ustalenia Konwencji Chicagowskiej w roku 1947. Cele ICAO określone są w art. 44 Konwencji Chicagowskiej i należą do nich m.in.:

- zapewnienie prawidłowego i bezpiecznego rozwoju międzynarodowego lotnictwa cywilnego,

---

28 R. Drzazga, *Konwencje antyterrorystyczne ONZ – charakterystyka oraz zakres zobowiązań nałożonych na państwa – strony*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, s. 17.

29 Ibidem.

30 Ibidem, s. 18.

31 Ibidem, s. 21.

- zwiększenie bezpieczeństwa lotów,
- zapewnienie regularnego, ekonomicznego, sprawnego i bezpiecznego przewozu lotniczego,
- wspieranie rozwoju dróg lotniczych i portów lotniczych.

Europejska Konferencja Lotnictwa Cywilnego (ECAC - European Civil Aviation Conference)

Najważniejsza organizacja lotnicza w Europie, powstała w 1954 r. Przystąpienie Polski do ECAC przypada dopiero na rok 1990. ECAC swoją siedzibę ma w Paryżu. Posiada 44 państwa członkowskie. Jest organizacją międzyrządową o konsultacyjnym charakterze. Na jej forum państwa członkowskie wymieniają się doświadczeniem oraz dyskutują o najważniejszych sprawach lotnictwa cywilnego³².

Europejska Organizacja ds. Bezpieczeństwa Żeglugi Powietrznej (EUROCONTROL, European Organization for the Safety to Air Navigation)

Powstała w 1963 r. na mocy Konwencji z 1960 r. o „międzynarodowej współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa żeglugi powietrznej”. W jej skład wchodzi 37 państw członkowskich oraz Unia Europejska. Zajmuje się wprowadzaniem Europejskiego Programu Zarządzania Ruchem Lotniczym (EATMP). Państwa członkowskie współpracują ze sobą w zakresie zarządzania ruchem lotniczym i bezpieczeństwem żeglugi powietrznej. Przystąpienie Polski przypadło na dzień 1 września 2004 r.³³.

Zrzeszenie Władz Lotniczych (JAA - Joint Aviation Authorities)

Kolejna organizacja utworzona przez Unię Europejską w roku 1979. Do jej zadań należy:

- łączność pomiędzy członkami UE, a innymi państwami europejskimi,
- ustalenie standardów i procedur dopuszczenia statków powietrznych do lotu,
- obsługa i eksploatacja statków powietrznych,
- certyfikacji pilotów,
- zapewnienia wysokiego poziomu bezpieczeństwa.

W skład wchodzi 37 członków, Polska jest członkiem od roku 2002³⁴.

---

32 J. Sztucki, M. Gąsior, G. Zając, M. Szczelina, *Zarządzanie bezpieczeństwem lotnictwa cywilnego. Skrypt dydaktyczny*. s. 119.

33 Ibidem, s. 118-119.

34 A. Rypulak, *Przestrzeganie przepisów lotniczych*, Radom 2007, s. 13.

Europejska Agencja Bezpieczeństwa Lotniczego (EASA - European Aviation Safety Agency)

Utworzona została przez Unię Europejską na mocy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1592/2002 z dnia 15 lipca 2002 r.³⁵ W jej skład wchodzi 27 państw Unii Europejskiej oraz Lichtenstein, Islandia, Norwegia i Szwajcaria. Do jej zadań należy prowadzenie inspekcji i dochodzeń w państwach członkowskich, udzielanie opinii dotyczącej eksploatacji, projektowania i obsługi sprzętu lotniczego, jak również instytucji i ludzi powiązanych z tymi działaniami³⁶.

Niepodważalny jest fakt, iż porty lotnicze, będące złożonymi formami, które obejmują większość obiektów (zarówno pasy lotnicze jak i galerie handlowe położone w pobliżu), mierzą się na co dzień z licznymi wyzwaniem związanymi m.in. z różnego rodzaju atakami terrorystycznymi, przez które rozumiem np. akty samobójcze, porwania, sabotaż czy też ataki bombowe, a także identyfikacją pozostawionego bagażu, ochroną pasażerów oraz podmiotów pracujących, kontrolą dostępu do miejsc, do których wejście jest przeznaczone wyłącznie dla pracowników.

Za największą ułomność lotnisk uważam brak gotowości do efektywnego odparcia potencjalnych ataków, bądź też niedostosowanie infrastruktury do potrzeb osób korzystających z ofert lotniczych oraz pracowników. Inną kwestią, o której również bardzo często zapominamy, jest brak świadomości na temat zagrożeń płynących z wielu zachowań, zarówno w przypadku podmiotów pracujących na portach lotniczych, jak i wśród pasażerów. Bardzo istotne jest spostrzeżenie, iż obsługa każdego pasażera wymaga poświęcenia uwagi personelu pochodzącego z wielu, różnych firm oraz instytucji. Zwrócenie uwagi na całokształt funkcjonowania lotnisk, a w tym prowadzenie operacji kontrolnych i respektowanie zagranicznych regulacji i standardów prawnych, stanowi jeden z najważniejszych obowiązków szeroko rozumianych władz portów lotniczych. Sama kwestia nasycenia placówek lotniczych nowoczesną techniką oraz infrastrukturą bez najmniejszej wątpliwości wpływa na zmniejszenie ryzyka potencjalnego zagrożenia, niemniej jednak nie umniejsza istoty czynnika ludzkiego, który nie bez powodu uznawany jest za najsłabsze ogniwo. Dlatego tak bardzo ważne jest uświadamianie osób, które pracują w portach lotniczych bądź w nich przebywają, o konsekwencjach płynących z nieprzestrzegania zasad bezpieczeństwa.

---

35 Dz.U. WE L 240, z dnia 7 września 2002 r., s. 1-21.

36 J. Sztucki, M. Gąsior, G. Zając, M. Szczelina, *Zarządzanie bezpieczeństwem lotnictwa cywilnego. Skrypt dydaktyczny*, s. 118.

BIBLIOGRAFIA

1) Wydawnictwa zwarte:

1. Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki A., *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDeWu, Warszawa 2007.
2. Dziemianowicz W., Łukomska J., Górská A., Pawluczuk M., *Trendy rozwojowe regionów*, Geoprofit, Warszawa 2009.
3. Ilnicki M., *Służby graniczne w walce z terroryzmem*, Toruń 2011,
4. Jakubczak R. (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP. Podręcznik dla studentek i studentów*, Bellona, Warszawa 2003.
5. Jałoszyński K., *Współczesny wymiar terroryzmu*, Warszawa 2008.
6. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kryteria. Uwarunkowania. System*, AON, Warszawa 2011.
7. Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1994.
8. Liwiński J., *Działalność portów lotniczych w 2009 roku*, Urząd Lotnictwa Cywilnego, Warszawa, 2009.
9. Ministerstwo Transportu, *Program rozwoju sieci lotnisk i lotniczych urządzeń naziemnych*, Warszawa, 2007.
10. Mendyk E., *Ekonomika transportu*, Wyższa Szkoła Logistyki, Poznań 2009.
11. Nowak E. (red.), *Zarządzanie kryzysowe w sytuacji klęski żywiołowej*, TWO, Warszawa 2006.
12. Nowak E., Nowak M., *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2011.
13. Piątkowski P., *Terroryzm. Nowe wyzwanie dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.
14. Ruciński A. (red.), *Porty lotnicze wobec polityki otwartego nieba*, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008.
15. Rypulak A., *Przestrzeganie przepisów lotniczych*, Radom 2007.
16. Słownik terminów z zakresu psychologii dowodzenia i zarządzania, AON, Warszawa 2000.
17. Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ISP PAN, Warszawa 1996.
18. Szczelina M., *Koncepcja systemu bezpieczeństwa portu lotniczego*, Port Lotniczy Wrocław.

19. Szmyd J., *Bezpieczeństwo jako wartość, refleksje aksjologiczne i etyczne* [w:] P. Tyrała (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem*, Wyd. Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 2000.
20. Sztucki J., Gąsior M., Zając G., Szczelina M., *Zarządzanie bezpieczeństwem lotnictwa cywilnego. Skrypt dydaktyczny*.
21. Tłoczyński D., *Instrumenty wspierania konkurencyjności regionalnego portu lotniczego* [w:] *Transport morski i lotniczy w obsłudze ruchu pasażerskiego. Implikacje dla regionów*, Szczecin 2008.
22. Zabłocki E., *Lotnictwo cywilne. Port lotniczy, szkolenie lotnicze, loty próbne, zasoby obronne lotnictwa cywilnego*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2009.

2) Wydawnictwa ciągłe:

1. Graham A., *Managing Airports: An International Perspective*, "Elsevier", Third edition, Oxford 2008.
2. Huderek-Glapska S., *Port lotniczy w systemie transportu intermodalnego*, „Logforum”, nr 5/2010.
3. Liwiński J., *Porty lotnicze świata 2012*, „Lotnictwo”, nr 7/2012.
4. Panasiuk A., Pluciński M. (red.), *Transport morski i lotniczy w obsłudze ruchu pasażerskiego. Implikacje dla regionów*, „Ekonomiczne problemy usług” nr 15/ 2008.
5. Trzepacz P., *Relacje port lotniczy – środowisko przyrodnicze*, „Prace geograficzne”, zeszyt 123, Kraków 2010.
6. Zieliński M., *Bezpieczeństwo w porcie lotniczym*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej”, 2010.

3) Akta prawne:

1. Ustawa z dnia 30 czerwca 2011 r. o zmianie ustawy - *Prawo lotnicze oraz niektórych innych ustaw*, (Dz. U. 2011 nr 170 poz. 1015).
2. Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o *ochronie osób i mienia*, (Dz.U. 1997, nr 114, poz. 740 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - *Kodeks karny*, (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553).
4. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 sierpnia 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o zarządzaniu kryzysowym, (Dz. U. 2013 poz. 1166).

5. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 maja 2011 r. *w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o Straży Granicznej*, (Dz.U. 2011 nr 116 poz. 675).
6. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 stycznia 2009 r. *w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ochronie granicy państwowej*, (Dz.U. 2009 nr 12 poz. 67).
7. Rozporządzenie Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 31 lipca 2012 r. *w sprawie Krajowego Programu Ochrony Lotnictwa Cywilnego*, (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 912).
8. Rozporządzenie komisji (UE) nr 185/2010 z dnia 4 marca 2010 r. *ustanawiające szczegółowe środki w celu wprowadzenia w życie wspólnych podstawowych norm ochrony lotnictwa cywilnego*.
9. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 300/2008 z dnia 11 marca 2008 r. *w sprawie wspólnych zasad w dziedzinie ochrony lotnictwa cywilnego i uchylające rozporządzenie*, ((WE) nr 2320/2002).

KATARZYNA MRÓZEK

ZAGROŻENIE EUROPY AKTAMI TERRORYZMU – POTENCJALNE CELE

ABSTRAKT

Tematem niniejszej pracy jest zagrożenie terroryzmem islamskim na terenie Europy. Omówione zostały również jedne z najważniejszych zamachów terrorystycznych, jakie miały miejsce w XXI wieku – World Trade Center, Madryt i Londyn. Wskazane zostały potencjalne zagrożenia atakiem terrorystycznym we współczesnym świecie.

Słowa klucze: terroryzm, terrorysta, atak terrorystyczny, zamach terrorystyczny, World Trade Center, Londyn 2005, Madryt 2004, zapobieganie terroryzmowi.

ABSTRACT

The subject of the paper is the threat of Islam terrorism in Europe. Some of the most essential terrorist attacks of the 21st century are discussed in the following paper as well, particularly the World Trade Center attack and Madrid and London attacks. The last part describes the possible ways and means of preventing terrorism in Poland and Europe.

Key words: terrorism, terrorist, terrorist attack, assassination attempt, World Trade Center, London 2005, Madrid 2004, preventing terrorism.

XXI wiek to okres, kiedy zagrożenie atakami terrorystycznymi jest bardzo duże. Związane jest to przede wszystkim z działaniami ugrupowań fundamentalistów muzułmańskich. Zanika terrorizm separatystyczny w wykonaniu ETA i IRA, a wzrasta znaczenie wspomnianych już ugrupowań związanych z islamem.

W związku z tym, że głównym celem terrorystów jest wywołanie poczucia strachu i paniki wśród społeczeństwa to wybierają oni cele powszechnie dostępne przez liczne rzesze ludzi. Widoczne to było podczas zamachów jakie miały miejsce w Nowym Jorku, Madrycie czy Londynie. Każdy z nich wywołał panikę i strach wśród społeczeństwa. Wpływ na to miały zapewne miejsca w jakich doszło do zamachów.

Zagrożenie atakiem terrorystycznym na terenie Europy w XXI wieku wynika z działań organizacji terrorystycznych mających swe korzenie w islamie. Działają one pod różnymi nazwami, ale są najczęściej powiązane z Al-Kaidą. W jej imieniu podejmują się akcje terrorystycznych na obszarze państw zachodnich. Często zamachowcy przed przeprowadzeniem ataku przechodzili szkolenie w obozach szkoleniowych prowadzonych przez instruktorów Al-Kaidy¹.

Warto zwrócić uwagę, że państwa, na terytorium których przeprowadzone zostały zamachy w 2004 i 2005 roku były ostrzegane przed wystąpieniem ataku². Dzieje się tak, że liderzy globalnych sieci islamistycznych zgodnie z prawem koranicznym ostrzegają o planowanym ataku władze państwa i społeczeństwo. W ten sposób zdaniem islamistów legitymizują swoje działanie terrorystyczne. Oczywiście ostrzeżenie to nie wskazuje miejsca i momentu, kiedy atak będzie miał miejsce. Inna sprawa, że ostrzeżenie jest jednocześnie wsunięciem żądań do władz państwa zagrożonego atakiem po to, aby ci podjęli decyzję o wycofaniu się ze wspierania koalicji antyterrorystycznej kierowanej przez Stany Zjednoczone³.

Z państw europejskich najbardziej narażona na ataki terrorystyczne była Wielka Brytania co wynika z aktywnego udziału tego kraju w koalicji antyterrorystycznej u boku Stanów Zjednoczonych. Mimo przeprowadzonego ataku w 2005 roku w Londynie zagrożenie ponownego ataku w tym kraju jest bardzo wysokie⁴. Wielka Brytania była szczególnie narażona na atak

---

1 R. M. Machnikowski, J. Michalak, A. Płaczek, K. Rękawek, M. Dziuba, *Zagrożenie atakami terrorystycznymi w Polsce 2006 oraz Aneksy na rok 2007 i 2008*, Łódź 2008, s. 4.

2 Ibidem, s. 4.

3 Ibidem, s. 4.

4 Ibidem, s. 6.

w 2012 roku, gdy w Londynie odbywały się Igrzyska Olimpijskie. Podczas tej imprezy sportowej terroryści mogliby doprowadzić do śmierci wielu tysięcy osób zajętych dopingowaniem swoich reprezentantów. Poza tym podczas takiej imprezy dochodzi do przebywania na niewielkim obszarze dużej ilości osób, które zajęte są obserwowaniem zawodów sportowych, a nie zastanawiać się i czekać na potencjalny atak ze strony terrorystów.

Wśród państw europejskich, do grupy państw wysokiego ryzyka przeprowadzeniem na ich terytorium zamachu terrorystycznego należą kraje, które wspierają i popierają politykę wojny z terroryzmem prowadzoną przez Stany Zjednoczone. Jednocześnie są to państwa, które swoje wsparcie wykazują na przykład poprzez uczestnictwo w działaniach militarnych u boku Stanów Zjednoczonych w Afganistanie i w Iraku. Do grupy tych państw z Europy należy zaliczyć – Włochy, Danię, Holandię, Polskę oraz Węgry. Jednakże zagrożenie atakiem terrorystycznym na terytorium tych państw jest zróżnicowane i zależne od ich aktywności w koalicji oraz działań wobec muzułman na terenie tych państw⁵.

W państwach europejskich żyje bardzo duża liczba emigrantów i ich potomków wywodzących się z kręgów kultury muzułmańskiej. Są to często osoby żyjące na obrzeżach miasta, w enklawach zamieszkałych przez współwyznawców. Do tego dochodzi również ich pozycja społeczna, która nie jest najwyższa. To prowadzi do działania nie zawsze zgodnego z prawem. To powoduje, że zagrożenie atakiem terrorystycznym na obszarze takich państw jak Francja, Holandia, Belgia czy Wielka Brytania jest bardzo duże.

MOŻLIWE CELE I TERMINY ZAMACHÓW TERRORYSTYCZNYCH

Należy zastanowić się nad tym, jakie są cele terrorystów oraz kiedy możliwe jest przeprowadzenie ataków terrorystycznych? Celem ataku terrorystycznego mogą być budynki użytku publicznego, do których zaliczyć można budynki administracji rządowej i samorządowej oraz placówki dyplomatyczne. Przeprowadzenie ataku na wspomniane miejsca uderza przede wszystkim w instytucje państwa, których zabezpieczenie jest zdecydowanie większe niż innych. Jednocześnie terroryści wskazują, że są gotowi poświęcić życie, aby osiągnąć cel. Placówki dyplomatyczne znajdujące się poza granicami kraju stanowią istotny cel potencjalnego ataku terrorystycznego, co kilka razy miało już miejsce.

Celem ataku terrorystycznego mogą być duże skupiska ludzi. Szczególnie dotyczy to świąt państwowych, koncertów lub wydarzeń sportowych o mię-

---

⁵ Ibidem, s. 6.

dzynarodowym zasięgu. Wskazać tutaj można takie imprezy jak: mistrzostwa Europy lub mistrzostwa świata w piłce nożnej albo Igrzyska Olimpijskie. Przed każdą z tych imprez w mediach pojawiają się informacje o potencjalnym zagrożeniu atakiem terrorystycznym. W końcu w przeszłości takowe już miały miejsce i odcisnęły swoje piętno w świecie sportu.

Za cel zamachu terroryści mogą również wybrać infrastrukturę komunikacyjną służącą społeczeństwu do przemieszczania się. Terroryści podkładając bomby w środkach komunikacji publicznej liczą na efekt wywołania strachu i paniki. W przypadku takiego ataku ofiarami są przypadkowe osoby znajdujące się w momencie zamachu w miejscu działania terrorystów. Na atak narażone są wszelkiego rodzaju środki transportu – autobusy, pociągi, statki wycieczkowe czy samoloty.

Termin ataku może być związany np. z wydarzeniami historycznymi. Terroryści wybierają dogodny dla nich termin, posiadający często wymiar symboliczny. K. Izak rozpatrując zagadnienie zagrożenia atakiem terrorystycznym wskazał kilka dat, które mogłyby wpłynąć na działania terrorystów i przeprowadzenie przez nich ataku. Według niego atak mógłby zostać przeprowadzony w 40 rocznicę ataku terrorystycznego w Monachium czy w 30 rocznicę powstania Hezbollahu⁶. Innymi istotnymi terminami, kiedy zagrożenie atakiem wzrasta są święta narodowe w państwach w których, zagrożenie atakiem terrorystycznym jest bardzo wysokie. Można tutaj wskazać . Dzień 14 lipca we Francji⁷ czy 4 lipca w Stanach Zjednoczonych⁸.

ZAGROŻENIE ATAKAMI TERRORYSTYCZNYMI W POLSCE

Warto w tym miejscu zadać sobie pytanie: jak wygląda kwestia zagrożenia atakiem terrorystycznym na terytorium Polski? Polska z racji swoich zobowiązań koalicyjnych i aktywnego udziału w działaniach militarnych Afganistanie i Iraku znalazła się wysoko na liście państw, wobec których może być przeprowadzony zamach terrorystyczny przez ugrupowania islamskie. Z punktu widzenia analityków do spraw bezpieczeństwa zagrożenie Polski

6 K. Izak, *Zagrożenie terroryzmem i ekstremizmem w Europie na podstawie wybranych przykładów. Tężejność, prognoza ewolucji i kierunki rozwoju*, Przegląd Bezpieczeństwa Narodowego 5/11, s. 144-145.

7 Święto narodowe Francji, związane ze zdobyciem Bastylii i wybuchem Rewolucji Francuskiej.

8 Dzień Niepodległości, święto narodowe Stanów Zjednoczonych.

zlokalizowane jest na niskim poziomie. Polska dla terrorystów islamskich stanowi ich zdaniem cel rezerwow⁹.

Natomiast zwiększenie zagrożenia zamachem terrorystycznym mogło nastąpić w 2012 roku w związku organizacją przez Polskę i Ukrainę imprezy sportowej – Euro 2012. Podczas niej do Polski miało przybyć wielu kibiców, a stadiony na których rozgrywane były spotkania mogły posłużyć zamachowcom do przeprowadzenia ataku. Wpływ na zwiększenie zagrożenia mają takie fakty jak większe zainteresowanie mediów innych państw gospodarzem imprezy, przekaz medialny z rozgrywanych spotkań oraz otoczenia imprezy. W takich okolicznościach Polska mogła stać się interesującym miejscem do przeprowadzania zamachu, który odbiłby się echem na całym świecie¹⁰.

Może nie ma zagrożenia ze strony globalnych sieci islamskich na obszarze Polski, jednak nie można wykluczyć działań indywidualnego terrorysty, który nie będzie powiązany z żadną organizacją terrorystyczną. W wyniku posiadania radykalnych poglądów i dzięki wykorzystaniu Internetu posiadzie wiedzę na temat konstruowania bomby, którą może wykorzystać do przeprowadzenia zamachu. Osoba taka jest trudna do zlokalizowania a tym samym zapobieżenie aktowi terroru jest trudne do wykonania¹¹.

Celami ataku terrorystycznego na obszarze Polski będą podobne miejsca jak w przypadku państw Europy Zachodniej. Będą to zarówno budynki administracji publicznej, infrastruktura krytyczna¹² czy też placówki dyplomatyczne innych państw, ze szczególnym uwzględnieniem Stanów Zjednoczonych czy Wielkiej Brytanii.

Potencjalne zagrożenie zamachem terrorystycznym na obszarze Polski najpewniej przybrałoby formę zamachu bombowego. Ładunek mógłby zostać zdetonowany zdalnie przez terrorystów lub zostaliby użyci terroryści samobójcy. Z racji tego, że w Polsce nie mamy do czynienia z dużą liczbą przedstawicieli mniejszości wyznających islam terroryści musieliby przybyć z innego państwa, co ogranicza w pewien sposób i ich liczbę i możliwości działania.

---

9 Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2012 roku, r. 16 Zagrożenie terroryzmem i ekstremizmem, s. 3, <http://bip.msw.gov.pl/bip/raport-o-stanie-bezpie/18405,dok.html>

10 Ibidem, s. 3.

11 Ibidem, s. 4.

12 Zgodnie z obecnie obowiązującą ustawą z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym art. 3 pkt. 2, przez infrastrukturę krytyczną należy rozumieć systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalne obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia instalacyjne, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i obywateli, http://rcb.gov.pl/?page_id=210. Data dostępu: 12.08. 2014r.

Jednak nie wyklucza to również użycia w zamachu ładunku umieszczonego w furgonetce i zdetonowanego w pobliżu ważnego z punktu widzenia społecznego miejsca¹³.

M. Piekarski rozpatrując potencjalne cele ataku na obszarze Polski wskazuje regiony kraju narażone na atak terrorystyczny. Jego zdaniem potencjalnym celem będą duże organizmy miejskie a wśród nich stolica kraju Warszawa. Wynika to z faktu zlokalizowania na tym obszarze atrakcyjnych z punktu widzenia terrorystów. Wskazać tutaj można budynki administracji rządowej oraz placówki dyplomatyczne państw, które utrzymują stosunki dyplomatyczne z Polską. Do tego dochodzi również sieć komunikacyjna na terenie aglomeracji warszawskiej – metro, kolej czy lotnisko które mogą być atrakcyjnym miejscem do przeprowadzenia ataku¹⁴.

W dalszej kolejności zdaniem M. Piekarskiego celem ataku może być Trójmiasto. wynika to z faktu, że jest to ważny ośrodek gospodarczy, turystyczny w którym przebywa znaczna liczba ludności na niewielkim terenie. Poza Trójmiastem wskazuje również na obszar Górnego Śląska wraz z nie odległym Krakowem. Uderzenie na tym obszarze spowodowałoby trudności w funkcjonowaniu gospodarki kraju¹⁵.

W przypadku innych miast Polski zagrożenie atakiem terrorystycznym jest mniejsze co nie oznacza, że nie mogą zostać celem ataku. Wynika to z faktu dysponowania ważnymi pod względem gospodarczym lub komunikacyjnym miejscami. Do takich miast M. Piekarski zalicza Wrocław, Poznań i Szczecin. Jednak w wyjątkowych okolicznościach również one mogą pojawić się na szczycie miejsc zagrożonych atakiem z powodu odbywające się w nich imprezy międzynarodowej - sportowej czy politycznej¹⁶.

Rozpatrując aspekt zagrożenia atakiem terrorystycznym oraz działania ugrupowań o charakterze fundamentalistycznym Polska może stanowić punkt transferowy dla finansów tych organizacji. Mogą one wykorzystywać banki działające na terenie Polski do transferu środków. Inną opcją, która może wchodzić w rachubę to przewóz środków finansowych przez kurierów przez Polskę.

---

13 R. M. Machnikowski, J. Michalak, A. Płaczek, K. Rękawek, M. Dziuba, s.16.

14 M. Piekarski, *Zagrożenia o charakterze terrorystycznym w Polsce 2008*, PDF. Pobrano 15 lipca 2014, s. 6 (www.antyterroryzm.republika.pl/referat_poznan_2008.pdf).

15 Ibidem, s.6.

16 Ibidem, s. 6.

Terytorium Polski może stanowić równie zaplecze logistyczne dla organizacji terrorystycznej. Przedstawiciele tych grup mogą prowadzić z obszaru Polski działania wspomagające działalność terrorystyczną. Wpływa na to chociażby członkostwo Polski w Unii Europejskiej a przez to swobodny przepływ ludzi w granicach wspólnoty europejskiej. Na takie postawienie sprawy wpływają następujące czynniki:

- tranzytowy charakter państwa polskiego,
- kompatybilny z zachodnim system bankowy działający w Polsce,
- duże zapotrzebowanie na zagraniczne inwestycje kapitałowe,
- stosunkowa łatwość zakupu broni i materiałów wybuchowych¹⁷.

Polscy obywatele na obszarze kraju mogą czuć się bezpiecznie w zakresie ochrony przed atakiem terrorystycznym za którym stałyby ugrupowania islamskie. Natomiast z racji wspomnianego zaangażowania naszego kraju w politykę antyterrorystyczną polscy obywatele mogą stać się celem terrorystów poza granicami kraju. Szczególnie w państwach gdzie takie organizacje działają z większym rozmachem dzięki przyzwoleniu miejscowych władz, polscy obywatele mogą stać się ofiarami porwań przez członków organizacji terrorystycznych, które w ten sposób będą chciały wymusić pozytywne decyzje polskich władz w zamian za uwolnienie porwanego. Zagrożenie takie niestety występuje a polskie ministerstwo spraw zagranicznych ostrzega o potencjalnych państwach gdzie takie zagrożenie występuje i odradza wyjazd w taki rejon świata¹⁸.

PRZECIWDZIAŁANIE I ZAPOBIEGANIE TERRORYZMOWI

W XXI wieku problem zagrożenia atakiem terrorystycznym jest większy niż w poprzednich okresach. Wpływ na to ma wiele czynników. Dlatego też, ważnym elementem związanym z bezpieczeństwem społeczeństwa jest opracowanie procedur oraz wprowadzenie przepisów prawa związanych ze zwalczaniem terroryzmu na obszarze danego państwa czy w przestrzeni międzynarodowej.

ZAPOBIEGANIE TERRORYZMOWI ISLAMSKIEMU W EUROPIE

Zwalczanie terroryzmu nie jest zjawiskiem nowym oraz nie ma międzynarodowych regulacji związanych z walką z terroryzmem. Wynika to z faktu, że

---

17 R. Grosset, *Zabić tysiące, przestraszyć miliony. Zagrożenia terrorystyczne i szanse na skuteczną obronę*, Warszawa 2009, s. 188.

18 *Zagrożenie terroryzmem i ekstremizmem*, rozdz. 16, s. 4-5, [w:] Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2012 roku. Źródło: https://www.msw.gov.pl/download/1/15447/Raport_o_stanie_bezpieczenstwa_w_Polsce_w_2011_roku.pdf.

instytucja, która mogłaby przygotować taki dokument czyli Organizacja Narodów Zjednoczonych nie potrafi w swoim gremium przygotować uniwersalnej definicji terroryzmu. Jest to efekt działania poszczególnych państw, które nie potrafią odłożyć na bok swoich własnych interesów i pretensji. W ten sposób nie doszło do przygotowania powszechnego dokumentu, który wskazywałaby na sposoby walki z terroryzmem¹⁹.

W drugiej połowie XX wieku po zamachu na izraelskich sportowców podczas Igrzysk Olimpijskich w Monachium Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła dwie konwencje. Pierwsza z nich uchwalona została w 1973 roku i nosi nazwę Konwencji Nowojorskiej²⁰. Odnosiła się ona do kwestii zapobiegania oraz karania przestępstw, które popełnione są przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej. Do tych osób zalicza się głowy państw, szefów rządów, ministrów spraw zagranicznych oraz członków rodziny tych jednostek. Konwencja ta obejmuje przestępstwa wobec nich gdy przebywają poza granicami swojego kraju a państwo na terenie, którego dochodzi to działań wymierzonych przeciwko nim zobowiązane jest do uznania tego przestępstwa jako umyślnego i rozstrzygane przez prawo wewnętrzne państwa, które podpisało konwencję²¹.

Natomiast w 1979 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła kolejną konwencję²². Dotyczyła ona tym razem brania zakładników. Na podstawie zapisów tej konwencji winni takiego postępowania sądzeni są według przepisów prawa karnego na terenie państwa, w którym dopuścili się przestępstwa lub na terenie, którego zostali ujęci z tym zastrzeżeniem, że dotyczyło to państw, które podpisały tę konwencje. W przypadku wspomnianych dokumentów przestępcy popełniający wskazane czyny mogą podlegać również ekstradycji²³.

Wydarzenia, jakie miały miejsce 11 września 2001 roku spowodowały, że państwa europejskie oraz Stany Zjednoczone musiały podjąć działania ma-

---

19 D. Duda, s. 95-96.

20 Konwencja o zapobieganiu i karaniu przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym także przeciwko dyplomatom, sporządzona w Nowym Jorku 14 grudnia 1973 r. (Polska podpisała ją 7.06.1974 r., weszła w życie w stosunku do Polski 13.01.1983 r.).

21 Ibidem, s. 96.

22 Międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników przyjęta w Nowym Jorku 18 grudnia 1979 r., Polska podpisała ją 18 grudnia 1979 r., w stosunku do Polski weszła ona w życie 26. 06. 2000r.

23 Ibidem, s. 96.

jące na celu zapewnienie bezpieczeństwa swoim obywatelom. Dla tego celu podjęte zostały działania przez poszczególne państwa europejskie jak i samą Unię Europejską.

Unia Europejska podjęła działania pod wpływem wydarzeń z 11 września 2001 roku. Jednakże również wydarzenia, która miały miejsce w granicach Unii Europejskiej wpłynęły na reakcję ze strony Unii Europejskiej. Należy pamiętać, że część z państw członkowskich należy również do Sojuszu Północnoatlantyckiego co reguluje ich podejście do reakcji na wydarzenia. Unii Europejska podejmowała za każdym razem działania o charakterze dyplomatycznym mające na celu wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców oraz wpłynąć na partnerów zagranicznych na wydanie terrorystów w ręce wymiaru sprawiedliwości.

Podczas spotkania przywódców państw członkowskich ustalono, że należy podjąć zdecydowane działania na rzecz likwidacji plagi XXI wieku czyli terroryzmu. W tym zakresie przedstawiono cele, jakimi państwa Unii Europejskiej miały to realizować. Przed wszystkim założono aktywne uczestnictwo w inicjowaniu trwałej i mającej międzynarodowy charakter akcji przeciwko terroryzmowi. Zakładano również wdrożenie Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony. Poza tym miano wzmocnić kooperację wywiadowczą oraz przyspieszenie ustanowienia Europejskiego Obszaru Sądowego²⁴.

W pierwszej kolejności podjęto działania, które możliwe były dzięki szybkim regulacjom prawnym. Zajęto się przygotowaniem odpowiednich instrumentów, które pozwoliły na sprawne zwalczanie terroryzmu oraz na stosowanie europejskiego nakazu aresztowania i wydania ujętego przestępcy poszkodowanemu państwu²⁵.

Natomiast w dalszej kolejności przyjęto szereg aktów prawnych, które miały zapewnić skuteczne zwalczanie zagrożenia terrorystycznego na obszarze Unii Europejskiej. Wymienić tutaj można rozporządzenie Rady Europejskiej nr 2580/2001/WE z 27 grudnia 2001 roku²⁶. Odnosiło się ono do skutecznej walki z finansowaniem terroryzmu. Kroki takie miały być podejmowane w stosunku do osób lub organizacji, które przekazują środki na rzecz terrorystów lub sami zajmują się tym procederem. Państwa członkowskie mają prawo zamrozić środki takim osobą, instytucjom czy organizacjom²⁷.

---

24 D. Szlachter, *Walka z terroryzmem w Unii Europejskiej*, Toruń 2006, s. 116-117.

25 Ibidem, s. 117.

26 Dz.U WE. L 344 z 28.12.2001, S. 70.

27 D. Szlachter, s. 121.

Jednocześnie przygotowano zostało wspólne stanowisko dotyczące działań ograniczających finansowanie akcji terrorystycznych oraz stworzenia systemu szybkiego ostrzegania. Poza tym przygotowano jednolite definicje organizacji czy jednostek wspierających działania terrorystyczne. Tym samym pozwoliło to na przygotowanie listy osób, grup i jednostek wobec, których zastosowane zostaną środki prewencyjne związane z zamrożeniem środków finansowych. Natomiast w 2002 roku Rada Europejska wydała rozporządzenie²⁸ uderzające w Osamę bin Ladena i jego współpracowników, Al-Kaidę i Talibów. Na podstawie tego rozporządzenia wprowadzono restrykcję – zakaz eksportu określonych towarów i usług do Afganistanu, zamrożenie funduszy i innych zasobów Talibów z Afganistanu²⁹.

13 czerwca 2003 roku Unia Europejska przyjęła Decyzję Ramową Rady Unii Europejskiej w kwestii zwalczania terroryzmu³⁰. Sam dokument zawiera 13 artykułów i wymierzony jest w kwestie dotyczące walki z terroryzmem i uniwersalnych zasad. Przede wszystkim autorzy tego dokumentu dokonują zdefiniowania aktu terrorystycznego, grupy terrorystycznej oraz przestępstw, które są aktami terrorystycznymi. Dokument ten jednoznacznie wskazuje, co uznawane jest za działanie terrorystyczne. Jednocześnie wskazuje państwom członkowskim, jakie działania należy podjąć aby przeciwdziałać aktom terrorystycznym³¹.

Natomiast wydarzenia z 2004 i 2005 roku jakie miały miejsce odpowiednio w Madrycie i Londynie spowodowały, że przedstawiciele Unii Europejskiej musieli pojąć kolejne działania zmierzające do niwelowania zagrożenia ze strony terrorystów. Po ataku w Madrycie podjęto przede wszystkim działania polityczne wspierające Hiszpanię w walce z terrorystami. Poza tym przyjęta została Deklaracja w sprawie Zwalczania Terroryzmu³² do której dołączony został nowy plan działania. Na podstawie tej deklaracji wskazano istotne cele działania państw członkowskich. Podkreślono ideę solidarności pomiędzy państwami oraz zobowiązania do udzielenie wszelkiej możliwej pomocy. Należało również wzmocnienie ochrony granic oraz wzmoczenie kontroli na granicach wewnętrznych w celu zwiększenia efektywności wychwytywania potencjalnych terrorystów. Postanowiono również o utworzeniu stanowiska Europejskiego Koordynatora ds. Zwalczania Terroryzmu³³.

28 Dz. U. WE Nr L139 z 29 05 2002, s. 9 z późniejszymi zmianami.

29 D. Szlachter, s. 122.

30 Ibidem, s. 122.

31 Ibidem, s. 125-128.

32 Ibidem, s. 137.

33 Ibidem, s. 137.

Do zadań wspomnianego organu należała współpraca z Javierem Solaną oraz Komisją Europejską i państwami członkowskimi w zakresie walki z terroryzmem. Jednakże działania te odbywać się miały na płaszczyźnie przeglądu dostępnych instrumentów w zakresie zwalczania terroryzmu oraz wskazywania nowych rozwiązań. Poza tym miał on monitorować wprowadzanie regulacji antyterrorystycznych przez państwa członkowskie³⁴.

Kolejny zamach w Londynie spowodował, że przedstawiciele Unii Europejskiej podjęli kolejne działania zmierzające na poprawieniu metod zwalczania terroryzmu. Szczególnie ważny był fakt, że od lipca do grudnia 2005 roku przypadła kolej na Brytyjczyków w przewodniczeniu Unii Europejską. Na posiedzeniu Rady Unii Europejskiej w grudniu 2005 roku przyjęto strategię Unii Europejskiej w zakresie zwalczania terroryzmu³⁵. Strategia ta opierała się na czterech filarach z angielskiego 4P³⁶.

1. Zapobieganie (Prevent) – odnosi się do powstrzymywania jednostek lub organizacji przed biernym lub aktywnym wspieraniem ataków terrorystycznych i terrorystów. Działania te mają obejmować zwalczanie korzeni zjawiska terroryzmu – radykalizacji oraz rekrutacji przyszłych zamachowców nie tylko na obszarze Europy, ale także poza nią. Zapobieganie ma obejmować również uniemożliwianie głoszenia wrogich ideologii w miejscach i wśród grup podatnych na hasła. Prowadzenie dialogu międzykulturowego w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym. Podjęcie wysiłku mającego na celu niwelowanie różnic pomiędzy bogatymi a biednymi, z których mogą wynikać problemy oraz podatność na hasła głoszone przez rekruterów do organizacji terrorystycznych.

2. Ochrona (Protect) - obejmuje swoim zakresem zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom Unii Europejskiej oraz infrastrukturze użyteczności publicznej. Proces ten miał wzmocnić bezpieczeństwo granic, transportu czy infrastruktury krytycznej. Do tego celu należy zapewnić bezpieczeństwo paszportów UE poprzez dane biometryczne, ujednoclenie standardów w lotnictwie cywilnym i żegludze morskiej.

3. Ściganie (Pursue) – filar ten odnosi się do tropienia i ścigania terrorystów. Ma on utrudniać terrorystom planowanie, komunikowanie oraz podróżowanie na obszarze Unii Europejskiej i poza nią. Działania te mają na celu

---

³⁴ Ibidem, s. 139.

³⁵ Podczas posiedzenia w dniach 1-2 grudnia 2005 r. Rada UE (Wymiar Sprawiedliwości i Sprawy Wewnętrzne) przyjęła „Strategię UE w zakresie zwalczania terroryzmu” (źródło: <http://www.stosunki.pl/?q=node/1117>, dostęp: 05.08.2014 r.)

³⁶ D. Szlachter, s. 156.

rozbitcie sieci terrorystycznej poprzez odcięcie finansowania czy dostępu do broni. Ostatecznym efektem tego filaru jest postawienie terrorystów przed wymiarem sprawiedliwości.

4. Reagowanie (Respond) – ma przygotować państwa członkowskie w oparciu o idee solidarności do działania zgodnego w ramach zarządzania kryzysowego. Opiera się na skorygowaniu mechanizmów wspólnotowych, które przeznaczone są do zapewnienia ochrony obywateli. Wykorzystywanie dobrych praktyk oraz wykorzystywanie ich do reagowania podczas zagrożeń atakiem terrorystycznym. Poprawienie komunikacji i koordynacja działań pomiędzy organizacjami międzynarodowymi odpowiedzialnymi za reagowanie na zagrożenie³⁷.

Unia Europejska w kwestii zwalczania terroryzmu współpracuje z organizacjami międzynarodowymi i państwami trzecimi. Wynika to z pozycji samej Unii Europejskiej na arenie międzynarodowej oraz faktu, że jej członkowie mogą być narażeni na atak ze strony terrorystów. W strategii Unii Europejskiej wpisują się rezolucje przyjmowane przez Organizację Narodów Zjednoczonych, które wskazują kierunki walki z terroryzmem.

Niemiecki Bundestag uchwalił w kilka tygodni od zamachu w Stanach Zjednoczonych pakiet ustaw antyterrorystycznych. Na podstawie ich zapisów zmieniono dwa istotne przepisy prawa – o stowarzyszeniach i uprzywilejowaniu religijnemu oraz że osoby odpowiedzialne za przestępstwa terrorystyczne będą ścigane nawet gdy ich siedziby nie są zlokalizowane na obszarze Niemiec. W ten sposób ustawodawca niemiecki dał możliwość zakazu prowadzenia działalności religijnej stowarzyszeniom, których działalność skierowana jest przeciwko porządkowi ustalonymu przez konstytucję i idei porozumienia narodów³⁸.

Niemcy wprowadziły również 1 stycznia 2002 roku ustawę o zwalczaniu terroryzmu³⁹. W efekcie czego doszło do zmian w zapisach 14 ustaw obowiązujących na terytorium niemieckim. Wprowadziły one następujące regulacje związane ze zwalczaniem terroryzmu:

- zwiększenie uprawnień w zakresie zwalczania terroryzmu dla Federalnego Urzędu Ochrony Konstytucji, Federalnej Służby Wywiadowczej, Kontrwywiadu Wojskowego, Federalnej Straży Granicznej oraz Federalnego Urzędu Kryminalnego,

- nastąpiły zmiany w kwestii praw dotyczących obcokrajowców i udzielania im azylu oraz w sprawie prowadzenia Centralnego Rejestru Obcokrajowców,

---

37 Ibidem, s. 156-159.

38 W. Dietel, s. 268.

39 Ibidem, s. 268.

- zmiany w ustawach dotyczących paszportów i dowodów osobistych,
- zaostrenie prawa dotyczącego zgromadzeń, co miało ułatwić stosowanie zakazu tworzenia ekstremistycznych ugrupowań na obszarze Niemiec,
- wykorzystanie nowych technologii do ścigania przestępców podejrzewanych o ataki terrorystyczne⁴⁰.

Władze niemieckie przeforsowały również ustawę, która budziła wiele kontrowersji w powojennym funkcjonowaniu tego państwa. Dotyczyło to ustawy o imigracji z 2005 roku⁴¹. Znalazły się w niej zapisy odnoszące się do walki z terroryzmem. Należy wspomnieć tutaj zapis, który pozwala on na wydalenie z terytorium Niemiec osoby, która podejrzewana jest lub z jej strony istnieje zagrożenie atakiem terrorystycznym. Wtedy władze kraju lub minister spraw wewnętrznych ma prawo wydać decyzję o wydaleniu takiej osoby. Jednocześnie skrócona została droga administracyjna. Osoba taka może odwołać się tylko do Federalnego Sądu Administracyjnego ale tylko w sytuacji gdy wydalonej osobie grozi w ojczystym kraju kara śmierci lub tortury⁴².

Wielka Brytania jako najbliższy sojusznik Stanów Zjednoczonych była zagrożona uderzeniem na jej terytorium co miało miejsce w 2005 roku. Mimo, że podjęte zostały działania mające na celu zapobieżenie takiemu atakowi nie udało się go uniknąć. Już od 2002 roku opracowywane były cele i zadania do wykonania. Wśród tych celów i zadań wymienić można następujące aspekty:

- przeciwdziałanie zagrożeniu terrorystycznemu na obszarze Wielkiej Brytanii
- stabilizacja sytuacji w Afganistanie i likwidacja obozów Al-Kaidy,
- współpraca sił wywiadowczych – policyjnych i wojskowych,
- współpraca międzynarodowa w zakresie zwalczania terroryzmu,
- odcinanie ugrupowań terrorystycznych od źródeł finansowania⁴³.

Działania podejmowane przez Wielką Brytanię wynikają z przekonania, że walka z terroryzmem i zwycięstwo w niej możliwe jest poprzez rozwiązania polityczne, społeczne i gospodarcze. Ich właściwe uregulowanie pozwoli powstrzymać falę terroru. Dlatego też, uczestnictwo Wielkiej Brytanii w koalicji antyterrorystycznej u boku Stanów Zjednoczonych połączone jest z działaniami w ramach programów pomocowych, które skierowane są do krajów Trzeciego Świata⁴⁴.

---

40 Ibidem, s. 269-270.

41 Ibidem, s. 270.

42 Ibidem, s. 270-271.

43 K. Balcerowska – Kwaterska, *Polityka Wielkiej Brytanii w sprawie zwalczania terroryzmu międzynarodowego*, PISM nr 16/2004,

44 Ibidem.

Jednocześnie zwalczając terroryzm władze brytyjskie podkreślają, że walka z organizacjami terrorystycznymi to nie walka z islamem. Wpływ na takie postawienie sprawy ma wielokulturowość Zjednoczonego Królestwa. Natomiast dla sprawnego działania przeciwko terrorystom potrzebna jest współpraca z partnerami z krajów islamskich. Jest to możliwe dzięki doświadczeniom z minionego okresu, kiedy Wielka Brytania była imperium kolonialnym.

Wielka Brytania opracowała również zasady działania w celu zwalczania terroryzmu. Kierownicza rola przypadła w tym zakresie ministerstwu spraw wewnętrznych. Instytucja ta odpowiada za kształtowanie polityki antyterrorystycznej oraz monitorowanie procesu legislacyjnego związanego z antyterroryzmem. Jednocześnie sprawuje nadzór nad policją działaniami kontrwywiadowczymi prowadzonymi przez Agencję Bezpieczeństwa. W ten sposób zyskuje możliwość reagowania na potencjalne zagrożenie. Minister spraw wewnętrznych przewodniczy również komisjom, które powoływane są w celu zwalczania terroryzmu oraz pokrewnych zagrożeń. Koordynuje oraz nadzoruje działania związane z zarządzaniem kryzysowym w sytuacji zagrożeń terrorystycznych. Natomiast bezpieczeństwo obywateli brytyjskich poza granicami Zjednoczonego Królestwa należy do kompetencji ministerstwa spraw zagranicznych⁴⁵.

Podstawą działania brytyjskich służb są akty z 2000 i 2001 roku. W przypadku tego państwa atak na World Trade Center nie odgrywał poważniejszego impulsu przy tworzeniu prawa antyterrorystycznego. Wynikało to raczej z własnych doświadczeń z działaniami IRA na terenie Wielkiej Brytanii. Jednak przyjęte zostały dwa dokumenty, które dawały podstawę prawną do zwalczania terroryzmu oraz przestępstw z nim związanych. do aktów tych zaliczyć można – *Terrorism Act 2000*⁴⁶ oraz *Anti – Terrorism, Crime & Security Act 2001*⁴⁷.

ZAPOBIEGANIE TERRORYZMOWI ISLAMSKIEMU W POLSCE

Polska od 1999 roku jest członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego. Jednocześnie jest mocno zaangażowana w działania u boku Stanów Zjednoczonych w koalicji antyterrorystycznej. Wpływ na to mają zobowiązania sojusznicze wynikające z członkostwa w NATO. Zaangażowanie w koalicję antyterrorystyczną wpływa, że zagrożenie atakiem terrorystycznym stało się bardziej

---

45 Ibidem.

46 Ibidem.

47 Ibidem.

prawdopodobne niż w przeszłości. Szczególnie, że przywódcy terrorystów odpowiedzialnych za zamachy przeprowadzone w XXI wieku wskazywali państwa, które nie mogą czuć się bezpieczne do momentu, gdy na obszarze państw muzułmańskich - Afganistanu czy Iraku stacjonować będą polskie oddziały wojskowe. Dlatego też, istotne było podjęcie działań zmierzających do zażegnania niebezpieczeństwu ataków terrorystycznych na terytorium Polski oraz ataków wymierzonych w stosunku do polskich obywateli.

Rzeczpospolita Polska w swoich strukturach organizacyjnych wypracowała cztery etapy zwalczania terroryzmu – rozpoznanie, przeciwdziałanie, zwalczanie oraz likwidację szkód. Oznacza to, że każdy z obszarów objęty jest działaniami przez odpowiednie organy administracji rządowej, ciała kolegialne czy ekspertów⁴⁸.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w artykule 135 daje prezydentowi kraju możliwość powołania organu doradczego zajmującego się zakresem bezpieczeństwa państwa w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym. Tym organem jest Rada Bezpieczeństwa Narodowego⁴⁹. W skład tego organu wchodzi – Prezes Rady Ministrów, Wiceprezes Rady Ministrów, Minister Spraw Wewnętrznych, Marszałek Sejmu, marszałek Senatu, Minister Obrony Narodowej, Minister Spraw Zagranicznych, Szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego⁵⁰.

Biuro Bezpieczeństwa Narodowego⁵¹ powstałe w 1991 roku podlega ministrowi do spraw bezpieczeństwa w Kancelarii Prezydenta. Do jego zadań należy monitorowanie potencjalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa. W ten sposób BBN podejmując również działania zmierzające do zwalczania i zapobiegania terroryzmowi na obszarze kraju⁵².

Rządowe Centrum Bezpieczeństwa działa od roku 2008. Powołane zostało ono w wyniku nowelizacji ustawy o zarządzaniu kryzysowym⁵³. W zakresie zapobiegania zagrożeniu terrorystycznemu wykonuje następujące zadania - przeciwdziałanie, zapobieganie oraz usuwanie skutków ataków terrorystycznych, przygotowanie sposobów i środków reagowania na zagrożenie terro-

---

48 J. Cymerski, *Terroryzm a bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013, s. 187.

49 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997, Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483, art. 135.

50 J. Cymerski, s. 187.

51 Biuro Bezpieczeństwa Narodowego jest urzędem państwowym, utworzonym na mocy przepisu art. 11 Ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tj. Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416 z późn. zm.).

52 J. Cymerski, s. 188.

53 Ibidem, s. 189.

rystyczne, opracowywanie procedur reagowania na sytuacje ataku terrorystycznego oraz przygotowanie i realizowanie planów z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej zagrożonej atakami, przygotowanie planów, w których uwzględnione będzie użycie sił zbrojnych⁵⁴.

Na podstawie znowelizowanej ustawy o zarządzaniu kryzysowym funkcjonuje również Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego⁵⁵. Jest to organ opiniodawczy i doradczy w zakresie działań i koordynowania ich w sytuacji kryzysowej. Zespół podejmuje działania związane z użyciem siły i środków niezbędnych do usunięcia skutków kryzysu. Doradzenie w zakresie koordynacji działań organów administracji rządowej oraz innych instytucji zajmujących się sytuacją kryzysową⁵⁶.

Międzyresortowy Zespół do Spraw Zagrożeń Terrorystycznych⁵⁷ utworzony został w 2006 roku. Funkcjonuje jako organ doradczy Prezesa Rady Ministrów i działa przy ministerstwie spraw wewnętrznych. Do zadań tego organu należy koordynowanie pracami administracji rządowej w zakresie zwalczania terroryzmu. Monitoruje on zagrożenia o charakterze terrorystycznym oraz analizuje stopień zagrożenia. Zespół ten również opracowuje procedury związane ze zwalczaniem terroryzmu oraz oceny tych zagrożeń. Do zadań tego zespołu należy również koordynowanie, inicjowanie i monitorowanie działań, które podejmują organy administracji publicznej. Odpowiada również za współpracę międzynarodową w kwestii walki z terroryzmem⁵⁸.

W Polsce obowiązuje czterostopniowy system alarmowania⁵⁹. Do wprowadzanie konkretnego poziomu alarmu uprawnienia posiadają Prezes Rady Ministrów, ministrowie i przedstawiciele administracji rządowej w terenie – wojewodowie. Alarm wprowadzany jest na podstawie rozporządzenia. Przyjmują one następujące formy:

- pierwszy stopień alarmowy – wprowadzany jest w sytuacji, gdy uzyskana zostanie informacja o możliwości zaistnienia wydarzenia o charakterze terrorystycznym lub innego zdarzenia, którego rodzaj i zakres jest trudny do przewidzenia,

---

54 Ibidem, s. 189-190.

55 Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego działa na podstawie ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. Nr. 89, poz. 590) oraz Zarządzenie Nr 78 Prezesa Rady Ministrów z dnia 11 października 2011 r. w sprawie organizacji i trybu pracy Rządowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego.

56 J. Cymerński, s. 190.

57 Ibidem, s. 190.

58 Ibidem, s. 192.

59 Ibidem, s. 192.

- drugi stopień alarmowy – ogłaszany jest w sytuacji, gdy uzyskana zostanie informacja o możliwym wystąpieniu zdarzenia o charakterze terrorystycznym, a jego wystąpienie powoduje zagrożenie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej,

- trzeci stopień alarmowy – wprowadzany jest w sytuacji, gdy uzyskana zostanie informacja o osobach lub organizacjach, które przygotowują działania terrorystyczne, które godzą w bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej lub wystąpienia aktów terroru godzących w bezpieczeństwo innych państw. Wprowadza się go również w sytuacji uzyskania informacji o możliwości wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym godzącym w bezpieczeństwo kraju.

- czwarty stopień alarmowy – ogłaszany jest w przypadku wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym lub innego zdarzenia, które powoduje zagrożenie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej⁶⁰.

Rozpatrując aspekt zwalczania terroryzmu w Polsce należy zwrócić uwagę na podmioty, które są odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Działania te spoczywają na ministrze spraw wewnętrznych, który kieruje pracami odpowiednich służb. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wraz z podlegającymi mu służbami realizują zadania w zakresie zwalczania terroryzmu.

Działania podejmowane przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych podzielić można na trzy poziomy:

- strategiczny – jest on realizowany przez Prezesa Rady Ministrów, Radę Ministrów oraz Międzyresortowy Zespół do Spraw Zagrożeń Terrorystycznych,
- operacyjny – realizowany przez Centrum Antyterrorystyczne działające w ramach Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego
- taktyczny – wykonywany przez odpowiednie służby i instytucje w zakresie ich kompetencji w kwestii zapobiegania i zwalczania zagrożenia terroryzmem⁶¹.

Natomiast ze względu na fazy realizowanych zadań w odniesieniu do zagrożeń terrorystycznych wyróżnia się następujące obszary działań:

- rozpoznanie i przeciwdziałanie występującym zagrożeniom mającym charakter terrorystyczny,
- fizyczne zwalczanie terroryzmu – za które odpowiada przede wszystkim Policja i znajdujące się w jej strukturach jednostki specjalne,

---

60 Ibidem, s. 192.

61 Ibidem, s. 194.

- zarządzanie kryzysowe po przeprowadzonym ataku terrorystycznym awiodąca rola spoczywa na ministerstwie spraw wewnętrznych i Rządowym Centrum Bezpieczeństwa⁶².

Skuteczność działań związanych ze zwalczaniem terroryzmu zależy od działań podejmowanych przez służby i instytucje odpowiedzialne za ich przeprowadzenie. Jeżeli służby będą stosować się do przyjętych procedur oraz zachowywać się odpowiednio do danej sytuacji pozwoli to uniknąć rozszerzenia się negatywnych skutków. Jednocześnie należy pamiętać, że najważniejszym elementem jest przeciwdziałanie zagrożeniu przeprowadzenia ataku terrorystycznego na terenie Polski. Dlatego też, należy monitorować potencjalne źródła zagrożeń oraz współżyć za przedstawicielami innych wyznań czy kultur na neutralnym poziomie. Lepiej działać przed atakiem niż zastanawiać się po fakcie, co było przyczyną negatywnego wydarzenia, które spowodowało śmierć wielu ludzi.

ZAKOŃCZENIE

Współczesne społeczeństwa odczuwają potrzebę bezpiecznego życia. Jednak świat nas otaczający jest nieprzewidywalny. Dotyczy to również zagrożenia ze strony terroryzmu islamskiego, który podejmuje działania w oparciu o swoją religię i walcząc o zapewnienie bytu państwowego dla narodów wyznających religię muzułmańską. Szczególnie, że coraz więcej jest osób wyznania muzułmańskiego niezadowolonych z sytuacji politycznej i ekonomicznej.

Podsumowując rozważania na temat zagrożenia terroryzmem islamskim można dojść do wniosku, że takie zagrożenie istnieje. Czy dojdzie do bezpośredniego uderzenia zależy od rozwoju sytuacji politycznej na świecie. W końcu ataki podejmowane przez terrorystów w początku XXI wieku, poza wydarzeniami z 11 września 2001 roku, były odpowiedzią na działania państw zachodu. Jednak nie można ich usprawiedliwiać, ponieważ ofiarami ataków terrorystycznych są niewinni ludzie znajdujący się w niewłaściwym miejscu w niewłaściwym czasie.

Z racji tego, że zagrożenie atakiem terrorystycznym istnieje, należy podejmować działania na celu zapobieganiu wystąpieniu zagrożenia atakiem terrorystycznym. Państwa europejskie muszą opracować sprawnie działający system przeciwdziałania zagrożeniu terrorystycznemu. Poza tym z racji braku kontroli na granicach wewnątrz Unii Europejskiej muszą one posiadać szerszą wiedzę na temat społeczności muzułmańskiej przebywającej na terenie wspólnoty, aby przeciwdziałać zagrożeniu.

---

62 Ibidem, s. 194.

Terroryzm islamski stanowi współcześnie poważny problem dla państw Europy Zachodniej. Zagrożenie przeprowadzeniem ataku terrorystycznego jest bardzo wysokie jednak sprawne działanie odpowiednich służb pozwoli uniknąć sytuacji jakie miały miejsce w 2004 i 2005 roku w Madrycie i Londynie.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483).
2. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. Nr. 89, poz. 590).
3. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tj. Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416 z późn. zm.).
4. Rozporządzenie Rady Europejskiej nr 2580/2001/WE z 27 grudnia 2001 roku (Dz. U.).

Inne:

5. Konwencja o zapobieganiu i karaniu przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym także przeciwko dyplomatom, sporządzona w Nowym Jorku 14 grudnia 1973 r. (Dz. U. z 1983 r. załącznik do nr 37, poz. 168).
6. Międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników przyjęta w Nowym Jorku 18 grudnia 1979 r., (Dz. U z 2000 r., nr 106, poz. 1123).
7. Zarządzenie Nr 78 Prezesa Rady Ministrów z dnia 11 października 2011 r. w sprawie organizacji i trybu pracy Rządowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego (na podstawie art. 9 ust. 3 ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym Dz. U. Nr 89, poz. 590, z późn. zm.)
8. Decyzja Ramowa Rady Unii Europejskiej w kwestii zwalczania terroryzmu (Dz. U. L 264 z 22.06.2002 r.).

Opracowania zwarte:

9. Aleksandrowicz T., *Terroryzm międzynarodowy*, wyd. WAIp, Warszawa 2008,
10. Barnes R. M., *Terroryzm od Asasynów do Osamy bin Ladena*, wyd. KIRKE, Wrocław 2001,

11. Bolechów P., *Terroryzm w świecie podbiegunowym. Przewartościowania i kontynuacje*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2002,
12. Borkowski R., *Terroryzm*, [w:] *Konflikty współczesnego świata*, wyd. AGH, Kraków 2001,
13. Borkowski R., *Terroryzm ponowoczesny*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006,
14. Cymerski J., *Terroryzm a bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. RYTM, Warszawa 2013,
15. Dietl W., Hirschmann K., Tophoven R., *Terroryzm*, wyd. PWN, Warszawa 2009,
16. Duda D., *Terroryzm islamski*, wyd. UJ, Kraków 2002,
17. Grosset R., *Zabić tysiące, przestraszyć miliony. Zagrożenia terrorystyczne i szanse na skuteczną obronę*, wyd. WSZiP, Warszawa 2009,
18. Hofman B., *Oblicza terroryzmu*, Wydawnicza Bertelsmann Media, Warszawa 2001,
19. Hołyst B., *Terroryzm T.1*, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009,
20. *Księga Rodzaju*, [w:] Biblia. Stary Testament, opr. D. Wilczycka, wyd. Biblios, Lublin 2012,
21. Piątkowski P., *Terroryzm: Nowe wyzwanie dla bezpieczeństwa*, wyd. Adam Marszałek, Warszawa 1996,
22. *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 1–3, wyd. PWN, Warszawa 1988,
23. Szlachter D., *Walka z terroryzmem w Unii Europejskiej*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006,
24. Tomaszewicz J., *Terroryzm*, wyd. APIS, Katowice 2000,
25. Wejkszner A., *Ewolucja terroryzmu motywowanego ideologią religijną na przykładzie salafickiego ruchu globalnego dżihadu*, wyd. Naukowe WNPiD, Poznań 2010,
26. Zajac J., *Bezpieczeństwo państwa*, [w:] K. A. Wojtaszczyk, A. Materska - Sosnowska, *Bezpieczeństwo państwa*, wyd. Oficyna Wydawnicza ASPRA -JR, Warszawa 2009.

Opracowania ciągłe:

27. Balcerowska – Kwaterska K., *Polityka Wielkiej Brytanii w sprawie zwalczania terroryzmu międzynarodowego*, PISM nr 16/2004,
28. Dworzecki J., *Terroryzm jako zagrożenie współczesnego świata*, Aperia, Zeszyt Naukowy Nr 5, Kraków 2011,
29. Izak K., *Zagrożenie terroryzmem i ekstremizmem w Europie na podstawie wybranych przykładów. Teraźniejszość, prognoza ewolucji i kierunki rozwoju*, Przegląd Bezpieczeństwa Narodowego 5/11,
30. Machnikowski R.M., Michalak J., Płaczek A., Rękawek K., Dziuba M., *Zagrożenie atakami terrorystycznymi w Polsce 2006 oraz Aneksy na rok 2007 i 2008*, WSSM, Łódź 2008.
31. Piekarski M., *Zagrożenia o charakterze terrorystycznym w Polsce 2008*,
32. *Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2012 roku*, r. 16 *Zagrożenie terroryzmem i ekstremizmem*, https://www.msw.gov.pl/download/1/15447/Raport_o_stanie_bezpieczenstwa_w_Polsce_w_2011_roku.pdf.

Strony internetowe:

33. <http://gazeta.pl>
34. <http://msw.gov.pl>
35. <http://bliskiwschod.pl>
36. <http://news.bbc.co.uk>
37. <http://rcb.gov.pl>
38. <http://stosunki.pl>
39. <http://terroryzm11.blogspot.com>

REMIGIUSZ WILK

ZNACZENIE DZIAŁAŃ POLICJI DLA BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

ABSTRAKT

W artykule ukazano w jaki negatywny sposób działania Policji mogą wpływać na prawa człowieka i ograniczać jego wolność osobistą. Praca wskazuje i omawia także inne dostępne formy ochrony osób i mienia oraz utrzymania w szerokim rozumieniu porządku publicznego w Polsce.

Słowa kluczowe: policja, prawa człowieka, porządek publiczny

ABSTRACT

This article presents negative impact that the police activities might have on human rights and limits one's civil liberty. This publication also characterises other available forms of physical protection and maintaining public order as a whole in Poland.

Keywords: police, human rights, public order

DZIAŁANIA POLICJI A PRAWA CZŁOWIEKA

Uznawanie i szanowanie praw człowieka i podstawowych wolności odnosi się do każdego państwa niezależnie od jego ustroju politycznego i społeczno-gospodarczego. Formy działania stosowane przez Policję stanowią środki dążące do zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego. Policjanci realizując swoje cele i zadania wkraczają w sferę praw i wolności obywatel-

skich. W ustawie w artykule 14 ustęp 3 ustawodawca zaznacza, że policjanci w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania praw człowieka. Wkraczanie w sferę praw człowieka może odbywać się tylko w ściśle określonych przypadkach na zasadach i w trybie określonym w ustawie. Wiele instytucji o charakterze prawnym jak i społecznym chroni prawa jednostek w działaniach Policji. Taką instytucją jest Skarb Państwa, który ponosi odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych podczas wykonywania czynności. Gwarancją ochrony praw człowieka przed nieuzasadnionym użyciem środków służących zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego stanowi też możliwość pociągnięcia policjanta do odpowiedzialności dyscyplinarnej i karnej. Ponadto instytucją, która jest powołana do ochrony praw każdego obywatela jest Rzecznik Praw Obywatelskich. Podejmuje on interwencje, formułuje wystąpienia w określonych sprawach, oceniając działania administracji głównie z punktu widzenia przestrzegania prawa. Jego kontrolna funkcja przejawia się również w informowaniu Sejmu i Senatu o stanie praworządności w funkcjonowaniu administracji i respektowaniu przez nią wolności i praw człowieka. Legalność działań Policji poddana jest również kontroli Najwyższej Izby Kontroli. Dodatkowo istnieje instytucja skarg i wniosków, postępowanie skargowe traktowane jest jako instrument społecznej kontroli administracji publicznej i dopuszcza wnoszenie skarg nie tylko we własnym interesie, ale również w interesie innych osób lub w interesie społecznym. Ustawa o Policji również określa środki respektujące prawa i wolności człowieka, zaliczyć można do nich prawo złożenia zażalenia do miejscowo właściwego prokuratora na legitymowanie, zatrzymywanie, przeszukiwanie i kontrolę osobistą. Legitymowanie obywateli jest najpowszechniejszym z uprawnień Policji. Występuje najczęściej podczas kontroli drogowej. Legitymowanie osób ma na celu ustalenie tożsamości, ale tylko wtedy, kiedy jest to niezbędne do wykonania czynności służbowych. Tożsamość osoby legitymowanej może być ustalona nie tylko na podstawie dokumentu, ale również na podstawie oświadczenia innych osób.

Zatrzymanie prewencyjne bezwzględnie wkracza w sferę praw człowieka, ponieważ jest to krótkotrwałe pozbawienie wolności. Jest to jednak środek ostateczny i może być zastosowany tylko wtedy, gdy inne środki okazały się nieskuteczne.

W przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary, policjanci mają prawo do dokonywania kontroli osobistej, bagaży, ładunków. Najbardziej dotkliwa jest dla obywatela kontrola osobista.

W miarę możliwości wykonywana jest przez osobę tej samej płci. Przeglądanie zawartości bagażu lub sprawdzenie ładunku dokonuje się w obecności właściciela albo przedstawiciela przewoźnika lub spedytora, a gdy jest to możliwe w obecności osoby przybranej przez policjanta.

Policjanci mogą zwracać się z prośbą do obywateli o udzielenie doraźnej pomocy w nagłym wypadku, a wykonanie czynności służbowych byłoby bez tej pomocy niemożliwe lub znacznie utrudnione.

Z prawami i wolnościami człowieka łączą się również jego obowiązki. Każdy człowiek ma określone powinności wobec społeczeństwa, przestrzeganiu tego służą działania Policji. W razie nie zastosowania się do poleceń, upomnień policjanta, ma on prawo zastosować środki przymusu bezpośredniego. Może je stosować bez jakiegokolwiek uprzedzenia w przeciwieństwie do zastosowania broni palnej.

Podsumowując w wyniku działań Policji nie da się uniknąć wkraczania w sferę praw i wolności obywatelskich, niekiedy powodują one nieuzasadnione naruszenia tej sfery. To funkcjonariusze Policji wykonując swoje czynności muszą pamiętać i przestrzegać wszystkich określonych praw, a społeczeństwo o tym, że poza przysługującymi mu prawami posiada również odpowiadające im obowiązki.

INNE FORMY UTRZYMANIA PORZĄDKU I BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

W związku z wzrastającą przestępczością i pojawiającymi się zagrożeniami bezpieczeństwa i porządku publicznego istnieje konieczność poszukiwania nowych form utrzymywania porządku i poziomu bezpieczeństwa. Umożliwia to odciążenie Policji od niektórych zadań i poprawia skuteczność w rozwiązywaniu problemów. Formy te polegają przede wszystkim na wykonywaniu czynności i zadań w zakresie ochrony osób i mienia przez firmy ochroniarskie. Organizację i działalność takich firm regulują przepisy prawa głównie ustawa o ochronie osób i mienia z 22 sierpnia 1997 roku. Firmy ochroniarskie mają ogromne znaczenie we współczesnym systemie bezpieczeństwa państwa i utrzymywania porządku publicznego. Zakres udziału firm ochroniarskich w zapewnieniu bezpieczeństwa zależy od ich rodzaju. Wyróżnić można takie, których działalność wymaga dodatkowych koncesji i zezwoleń w tym wydawanych przez komendanta wojewódzkiego Policji. Zgodnie z ustawą o ochronie osób i mienia istnieją obszary, obiekty i urzędnienia, które są ważne dla obronności, interesu gospodarczego kraju oraz bezpieczeństwa publicznego i podlegają obowiązkowej ochronie przez specjalistyczne uzbrojone formacje

ochronne lub odpowiednie zabezpieczenia techniczne. Do takich obszarów zaliczane są w szczególności zakłady, obiekty i urządzenia, które mają duże znaczenie dla funkcjonowania aglomeracji miejskich między innymi: elektrownie, ciepłownie, ujęcia wody pitnej, wodociągi, oczyszczalnie ścieków. Ponadto zakłady związane z produkcją lub magazynowaniem materiałów jądrowych, odpady promieniotwórcze, rurociągi paliwowe, linie energetyczne, zapory wodne itp.

Ustawa stanowi, że ochrona osób polega na działaniach mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa życia, zdrowia i nietykalności osobistej. Natomiast ochrona mienia to działania zapobiegające przestępstwom i wykroczeniom przeciwko mieniu, a także przeciwdziałających powstawaniu szkody wynikającej z tych zdarzeń oraz niedopuszczających do wstępu osób nieuprawnionych na chroniony teren. Ochrona osób i mienia realizowana jest w formie:

- bezpośredniej ochrony fizycznej- może być stała lub doraźna, polegająca na stałym dozorcze sygnałów przesyłanych, gromadzonych i przetwarzanych w elektronicznych urządzeniach i systemach alarmowych, oraz na konwojowaniu wartości pieniężnych i innych przedmiotów wartościowych lub niebezpiecznych
- zabezpieczenia technicznego- polegającego na montażu elektronicznych urządzeń i systemów alarmowych, sygnalizujących zagrożenie chronionych osób i mienia oraz eksploatacji, konserwacji i naprawach w miejscach ich zainstalowania oraz na montażu środków i urządzeń mechanicznego zabezpieczenia, ich eksploatacji, konserwacji, naprawach i awaryjnym otwieraniu w miejscach zainstalowania.

W realizacji zadań uczestniczą trzy rodzaje pracowników: osoby posiadające licencję pracownika ochrony fizycznej i licencję pracownika zabezpieczenia technicznego oraz pracownicy, którzy wykonują zadania bez posiadania licencji. Organem wydającym, cofającym, zawieszającym licencje jest komendant wojewódzki Policji. Licencję wydaje się na czas nieokreślony. Środki prawne, jakimi dysponują można podzielić na dwie grupy:

- podstawowe- legitymowanie w celu ustalenia tożsamości, ustalenie uprawnień do przebywania osób na terenie lub obiekcie chronionym, ujęcie osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia, a także chronionego mienia w celu niezwłocznego oddania tych osób Policji, wezwanie do opuszczenia obszaru lub obiektu w przypadku stwierdzenia braku uprawnień bądź zakłócenia porządku

- pomocnicze- to środki przymusu bezpośredniego, które mogą być stosowane w wypadku zagrożenia dóbr powierzonych ochronie lub odparcia ataku na pracownika ochrony i tylko wobec osób uniemożliwiających wykonywanie zadań. Jest to uregulowane w ustawie. Środki te to: siła fizyczna w postaci chwytów obezwładniających oraz podobnych technik obrony, kajdanki, pałki obronne, psy obronne, paralizatory elektryczne, broń gazowa i ręczne miotacze gazu.

Nadzór nad specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami ochrony sprawuje Komendant Główny Policji. Kontrola dotyczy zasad i sposób realizacji zadań w zakresie ochrony, sposobów używania środków przymusu bezpośredniego, broni palnej, a także posiadanych kwalifikacji.

Obecnie można zauważyć dużą liczbę form ochroniarskich, które w swej ofercie mają bardzo szeroki i różnorodny zakres usług. Zauważyć można coraz większą dbałość o ochronę dóbr materialnych, każdy obywatel może wynająć firmę ochroniarską do ochrony domu, mieszkania, wartości pieniężnych. Korzystanie z usług firm ochroniarskich stało się bardzo popularne i powszechne. Czynnikiem wpływającym na coraz większe zainteresowanie i rozwój firm ochrony osób i mienia jest brak możliwości zapewnienia obywatelom przez administrację państwową pełnej ochrony przed przestępcami. Firmy ochroniarskie zajmują się również utrzymywaniem porządku i bezpieczeństwa na terenach prowadzonej działalności na przykład w hipermarketach, obiektach sportowych, imprezach komercyjnych. Przejmowanie części zadań od Policji umożliwia większą koncentrację służb na innych obowiązkach.

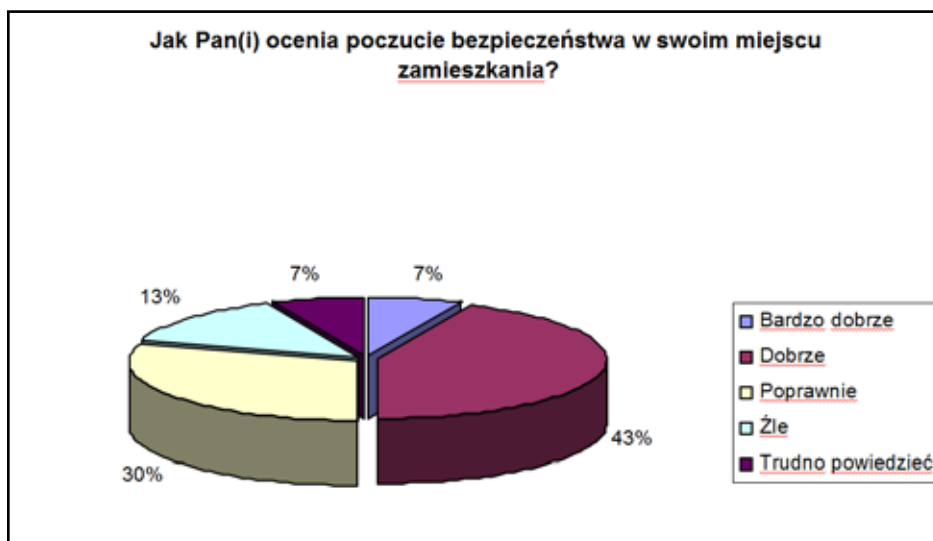
OCENA DZIAŁAŃ POLICJI PRZEZ SPOŁECZEŃSTWO

Publiczne bezpieczeństwo to pojęcie bardzo szerokie i jednocześnie trudne dla jednoznacznego zdefiniowania. Główną przyczyną takiego postrzegania jest dynamika życia społecznego, zmieniające się prawo, etyka, moralność, występowanie nowych niebezpieczeństw, a wszystkie wyżej wymienione elementy mają istotny wpływ na kształtowanie się bezpieczeństwa publicznego. Należy pamiętać, że bezpieczeństwo jest elementarną potrzebą każdego człowieka, a jej niezaspokojenie uniemożliwia realizację innych. Charakterystyczną cechą każdego społeczeństwa obywatelskiego jest współpraca z Policją w celu zapobiegania i zwalczania przestępczości. Prawidłowe relacje między Policją, a społeczeństwem stanowią istotną rolę w skutecznej realizacji ustawowych zadań Policji. W bardzo dużym stopniu efektywność Policji w działaniach prewencyjnych i wykrywaniu przestępstw zależy od zachowań oby-

wateli. Brak zaufania obywateli do organów ścigania może skutecznie utrudnić ich pracę.

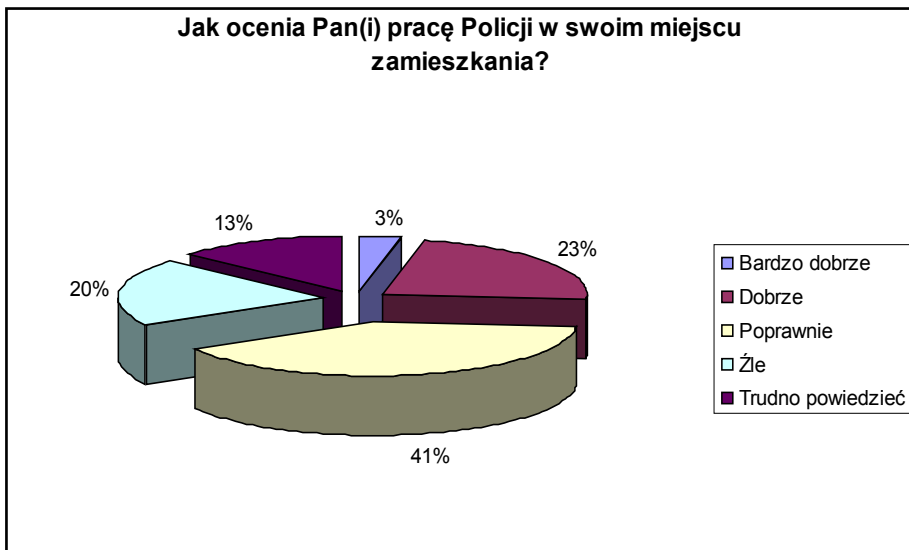
Podstawowym celem przeprowadzonego przez autora badania jest przedstawienie opinii społeczeństwa na temat jego poczucia bezpieczeństwa, ocena poziomu zaufania i sposobu działania Policji w Polsce. Metoda badawcza wykorzystana przez autora to ankieta, która została rozdana wśród respondentów przypadkowo wybranych i po upływie ustalonego czasu (zazwyczaj 15-20 minut) zwrócona. Technika rozdawanych ankiet umożliwia w krótkim czasie przeprowadzenie badania wśród wielu osób.

Badanie zostało przeprowadzone na 30 przypadkowych osobach (50% kobiet i 50% mężczyzn) w różnym wieku: od 18- 25 (30%), 25- 40 (33%), 41-50 (17%), powyżej 50 roku życia (20%). Posiadających wykształcenie zawodowe (17%), średnie (43%), wyższe (40%). Zamieszkałych na terenach wiejskich (13%), w małych miejscowościach (17%), miastach (27%) i aglomeracjach miejskich (43%). Ankiety otwierało pytanie dotyczące poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania.

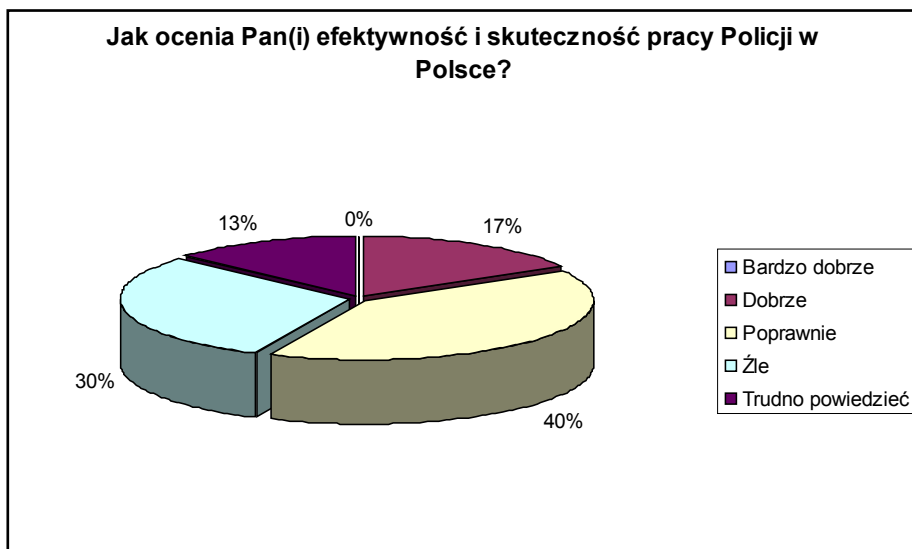
Rys. 1 Diagram kołowy do pytania nr 5 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

Na poczucie bezpieczeństwa każdego obywatela składa się jego indywidualna ocena prawdopodobieństwa, że może zostać ofiara przestępstwa, jego zdolności obrony i szanse uniknięcia negatywnych skutków kryminogennych. W przeprowadzonym przez autora badaniu tylko 7% ankietowanych odpowiedziało, że czuje się bardzo bezpiecznie w swoim miejscu zamieszkania, podobna ilość (7%) nie potrafiła określić swojego zdania na ten temat. Natomiast większość (43%) odpowiedziało, że czuje się bezpiecznie, a 30%, że poprawnie.

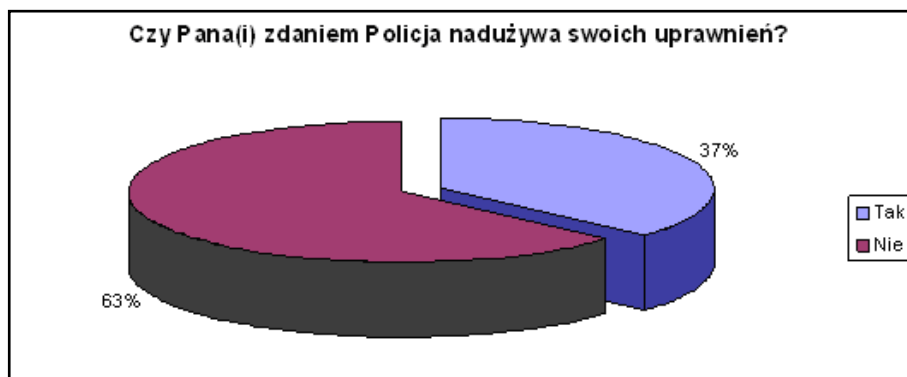
Rys. 2 Diagram kołowy do pytania nr 6 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

Na to pytanie, aż 13% ankietowanych nie miało zdania, a jedynie 3% odpowiedziało, że bardzo dobrze ocenia pracę Policji w swoim miejscu zamieszkania. Jako poprawnie odpowiedziało 41%, dobrze 23%, a źle 20% ankietowanych. W związku z tym można stwierdzić, że większość obywateli ocenia poprawnie działania Policji w swoim otoczeniu.

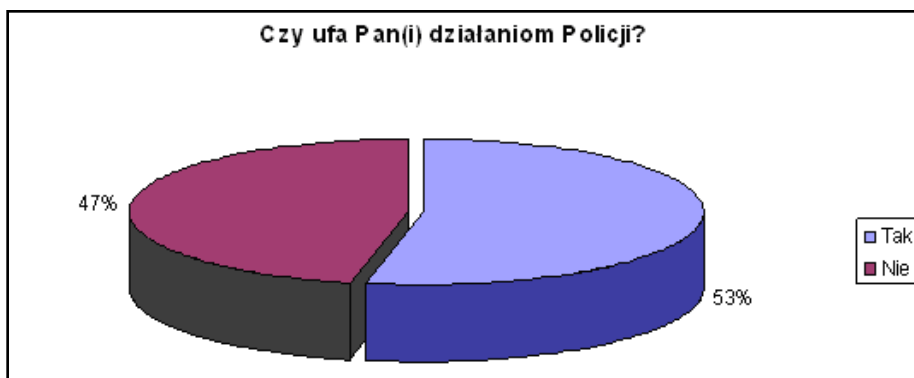
Rys. 3 Diagram kołowy do pytania nr 7 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

Przy tym pytaniu warto zwrócić uwagę na fakt, że żaden z ankietowanych nie wskazał oceny bardzo dobrej dla działań Policji w kategoriach skuteczności i efektywności. Podobnie jak w poprzednim pytaniu 13% nie miało zdania na ten temat. Należy zauważyć, że dwie wartości są bardzo do siebie zbliżone, 40% badanych odpowiedziało, że poprawnie ocenia skuteczność działań, a 30% że źle, można wywnioskować, że zdanie społeczeństwa w tej kwestii jest bardzo podzielone.

Rys. 4 Diagram kołowy do pytania nr 8 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

W opinii publicznej często można się spotkać ze stwierdzeniem nadużywania przez funkcjonariuszy Policji swoich uprawnień. W przeprowadzonym przez autora badaniu 63% ankietowanych było zdania, że Policja nie nadużywa i nie przekracza swoich uprawnień, a pozostała część (37%) była odmiennego zdania.

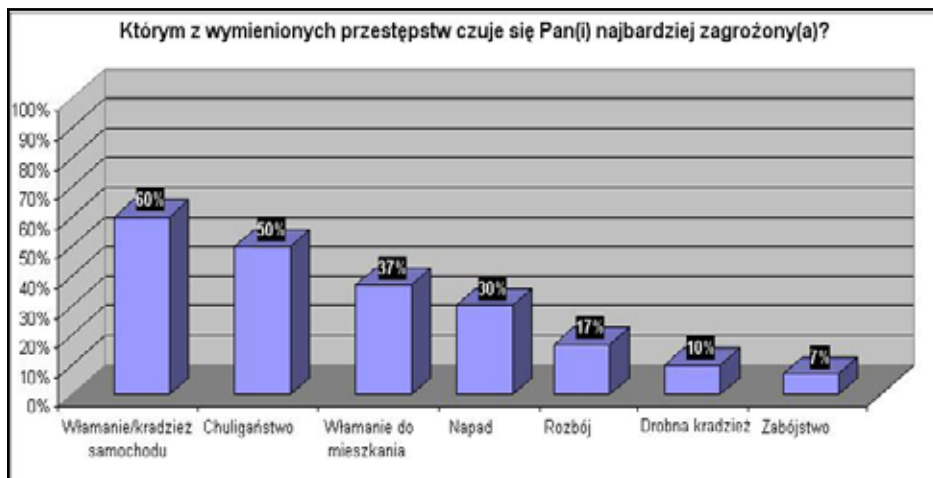
Rys. 5 Diagram kołowy do pytania nr 59ankiety [Źródło: opracowanie własne]

Dobra ocena pracy Policji wiąże się przede wszystkim z zaufaniem, które odzwierciedla wiarę w podejmowane działania. Na zaufanie na pewno ma również wpływ ocena pracy funkcjonariuszy pełniących służbę w okolicy naszego miejsca zamieszkania. Istnieje również związek pomiędzy zaufaniem, a obawą stania się ofiarą przestępstwa. W badaniu przeprowadzonym przez autora 53% respondentów odpowiedziało, że ufa działaniom Policji, a 47%, że nie. Wartości te są bardzo zbliżone i oscylują wokół 50% co może świadczyć o tym, iż społeczeństwo polskie jest bardzo podzielone w tej kwestii.

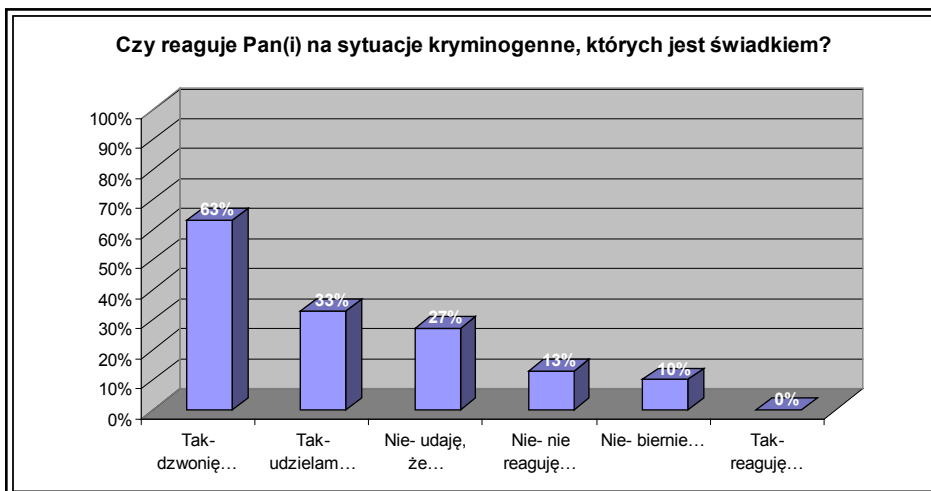
Rys. 6 Diagram kołowy do pytania nr 10 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

Zdecydowana większość ankietowanych (77%) odpowiedziała „tak”, a tylko 23% nie odczuwa takiego zagrożenia. Można zauważyć, że pomimo rosnącego zaufania w stosunku do działań Policji zdecydowana większość obywateli obawia się o swoje zdrowie, życie i własne mienie.

Rys. 7 Wykres do pytania nr 11 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

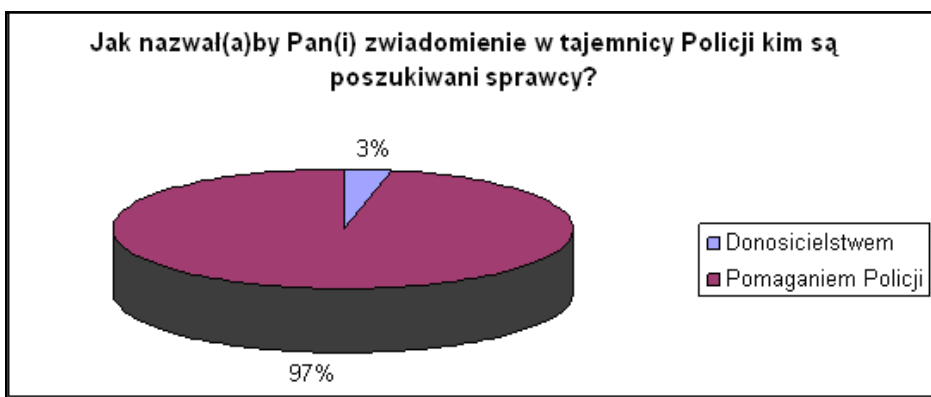
Wyniki nie sumują się do 100%- badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź. Przestępstwa, którym badani czują się najbardziej zagrożeni to włamanie/ kradzież samochodu (60%), na kolejnej pozycji jest chuligaństwo (50%), w pierwszej trójce znajduje się również włamanie do mieszkania (37%), ale już w zdecydowanie mniejszym procencie. W porównywaniu z tymi zdarzeniami, mniejsze zagrożenie odczuwane jest wobec takich zdarzeń jak napad (30%), rozbój (17%), drobna kradzież (10%) bądź zabójstwo (7%).

Rys. 8 Wykres do pytania nr 12 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

Wyniki nie sumują się do 100%- badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

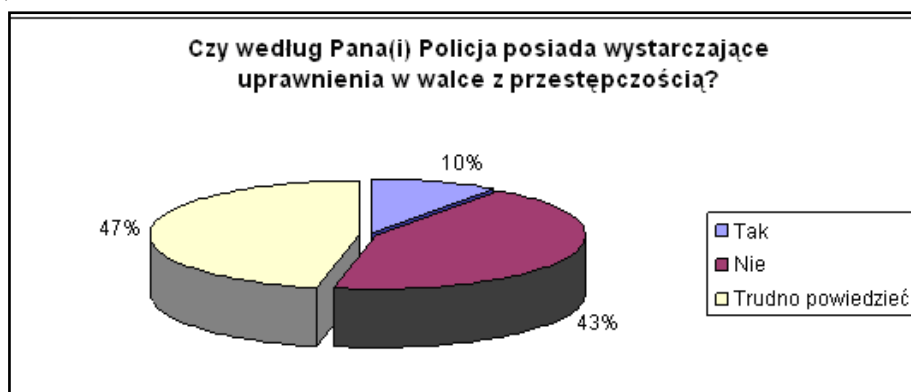
W pytaniu tym ankietowani mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź. Zdecydowana większość (63%) opowiedziała się za wykonaniem telefonu do odpowiednich służb. Popularną odpowiedzią było również bezpośrednie udzielenie pomocy (33%). Niestety wciąż w społeczeństwie istnieje duża obawa przed konsekwencjami ze strony sprawcy w przypadku bezpośredniej pomocy lub interwencji telefonicznej. Z tego względu prawie 27% badanych odpowiedziało, że udaje, że nie widzi, a 13% zaznaczyło wariant „nie-nie reaguje wcale”.

Rys. 9 Diagram kołowy do pytania nr 13 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

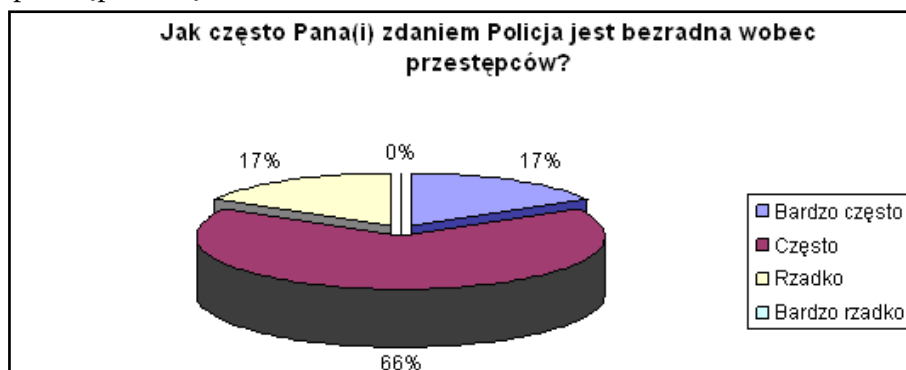

Istnieje przekonanie, że polskie społeczeństwo niechętnie udziela pomocy Policji, wiąże się to z niechlubnym skojarzeniem z milicją. Pomoc milicji była źle postrzegana przez ogół. Jak pokazuje badanie obecnie bardzo dużo zmieniło się w tej kwestii. 97% badanych zawiadomienie w tajemnicy Policji kim są poszukiwani sprawcy nazwałaby pomaganiem Policji, a tylko 3% donosicielstwem.

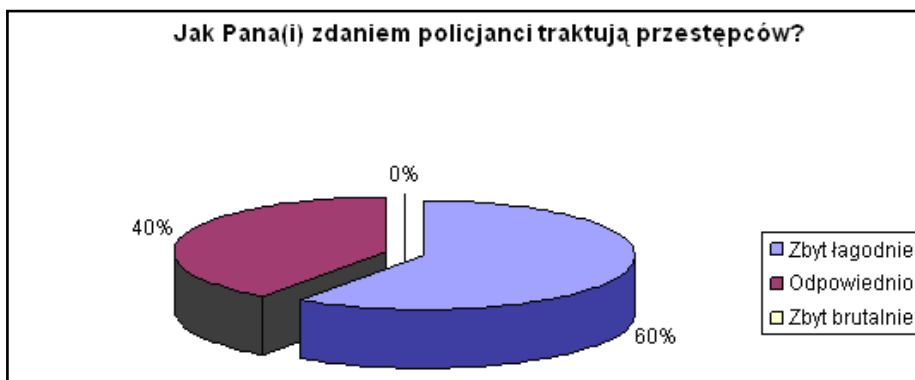
Rys. 10 Diagram kołowy do pytania nr 14 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

Wśród osób pytanym o uprawnienia Policji niewielki odsetek (10%) uważa, że są one wystarczające. W gronie ankietowanych dominuje pogląd, że uprawnienia Policji są jednak zbyt ograniczone (43%), a spora liczba osób nie miała zdania na ten temat (47%). W związku z powyższym można wywnioskować, że wśród mieszkańców Polski istnieje przekonanie, że Policja cały czas nie posiada wystarczających instrumentów do skutecznej walki z przestępczością.

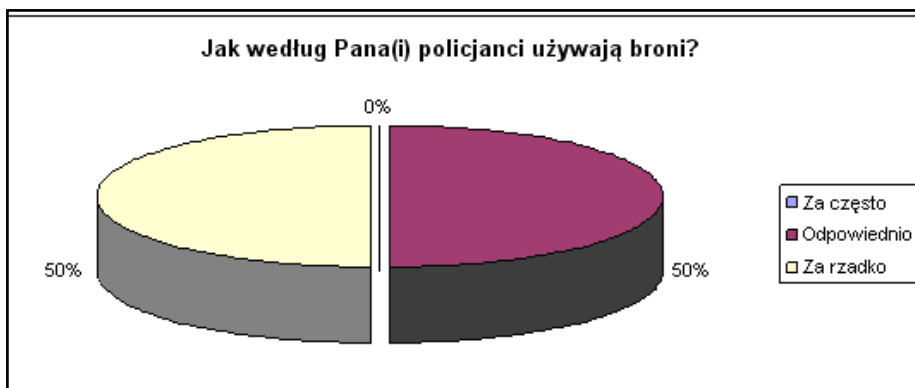
Rys. 11 Diagram kołowy do pytania nr 15 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

Niepokojącym może być fakt wskazania przez większość badanych, że często zdarza się, iż polscy policjanci są bezradni wobec przestępców (66%). Jak można zauważyć na wykresie w przypadku odpowiedzi „rzadko” i „bardzo często” procent uzyskanych odpowiedzi jest taki sam i wynosi około 17%.

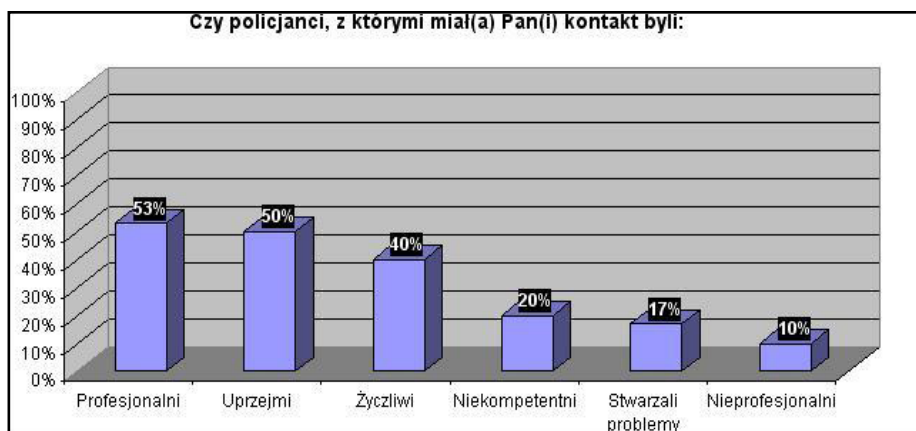
Rys. 12 Diagram kołowy do pytania nr 16 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

Wśród ogółu Polaków dominuje opinia, że funkcjonariusze traktują zatrzymanych podejrzanych o dokonanie przestępstwa zbyt łagodnie (60%) lub odpowiednio (40%). Na podstawie uzyskanych odpowiedzi w pytaniu 16, można stwierdzić, iż pojedyncze sytuacje związane z brutalnym i nieodpowiednim traktowaniem zatrzymanych nagłośniane przez media, nie mają wpływu na ogólną opinię w tej kwestii. Żadna spośród ankietowanych osób nie odpowiedziała, że traktują ich zbyt brutalnie.

Rys. 13 Diagram kołowy do pytania nr 17 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

Kwestia użycia broni palnej przez funkcjonariuszy Policji w Polsce od zawsze wzbudza wiele kontrowersji. Wiąże się to z wieloma restrykcyjnymi regulacjami prawnymi odnośnie posługiwania się bronią palną w porównaniu do innych krajów. Należy zwrócić uwagę na to, że żadna z ankietowanych osób nie odpowiedziała, że funkcjonariusze Policji używają broni za często, 50% stwierdziło, że wykorzystuje ją odpowiednio, a pozostałe 50% uważa, że za rzadko.

Rys. 14 Wykres do pytania nr 18 ankiety [Źródło: opracowanie własne]

Wyniki nie sumują się do 100%- badani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Spotkania z Policją zazwyczaj nie są związane z sytuacjami powszechnymi i wiążą się z emocjonalną reakcją na okoliczności kontaktu. Sprawia to, że wydarzenia te są silniej zapamiętywane. Zdecydowana większość badanych stwierdziła, że funkcjonariusze, z którymi miała kontakt byli profesjonalni (53%), uprzejmi (50%) i życzliwi (40%). Pozostałe odpowiedzi były wybierane rzadziej, 20% badanych uznało, że policjanci z którymi mieli styczność byli niekompetentni, a prawie 17% orzekło, że stwarzali problemy, natomiast 10% oświadczyło, że byli nieprofesjonalni. Wyniki tego pytania można uznać za zadowalające w związku z tym, iż znaczna część ankietowanych wskazała odpowiedzi pochlebne i dobrze oceniła postawy samych funkcjonariuszy reprezentujących bezpośrednio instytucję Policji.

Podsumowując, na podstawie uzyskanych wyników badania można stwierdzić, iż w miarę postępu i rozwoju obecnie społeczeństwo dobrze oce-

nia skuteczność i efektywność działań Policji. Większość obywateli postrzega Policję jako instytucję godną zaufania, zapewniającą i gwarantującą bezpieczeństwo w Polsce. Nie zmienia to jednak faktu, że pomimo rosnącego zaufania do prowadzonych przez Policję działań prawie 80% respondentów odczuwa obawę, że może stać się ofiarą przestępstwa. Może to wynikać nie tyle z nieprawidłowej pracy Policji co z niewystarczającej liczby funkcjonariuszy, brakujących środków finansowych jak i prawnych, które mają wpływ na ograniczenie kompetencji.

Należy zwrócić uwagę na zmianę w poglądach społeczeństwa dotyczącą jego współpracy z Policją. Zdecydowana większość mieszkańców deklaruje chęć udzielenia bezpośredniej pomocy lub wykonania telefonu do odpowiednich służb, aby te przy użyciu odpowiednich środków i instrumentów udzieliły pomocy w ramach swoich kompetencji. Pomimo tego cały czas pojawiają się głosy negatywnie oceniające funkcjonowanie, pracę i skuteczność Policji w kraju. Można postawić sobie pytanie czy Policja w Polsce działa tak nie skutecznie- źle, czy społeczeństwo nie ma wiedzy na temat faktycznych działań i jej osiągnięć?

Policja powinna znać ocenę społeczeństwa dotyczącą jej pracy i funkcjonowania oraz dbać o bieżące informowanie obywateli na ten temat. Poprzez gromadzenie i przetwarzanie takich informacji może dokonywać skutecznych i trafnych zmian w koncepcji swojego działania. Wysokie oceny oznaczają niejako akceptację społeczeństwa dla tej instytucji w Polsce. Policja bezustannie powinna podejmować czynności mające na celu polepszenie wzajemnej współpracy z obywatelami poprzez różnego rodzaju kampanie społeczne z udziałem funkcjonariuszy. Musi dokładać wszelkich starań aby przekonać do siebie opozycyjne grupy społeczne i zwiększyć ilość działań prewencyjnych, które ujawnią sytuacje potencjalnie konfliktowe w celu ich zniwelowania.

Trzeba pamiętać, że nawet najlepiej wyszkolone i przygotowane do walki z przestępczością oddziały Policji, w żadnym państwie, jak i w Polsce, nie są w stanie działać skutecznie i sprawnie bez pomocy i współpracy społeczeństwa obywatelskiego.

O pomoc tę jest o wiele łatwiej, gdy służby mundurowe darzone są zaufaniem, dzięki spełnianiu oczekiwań ludności. „(...) społeczeństwo oczekuje od administracji publicznej stabilności, rzetelności, skrupulatności i pewnej rutyny, która bywa też przejawem ugruntowanej praktyki i stałości działania.

Zasady te są również bliskie samym urzędnikom¹, w tym także funkcjonariuszom Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Administracji, której oddziaływanie jest we współczesnej cywilizacji wszechobecne².

ZAKOŃCZENIE

Praca traktuje o problematyce związanej z administrowaniem bezpieczeństwem publicznym oraz funkcjonowaniem Policji w strukturze administracji publicznej. Celem pracy było zaprezentowanie oceny społeczeństwa. Cel został osiągnięty poprzez przeprowadzenie ankiety oceniającej sposób postrzegania, skuteczność i efektywność działań Policji przez obywateli. Autor skoncentrował się na relacji Policja- obywatel w kategoriach zaufania, chęci wzajemnej współpracy oraz indywidualnego poczucia bezpieczeństwa.

Działanie i organizacja Policji jest bardzo ważnym elementem w aspekcie właściwego administrowania bezpieczeństwem, bez którego stabilne, funkcjonowanie państwa byłoby praktycznie niemożliwe. „(...) osoby zatrudnione w administracji (...) muszą cieszyć się nieposzlakowaną opinią – cecha ta wydaje się szczególnie istotna, gdyż na urzędnikach publicznych spoczywa w dużej mierze ciężar kształtowania zaufania obywateli do państwa, ciężar budowy jego autorytetu i powagi³”.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne:

1. Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 roku (Dz. U. nr 30, poz. 179 ze zm.).
2. Ustawa o gromadzeniu, przetwarzaniu i przekazywaniu informacji kryminalnych z dnia 6 lipca 2001 roku (Dz. U. nr 110, poz. 1189 ze zm.).
3. Ustawa o ochronie osób i mienia z dnia 22 sierpnia 1997 roku (Dz. U. Nr 114, poz. 740, z późn. zm.2).

---

1 J. Arcimowicz, *Wzór urzędnika w ustroju demokratycznym* [w:] *Administracja publiczna. Wyzwania w dobie integracji europejskiej*, (red. nauk.) J. Czaputowicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 417.

2 Zimmermann J., *Prawo administracyjne*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2008, s. 25–26.

3 Arcimowicz J., *op. cit.*, s. 406.

Książki (opracowania):

4. Arcimowicz J., *Wzór urzędnika w ustroju demokratycznym* [w:] *Administracja publiczna. Wyzwania w dobie integracji europejskiej*, (red. nauk.) J. Czaputowicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, ISBN 978-83-01-15595-7, s. 417.
5. Czapska Janina, Wójcikiewicz Józef, *Policja w społeczeństwie obywatelskim*, Kantor Wydawniczy ZAKAMYCZE, Kraków 1999.
6. Czerwiński Wiesław *Policja. Podstawowe przepisy prawne*, wydanie II, Wydawnictwo „Dom Organizatora”, Toruń 1998.
7. Herbut Robert *Administracja publiczna- modele, funkcje i struktura* (w:) *Administracja i polityka praca zbiorowa pod red J. Liszkiewskiego*. Szczytno 1996.
8. Izdebski Hubert., Kulesza Michał., *Administracja publiczna. Zagadnienia ogólne*, Wydawnictwo Liber, Warszawa 2000, s. 22.
9. Jakubowski Zenon *Milicja Obywatelska 1944-1948*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988.
10. Litwiński Robert *Korpus policji w II Rzeczypospolitej: służba i życie prywatne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.
11. Mączyński Marek *Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Naukowe Księgarnia Akademicka, Kraków 1997.
12. Misiuk Andrzej *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno- ustrojowe*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
13. Misiuk Andrzej *Historia Policji w Polsce od X wieku do współczesności*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
14. Pieprzny Stanisław *Policja organizacja i funkcjonowanie*, Kantor Wydawniczy ZAKAMYCZE, Kraków 2003.
15. Szmulik B., Serafin S., Miaskowska K., *Zarys prawa administracyjnego*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2007.
16. Tokarczyk Roman Andrzej, *Zarys prawa Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1997.
17. Zahorski Andrzej *Centralne instytucje policyjne w Polsce w dobie rozbiorów*, PWN, Warszawa 1959.
18. Zimmermann J., *Prawo administracyjne*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2008, ISBN 978-83-7601-003-8, s. 25–26.

Prace zbiorowe:

19. Praca zbiorowa pod red. Adam Szymaniak, Wiesław Ciepela Policja w Polsce, stan obecny i perspektywy, tom II, wydawnictwo naukowe INPiD UAM, Poznań 2007.
20. Materiały poseminaryjne pod red. Aleksandra Babińskiego i Piotra Bogdalskiego, Policja w strukturach administracji publicznej, Wydział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2005.
21. Ochrona osób i mienia. Licencje, bezpieczeństwo imprez masowych, red. Marek Enerlich, Janusz Wojtal, Marian Milewicz, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2003.

Czasopisma:

22. Wydział Analiz Biura- Gabinet KGP Centralizacja a decentralizacja Modele organizacji sił policyjnych w wybranych państwach, „Gazeta Policyjna” 2003, nr 48.
23. Bazan J. Bundeskriminalamt „Gazeta Policyjna” 2000 nr 37.

JAKUB ZAWARTKA

MODUS OPERANDI SERYJNEGO
ZABÓJCY NA PRZYKŁADZIE ZDZISŁAWA
MARCHWICKIEGO PSEUDONIM
„WAMPIR Z ZAGŁĘBIA”

ABSTRAKT

Nie ulega wątpliwości, że modus operandi nie jest stały. Na jego zmianę wpływają czynniki zarówno zewnętrzne jak i osobowość sprawcy, stan zdrowia, czy umiejętności oraz wykształcenie.

Modus operandi sprawców zabójstw ma istotne znaczenie nie tylko wykrywcze ale też dowodowe. Nie ulega wątpliwości, że wiedza o modus operandi warunkuje nierzadko możliwość nie tylko wykrycia sprawcy, lecz też przypisania mu winy.

Słowa kluczowe: modus operandi, seryjny zabójca, Zdzisław Marchwicki

ABSTRACT

There is no doubt that the modus operandi is not constant. This change is influenced by factors both external and personality of the offender, health status or skills and education. Modus operandi of the perpetrators of the killings is important not only to the investigations but also evidence. There is no doubt that knowledge of the modus operandi often determines the ability to not only detect the perpetrators, but also the assignment guilty.

Keywords: modus operandi, serial killer, Zdzisław Marchwicki

HISTORIA ŻYCIA ZDZISŁAWA MARCHWICKIEGO

Zdzisław Marchwicki, pseudonim: Wampir z Zagłębia, urodził się w październiku 1927 r. W 1934 r. rozpoczął naukę. Uczenie się sprawiało mu trudności. Dla rówieśników był złośliwy, znęcał się nad zwierzętami. Do 1939 r. ukończył cztery klasy szkoły podstawowej. Często wagarował, był za to surowo karany przez brutalnego ojca. Jesienią 1942 r. zabrano go na przymusowe roboty. Pracował tam na roli. Traktowano tam źle, dlatego w 1943 r. uciekł. W latach 1943-44 pracował w fabryce blach koło Kędzierzyna. W 1944 r. zatrudniono go w gospodarstwie rolnym. Za odbycie stosunku zoofilnego z krową został osadzony w areszcie i skazany na karę jednego miesiąca pozbawienia wolności.

W tym czasie wróciła z Niemiec jego siostra Halina. Z resztą braci utworzyła grupę przestępczą, dokonującą kradzieży, zajmującą się kradzieżami, spekulacjami, handlem dewizami i alkoholem. W działalności grupy przestępczej brał udział czynnie Zdzisław Marchwicki. Wampir z Zagłębia był znany w Katowicach jako handlarz obcą walutą. Za handel walutami został skazany na dwa miesiące aresztu. W latach 1939-1949 odbywał stosunki płciowe z prostytutkami a także, jak napisał w pamiętniku, z siostrą Haliną.

Zdzisław Marchwicki w 1954 r. ożenił się z Marią. Od 1956 r. pożycie małżeńskie z Marią pogarszało się. Z powodu sadystycznego zбочenia Zdzisława a także kłótliwego charakteru jego żony. Maria Marchwicka była brutalnie traktowana oraz mąż odbywał z nią stosunki seksualne podczas napadów padaczkowych. Dość często wywoływał awantury, bił ją i gwałcił.

Opinia napisana przez milicjantów w 1960 r. na temat Zdzisława Marchwickiego: Mieszkaniec Czeladzi, pracuje w kopalni, alkoholik, wywołuje z żoną awantury.

We wrześniu 1964 r. małżonka porzuciła go i wyjechała z innym mężczyzną do Łęborka.

Analizując jego małżeństwo można zaważyć, że odejścia i powroty żony pokrywały się z datami popełnionych morderstw. Kiedy żona odeszła po raz kolejny w 1968 r. zamordował on kolejną kobietę. Wspólnymi cechami ofiar były: płeć, wzrost nie niższy niż 170cm, wiek od 16 do 58 lat. Napadał nagle w deszczu i mgłę o różnych porach roku głównie wieczorami między 19 a 23 oraz rano między 6 a 11. Uderzał z tyłu metalowym prętem oraz stalową liną obszytą skórą.

OFIARY

Anna M.

Pierwsza ofiara zginęła 7 listopada 1964 r.. Dzień później znaleziono zwłoki około 7:00 rano w północno zachodniej dzielnicy Katowic na osiedlu Dąbrówka Mała. Niedaleko torów, około 200 metrów od stacji kolejowej. Miała 58 lat.

Lekarz na miejscu zdarzenia stwierdził na głowie denatki 4 rozległe rany drążące w głąb tkanek miękkich twarzy i głowy. Koło zwłok znajdowała się torba z zakupami. Nie znaleziono portfela z pieniędzmi (1500 zł).

Sekcja zwłok wykazała że ofiara otrzymała siedem ran tłuczonych na głowie w okolicy czołowej, skroniowej prawej, na szczycie, a także w okolicy podbródkowej. Dodatkowo stwierdzono pojedyncze otarcia naskórka na szyi, sińce na nadgarstkach.

Obrażenia były zadane tępokrawędzistym narzędziem twardym z dużą siłą, mogły być zadawane kolejno, zgon nie nastąpił natychmiastowo tylko po upływie pewnego czasu.

Zabezpieczone dowody:

- próbówka z ciecżą brunatno czerwoną,
- ślad obuwia,
- garderoba ściągnięta ze zwłok.
- Krew w próbówce grupa 0 taka jak u denatki. Odlew gipsowy buta nie nadawał się do porównań. Na ubraniach poza wleczeniem nie znaleziono żadnych śladów linii papilarnych oprócz denatki.

Lidia N.

Następne zgłoszenie o morderstwie wpłynęło dnia 18 marca 1965 r. około 7:00. Zwłoki znaleziono na nieużytkach obok płotu Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Hurtu Spożywczego, niedaleko dworca kolejowego. Ofiara miała 31 lat.

Biegły medyk sądowy na miejscu zdarzenia orzekł że przewidywalny czas zgonu nastąpił nie wcześniej niż osiem godzin przed ich znalezieniem. Sekcja zwłok wykazała: cztery rany tłuczone głowy. Podobnie jak w przypadku Anny M. przyczyną śmierci były obrażenia głowy powstały one przez uderzenia narzędziem twardym w głowę.

Zabezpieczone dowody nie wniosły zbyt wiele do sprawy. Na czapce denatki zauważono zabrudzenia, które prawdopodobnie powstały na wskutek zetknięcia się z przedmiotem stalowym. Guzik znaleziony niedaleko zwłok

mógł być z każdego rodzaju ubrań męskiej, damskiej, dziecięcej. Ślady krwi grupy 0 należały do ofiary. Sprawca ukradł zegarek, złotą obrączkę oraz 500 zł.

Jadwiga Z.

22 lipca 1965 r. o godzinie 22:35 w Sosnowcu obok torów kolejowych do kopalni „Sosnowiec” znaleziono konającą kobietę. W wyniku odniesionych ran zmarła w drodze do szpitala nie odzyskując przytomności.

Kobieta leżała na lewym boku. Twarz i część owłosiona głowy były zbroczone krwią. Na palcu denatka miała złoty pierścionek i założone dwa kolczyki w uszach w kształcie serduszek. Od pasa w dół była obnażona. Niedaleko ciała leżały buty damskie. Przy obuwiu leżała papierowa torba z robótką ręczną i biletem miesięcznym na tramwaj oraz autobus.

Zabezpieczono do dalszych badań reformy koloru bezowego i wyżej wymienione przedmioty oraz brunatno-czerwoną ciecz z podłoża. Pies podjął trop ale zgubił go niedaleko przystanku autobusowego.

Ogłędziny i sekcja zwłok wykazały że przyczyną zgonu Jadwigi Z. były odniesione obrażenia głowy. Powstały one na wskutek silnego urazu zadanego twardym, krawędzistym narzędziem.

Eleonora G.

27 lipca 1965 r. w Łagiszy o godzinie 10:30 w rowie obok pola z żytem, znaleziono ciężko pobitą kobietę. Przed przybyciem karetki pogotowia powiedziała osobom, znajdującym się obok niej, że wczoraj wieczorem pobił ją nieznamy mężczyzna. W szpitalu w Będzinie, zeznała: w dniu poprzednim została pobita w czasie kiedy wracała do domu. Na skutek pobicia straciła przytomność. Do rana leżała w przydrożnym rowie. Odczuwała osłabienie. Skarżyła się na silne bóle i zawroty głowy oraz dreszcze.

Na miejscu zdarzenia znaleziono kilka plam brunatno czerwonej cieczy oraz zanieczyszczony ziemią fragment damskiego grzebienia do podtrzymywania włosów.

Na podstawie zeznań Eleonory G. dodano do ogólnego portretu mordercy wzrost (określony jako średni) oraz bliżej nieustalony feler nosa.

Zofia W.

W dniu 5 sierpnia 1965 r. około 15:00 w lesie po 34 godzinach od zaginięcia została odnaleziona Zofia W.. Była żywa ale nieprzytomna. Przewieziono ją do szpitala. U ofiary zaobserwowano na głowie osiem ran tłuczonych,

na obu rękach otarcia naskórka, na przedniej i wewnętrznej stronie ud plamy skrzepniętej krwi.

Dokonano oględzin miejsca zdarzenia, zabezpieczono trzy ślady koloru ciemno brązowego, pantofle damskie, torebkę. Niedaleko znaleziono portmonetkę białą pustą.

19 października 1965 r. przeprowadzono eksperyment procesowy. Ofiara uzupełniła opis napastnika: wzrost w okolicach 165-168 cm, postać barczysta, charakterystyczny nos.

Stanisława S.

19 lutego 1966 r. godzina 20:30 w Gródkowie nieznanymi sprawcami usiłował pozbawić życia 45 letnią pielęgniarkę Stanisławę S. Po 30 minutach od zajścia została powiadomiona Policja.

Na miejscu zdarzenia zabezpieczono ślady: świeży ślad płynnej substancji przypominającej krew, ślad stopy.

22 lutego Stanisława S. złożywszy zeznania opisała dokładny schemat postępowania sprawcy oraz rysopis. „... aby nie iść samotnie przez las, wracałam od pacjentki autobusem odjeżdżającym z przystanku Klinkiernia o godzinie 20:06. Na następnym przystanku Grodków Nowy, na którym wsiadałam, spotkałam tylko jakąś kobietę, która szła w stronę lasu. Oglądając się za nią kilka razy i nikogo nie widziałam. W połowie drogi... tak jakby intuicyjnie wyczułam że ktoś za mną idzie, tak po cichutku. Oglądając się i rzeczywiście, tuż za moimi plecami siedł mężczyzna. Dokładnie go widziałam, bo patrzyłam mu w twarz. Obydwie ręce schowane miał w kieszeniach marynarki. Był wzrostu niskiego, może ze 160 cm, krępowy, twarz miał raczej surową, chytrą, lisią, włosy gładko przyczesane do góry, takie jak szatan, czy coś podobnego. Odniosłam wrażenie, jakby miał czerwony lub bordowy krawat... był z gołą głową, bez płaszczka, w ciemnej marynarce i ciemnych spodniach, no i niestary, powiedziałabym 35 lat, niepodobny na jakiegoś takiego zbrojnego. Od przystanku oglądając się kilka razy za tą kobietą, później, aż do momentu, gdy mi wydawało się, że ktoś za mną idzie, nie oglądałam się... Jak go zobaczyłam, to zeszłam dwa kroki w prawo, on też. Ciągłe na niego patrząc, skręciłam na środek jezdni, on też na środek, tak że pomyślałam sobie, iż to wampir pewnie. No i rzeczywiście, w tej samej sekundzie poczułam, że uderzył mnie najpierw z tyłu dwa razy, a później błyskawicznie okładał jakimś narzędziem, że nie broniłam się po prostu, bo to było takie szybkie. Zaczęłam krzyczeć, upadłam i upuściłam torebkę... Po chwili podniosłam

się, zobaczyłam, że na ulicy nie ma nikogo, torebki też nie ma, więc zaczęłam szybko uciekać. Wpadłam do sąsiada i poprosiłam, aby udzielił mi pomocy.”¹

Udało się odtworzyć okoliczności i przebieg zdarzenia. od zmierzchu do czasu ataku na Stanisławę S. W pierwszej kolejności rozpoznanie miało miejsce w środkach komunikacji miejskiej.

Genowefa B.

11 maja 1966 r. morderca zaatakował ofiarę o 6:40 w odległości 800 metrów od miejsca zamieszkania. Oględziny miejsca zdarzenia wykazały że ofiara była wleczone. Został skradziony zegarek oraz kolczyki.

Genowefę B. przewieziono do szpitala o godzinie 10:00. Chirurg stwierdził dwie rany tłuczone biegnące równoległe do siebie, oraz jedna w okolicy skroni, zadane prawdopodobnie tępokrawędzistym twardym narzędziem. Genowefa B. zmarła 12 maja 1966 r. lekarze nie zdołali jej uratować.

DODATKOWE INFORMACJE O MORDERSTWACH

Tabela przedstawia ślady zabezpieczone w czasie pierwszych czynności.

TAB. 1 ŚLADY ZABEZPIECZONE W CZASIE PIERWSZYCH CZYNNOŚCI²

Ofiary	Ślady linii papilarnych	Ślady mechanoskopijne	Ślady biologiczne	Inne ślady
Anna M.	-	-	2	1
Lidia N.	-	-	2	1
Jadwiga Z.	-	-	1	-
Eleonora G.	-	-	2	-
Zofia W.	-	-	3	-
Stanisława S.	10	-	1	3
Genowefa B.	-	1	2	3

¹ M. Piwowarczyk, *Kontrowersje wokół seryjnych morderców na przykładzie Zdzisława Marchwickiego*, PROMETEUSZ, 2010 s. 207.

² Ibidem.

Pierwsze czynności w poszczególnych sprawach przedstawia tabela nr. 2

TAB. 2 PIERWSZE CZYNNOŚCI W POSZCZEGÓLNYCH SPRAWACH³

Anna M.	Lidia N.	Jadwiga Z.	Eleonora G.	Zofia W.	Stanisława S.	Genowefa B.	Ofiary Zbrodni	
X	X	X	X	X	X	X	1	Czynności podejmowane w poszczególnych śledztwach
					X	X	2	
X					X	X	3	
X				X	X	X	4	
				X	X	X	5	
X	X	X		X	X	X	6	
				X	X	X	7	
X	X	X	X	X	X	X	8	
X	X	X	X	X	X	X	9	
							10	
X	X	X	X	X	X	X	11	
	X		X		X	X	12	
				X	X	X	13	
		X	X				14	

Legenda do tabeli nr. 2

1. Oględziny samoistne	9. Dokumentacja fotograficzna
2. Eksperyment z oględzinami	10. Dokumentacja filmowa
3. Okazanie w oględzinach	11. Szkice
4. Biegły w oględzinach	12. Ustalono rysopis podejrzanego
5. Eksperci w oględzinach	13. Dokonano blokady
6. Użyto psów	14. Zatrzymano podejrzanych
7. Dokonano penetracji terenu	
8. Zabezpieczone ślady	

³ M. Piwowarczyk, *Kontrowersje wokół seryjnych morderców na przykładzie Zdzisława Marchwickiego*, PROMETEUSZ, 2010 s. 205.

Początkowe informacje o poszczególnych morderstwach przedstawia:

TAB.3 POCZĄTKOWE INFORMACJE O POSZCZEGÓLNYCH MORDERSTWACH⁴

Ofiary	Informacje szczegółowe
Anna M.	1 Przypadkowi przechodnie
	2 8.IX. 1964; ok. 6:40
	3 8.IX. 1964; ok. 7:00
	4 8.IX. 1964; ok. 18:40
	5 Telefonicznie
	6 Jedna: obok torów kolejowych prowadzących do kopalni "Gottwald" leżą zwłoki kobiety.
Lidia N.	1 Przypadkowy przechodzień
	2 18.III. 1965; ok. 7:00
	3 18.III. 1965; ok. 7:05
	4 18.III. 1965; ok. 23:00
	5 Telefonicznie
	6 Jedna: na nieużytkach obok płotu bazy transportowej przy ul. Chemicznej leżą zwłoki
Jadwiga Z.	1 Przypadkowi przechodnie
	2 22.VII. 1965; ok. 22:35
	3 22.VII. 1965; ok. 22:40
	4 22.VII. 1965; ok. 22:40
	5 Telefonicznie
	6 Trzy: znalezienie ciężko rannej kobiety i spostrzeżenie widzianych 2 nieznanych osobników
Eleonora G.	1 Pokrzywdzona
	2 27.VII. 1965; ok. 10:00
	3 27.VII. 1965; ok. 10:30
	4 27.VII. 1965; ok. 21:00
	5 Telefonicznie
	6 Dwie: na poboczu drogi znajduje się pobita kobieta, sprawcą pobicia jest kierowca, z którym jechała poprzedniego dnia

⁴ M. Piwowarczyk, *Kontrowersje wokół seryjnych morderców na przykładzie Zdzisława Marchwickiego*, PROMETEUSZ, 2010 s. 202.

Zofia W.	1	Mąż pokrzywdzonej
	2	5.VIII. 1965; ok. 15:00
	3	5.VIII. 1965; ok. 15:15
	4	5.VIII. 1965; ok. 6:00
	5	Telefonicznie
	6	Dwie: o zaginięciu oraz o znalezieniu ciężko rannej w lesie obok dworca PKP
Stanisława S.	1	Pokrzywdzona
	2	19II. 1966; ok. 20:20
	3	19II. 1966; ok. 21:00
	4	19II. 1966; ok. 20:15
	5	Ustnie
	6	Dwie: została napadnięta i pobita przez mężczyznę o podanym przez nią rysopisie
Genowefa B.	1	Przypadkowy przechodzień
	2	11.V. 1966; ok. 6:40
	3	11.V. 1966; ok. 8:20
	4	11.V. 1966; ok. 6:35
	5	Ustnie
	6	Dwie: o leżących zwłokach kobiety i rysopisie widzanego w pobliżu osobnika

Legenda do tabeli nr. 3:

1. Źródło informacji
2. Czas spostrzeżenia
3. Czas zameldowania
4. Czas popełnienia przestępstwa ustalony w śledztwie
5. Forma zameldowania
6. Ilość i treść informacji udzielonych przez źródło

**MODUS OPERANDI ZDZISŁAWA MARCHWICKIEGO
PSEUDONIM „WAMPIR Z ZAGŁĘBIA”**

Zdzisław Marchwicki opisując swoje życie w pamiętniku, przedstawia zbrodnie jakie popełnił oraz motywy które nim kierowały. Opisuje że po dokonanej zbrodni odbywał cielesne stosunki z ofiarami, oraz zabierał im różne osobiste rzeczy oraz pieniądze. Marchwicki stwierdził, iż jest zбочeńcem seksualnym oraz, że zabijał przez złe pożycie małżeńskie.

Cele mordercy nie odznaczały się jakimiś szczególnymi cechami i nie posiadały cech wspólnych, poza wzrostem nie przekraczającym 170 cm. Miały od 16 do 58 lat. Wśród ofiar były pracownice fizyczne, umysłowe, gospodynie domowe, matki, żony, a także samotne kobiety. Nie wybierał sobie ofiary. Istotne było by to była kobieta. Przy ciałach znajdowano drobne zakupy, a nawet u jednej metalowe garnki.

Modus operandi był bardzo podobny w każdym dokonanym morderstwie. Atakował nagle w deszczu i mgłę, o różnych porach roku, nie pozostawiając żadnych śladów. Często atakował kobiety wracające z drugiej zmiany w pracy w godzinach 19-23, czasami w godzinach rannych 6-11. Jedynie w trzech przypadkach dokonał morderstwa w dzień. Działał na odludnym otwartym terenie. Warunkiem koniecznym, żeby sprawca mógł zaatakować ofiarę było żeby trasa, po której cel się poruszał była na niedużym dystansie nie zabudowana, a ukształtowanie terenu pozwoliło sprawcy się sprawnie ukryć, a potem ciało odciągnąć w ustronne miejsce.

Uderzał w tył głowy metalowym prętem, którego nie znaleziono oraz stalową liną obszytą w skórę tak zwanym pejczem. Zadawał ciosy w skroniowo potyliczną część głowy od dwóch do czternastu razy.

Na podstawie zeznań świadków ustalono ogólny rysopis sprawcy oraz jego model postępowania.

Rysopis ogólny:

- wiek 25-45 lat
- wzrost: 160-167 cm,
- średnia budowa ciała,
- włosy czarne czesane do góry,
- duży, jak gdyby garbaty nos,
- bliżej nieokreślony defekt oczu.

Analiza pozostałych śladów pozwoliła na wyciągnięcie dodatkowych wniosków:

- potwierdzono tezę o seksualnym motywie czynu, dużej sile fizycznej, brutalności i sprycie sprawcy.
- analizowano poszczególne zdarzenia oddzielnie i we wzajemnych zależnościach. W wyniku analizy określono przypuszczalne cechy osobowości i psychiki sprawcy:

- znaczące odchylenie od normy współżycia seksualnego, w końcowej fazie wyrażającej się sadyzmem,
- w trakcie wykonywania morderstwa brak samokontroli, natomiast dużą samokontrolę w etapie poprzedzającym akt morderstwa oraz po samym morderstwie,
- dużą przebiegłość, spryt i ostrożność
- świetna orientacja terenu
- samotnik, nie utrzymujący z nikim kontaktów
- negatywny stosunek do kobiet wywołany rzeczywistą krzywdą lub urojoną wyrządzoną przez kobietę lub kobiety
- dokładność, systematyczność, uporządkowanie w zewnętrznych przejawach zachowania.

Biegli na podstawie doświadczenia i wyników badań naukowych, interpretacji dowodów, określili 34 cechy charakterystyczne sprawcy zabójstw.

Za fundamentalne uznali:

- dużą siłę fizyczną,
- wyraźne cechy sadystyczne,
- brutalność działania,
- selektywną, dużą samokontrolę sprawcy,
- uraz psychiczny w stosunku do kobiet,
- częściową impotencję,
- możliwe zmiany organiczne spowodowane urazem czaszki,
- cichy i nieśmiały sposób bycia w miejscu pracy i wśród kolegów,
- swoistą dwulicowość określoną jako dwie twarze,
- przeciętny wygląd zewnętrzny i niewyróżnianie się w otoczeniu.

Opracowana przez R. Leśniaka, na podstawie własnych badań nad przestępstwami seksualnymi i podstawie dotychczasowych ustaleń ze śledztwa.

Wysunięte zostały następujące przypuszczenia związane z osobowością sprawcy:

- mężczyzna 30-40 lat,
- wzrost tego mężczyzny waha się od 165 cm do 175 cm,
- jest mocnej lecz szczupłej budowy ciała, dobrze umięśniony,
- pracował lub pracuje fizycznie,
- nie jest kaleką lecz może być brzydki o wyglądzie nie pociągającym kobiet,
- umie prowadzić rower, motocykl może samochód,
- mieszka lub dojeżdża do pracy w Będzinie lub w okolicy,
- swoim wyglądem i zachowaniem nie zwraca żadnej uwagi otoczenia,
- raczej nie ma wykształcenia wyższego może szkoła zawodowa,
- nie używa lub mało pije, zwłaszcza w dniu czynu,
- ma dużo wiadomości na temat pracy organów ścigania,
- nie jest psychicznie chory,
- wszystko wskazuje że jest dotknięty zбочzeniami seksualnymi w postaci sadyzmu.

Wydaje się że głównym ale niekoniecznie jedynym motywem jego czynu jest chęć zaspokojenia popędu seksualnego⁵.

PODSUMOWANIE

Sprawca jest w pełni sprawny fizycznie, zręczny oraz bardzo silny, za czym przemawiają jego ataki szybkie zaskakujące ofiary. Nie jest wysoki o czym można wnioskować z wzrostu ofiar które atakował. Jest świadomy tego co robi, jest inteligentny co pokazuje jego zachowanie na miejscu zdarzenia. Ryzykowne postępowanie sprawcy świadczy o nim że jest opanowany. Można stwierdzić z dużym prawdopodobieństwem że sprawca atakował ponieważ chciał zaspokoić swój popęd seksualny. Jest dotknięty zбочzeniem seksualnym - sadyzmem. Zamieszkuje w Będzinie lub okolicy, jest zatrudniony w zakładzie pracy w godzinach 8-16. Sprawca może być samotnikiem, przy czym ten fakt powinien mu ułatwić działanie.

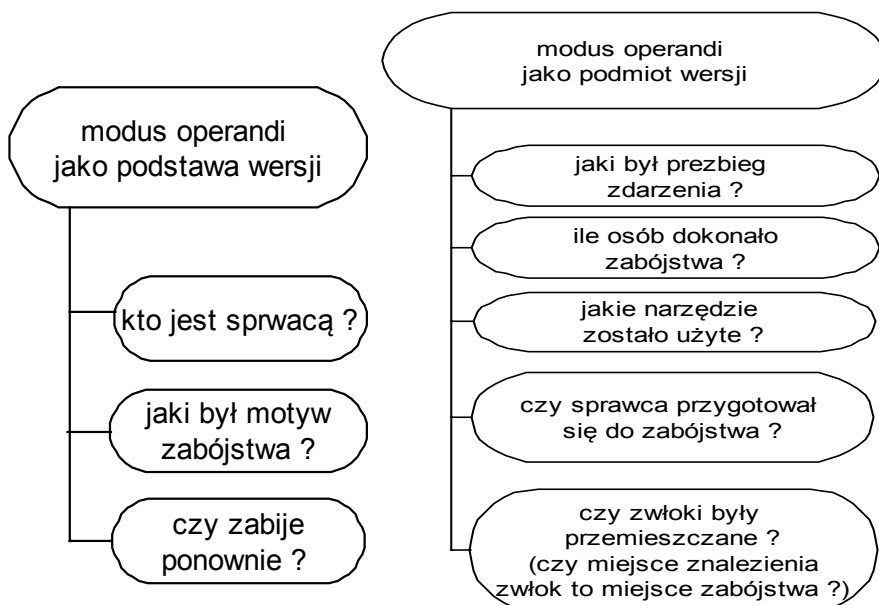
---

5 M. Piwowarczyk, *Kontrowersje wokół seryjnych morderców na przykładzie Zdzisława Marchwickiego*, PROMETEUSZ, 2010 s. 208.

WYKORZYSTANIE MODUS OPERANDI W PROCESIE WYKRYWANIA I DOWODZENIA ZABÓJSTW

Zgodnie z danymi literaturowymi wersje kryminalistyczne mogą dotyczyć modus operandi. Nie ulega również wątpliwości, że modus operandi może być zarówno przedmiotem jak i podstawą wersji⁶ (schemat 1).

SCHEMAT 1. WYKORZYSTANIE MODUS OPERANDI JAKO PODSTAWY LUB PODMIOTU⁷.

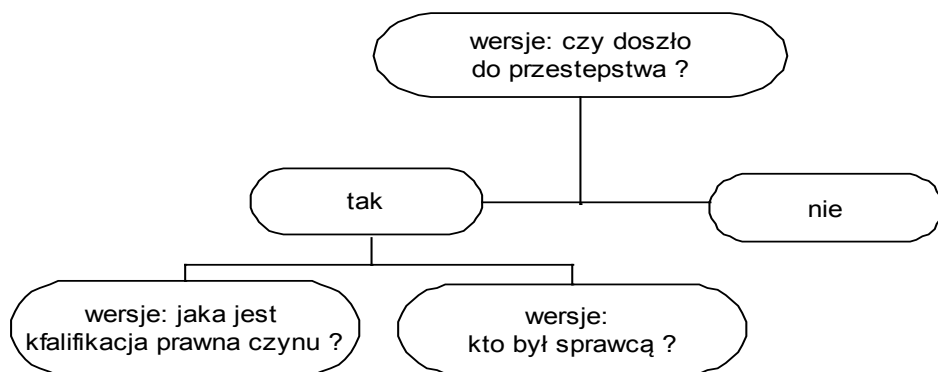

Kiedy znajdziemy zwłoki zanim zastanowimy się nad potrzebą wykorzystania modus operandi jako podstawy lub przedmiotu wersji, niezbędne jest sprawdzenie wnioskowania co do charakteru czynu. Zazwyczaj wnioskowanie opera się na kilku hipotezach: doszło do zabójstwa, ofiara popełniła samobójstwo - czy została nakłoniona do samobójstwa, czy ktoś jej pomógł, śmierć była naturalna, miał miejsce nieszczęśliwy wypadek. Śmierć może nastąpić w wyniku przestępstwa lub nie. Tworzenie wersji w przypadku śmierci odbywa się wg schematu 2.

6 J. Wnorowski, *Sposób działania jako środek identyfikacji sprawcy przestępstwa*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1978, s. 138.

7 M. Całkiewicz, *MODUS OPERANDI sprawców zabójstw*, Poltext, Warszawa 2010, s. 270.

SCHEMAT 2. TWORZENIE WERSJI DOTYCZĄCYCH OKOLICZNOŚCI ZDARZENIA⁸.

Schemat jest uproszczony, ponieważ zawiera znikomą część zagadnień. Jeśli śmierć nie nastąpiła w skutek przestępstwa, nie ma mowy o modus operandi. Wzmocnienie hipotezy, że ofiara umarła naturalnie uzyskujemy przez wysłuchanie zeznań świadków, na temat okoliczności znalezienia zwłok, trybu życia, stanu zdrowia pokrzywdzonego itp. Ślady zabezpieczone przez odpowiednie organy, powinny być przeanalizowane pod kątem czy ofierze nikt nie pomógł. Brak śladów pozwalających odtworzyć modus operandi oznacza że ofiara umarła naturalnie lub popełniła samobójstwo lub zginęła w wypadku do którego nie przyczyniła się osoba trzecia. W obu przypadkach trzeba ostrożnie postępować w wyciąganiu wniosków, ponieważ może okazywać się, że sprawca był doskonale przygotowany do popełnienia czynu.

PROFILOWANIE PSYCHOLOGICZNE A MODUS OPERANDI

Związek modus operandi z profilowaniem psychologicznym jest bezdyskusyjny. Nie znalezienie śladów działania sprawcy na miejscu zbrodni lub w trakcie późniejszych czynności powoduje, że określenie sposobu działania przestępcy jest niemożliwe. Profilowanie psychologiczne jest zespołem działań, których efektem ma być ustalenie krótkiej charakterystyki opisującej najważniejsze, czyli wyróżniające, cechy psychiczne sprawcy i przejawy jego zachowań, a mówiąc prościej - jest poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie „Kto zrobił to w taki sposób?”⁹

Istotnym etapem tworzenia profilu psychologicznego jest rekonstrukcja zdarzeń. Schemat takiej rekonstrukcji jest tworzony na podstawie modus

8 M. Całkiewicz, *MODUS OPERANDI sprawców zabójstw*, Poltext, Warszawa 2010, s. 264.

9 J. Gierowski, Określenie sylwetki psychofizycznej nieznanego sprawcy zabójstw - profilowanie, w: J.K. Gierkowski T. Jaśkiewicz- Obydzińska (red.), *Zabójcy i ich ofiary*.

operandi sprawcy. Według profilerów w przebiegu każdego zdarzenia można wyróżnić pięć etapów.

- Zdarzenia przed zabójstwem: polega ten etap głównie na ustaleniu stanu psychicznego sprawcy oraz czy jest zdolny do zabójstwa. Badaniu podlegają również bodźce, które go do tego skłoniły.
- Zabójstwo: tu sprawca wybiera ofiarę, narzędzia, miejsce zdarzenia oraz metody.
- Zachowanie wobec zwłok: wyróżnia się trzy typy zachowań zabójców – jedni wykazują zainteresowanie zwłokami (nekrofilia, kanibalizm, itp.), ukrywają zwłoki w celu uniemożliwienia lub opóźnienia ich znalezienia, wykorzystują zwłoki w „grze” z policją mając na celu przestraszenie, zszokowanie funkcjonariuszy, społeczeństwo.
- Zachowanie późniejsze: analiza zachowań tuż po zabójstwie oraz zabieranie „trofeów”, „suwenirów”, zbieraniu nowych narzędzi służących do torturowania lub uśmiercania.

POSZLAKA I DOWÓD POSZLAKOWY A MODUS OPERANDI

Poszlaka i modus operandi mają dużo wspólnych cech. Można do nich zaliczyć występowanie zarówno w charakterze przedmiotu dowodu, jak i podstawy dowodu.

Relacje między modus operandi a poszlaką i dowodem poszlakowym można rozpatrywać w trzech płaszczyznach.

- Modus operandi jest wyższej wagi niż dowód poszlakowy, wówczas dowód poszlakowy ma służyć do odtworzenia sposobu działania sprawcy.
- Modus operandi jest niższej wagi niż dowód poszlakowy i stanowi on zaledwie jedną z poszlak w procesie udowadniania winy oskarżonego.
- Modus operandi i dowód poszlakowy są równorzędne. Wówczas sposób działania sprawcy jest traktowany jako poszlaka.

Modus operandi w dużej mierze przyczynia się do odkrycia sprawcy zdarzenia oraz ustalenia jego tożsamości. Modus operandi nie może bezpośrednio wskazać winowajcy ponieważ nie jest uznawane jako dowód bezpośredni wskazujący bezwzględnie winę sprawcy. Dzięki modus operandi sprawcy możemy, odgadnąć jaki ruch wykona sprawca, lub gdzie zaatakuje. Wielu seryjnych morderców zostawia „podpis” lub zbiera „trofea”, „suweniry”. Dzięki temu możemy przypisać dane zabójstwo danemu sprawcy, zobaczyć jego za-

---

Psychologiczne podstawy profilowania nieznanego sprawcy zabójstwa, Wydawnictwo Instytut Ekspertyz Sądowych, Kraków 2002, str. 14.

chowanie, sposób działania ulubione tortury, rozwój intelektualny zabójcy jeśli zmienia swoje metody i uczy się na błędach lub przez podglądanie policji podczas pracy na miejscu zdarzenia. Modus operandi może pomóc śledczym w szybszym odnalezieniu lub zastawieniu pułapki na mordercę, znając jego preferencje co do ofiar. Jako środek dowodowy modus operandi może być uznane za poszlakę lub dowód poszlakowy, który może wskazać lub obciążyć albo dowieść sprawcę.

ZAKOŃCZENIE

Nie ulega wątpliwości, że modus operandi nie jest stały. Na jego zmianę wpływają czynniki zarówno zewnętrzne jak i osobowość sprawcy, stan zdrowia, czy umiejętności oraz wykształcenie. Brak takich samych zachowań sprawcy na miejscu zdarzenia nie powoduje, że nie można przypisać kilku zbrodni jednemu sprawcy, szczególnie w przypadku zostawienia „podpisu”, który jest tak charakterystyczny i niemożliwy do podrobienia przez inną osobę. Zostawiając „wizytówkę” sprawca zostawia swoje fantazje i potrzeby, nie mając pojęcia, że dostarczają śledczym istotne informacje o swojej psychice. Nawet z braku pozostawienia „podpisu” można łączyć zbrodnie do jednego sprawcy tylko trzeba pamiętać, że wnioski takie nie powinny być traktowane kategorycznie.

Modus operandi jest kształtowany także przez motywy działania sprawcy. Łatwo zauważyć, że modus operandi sprawców zabójstw masowych, seryjnych i pojedynczych różnią się między sobą. Wynika to głównie z doskonalenia sposobu działania przez seryjnych morderców.

Wiedza o sposobie działania sprawcy jest głównie wykorzystywana w procesie wykrywania sprawców zabójstw. Bardzo duże ma też znaczenie profilowanie psychologiczne. Pamiętać trzeba, że modus operandi jest wykorzystywany jako postawa lub podmiot wersji kryminalistycznych.

Modus operandi sprawców zabójstw ma istotne znaczenie nie tylko wykrywcze ale też dowodowe. Nie ulega wątpliwości, że wiedza o modus operandi warunkuje nierzadko możliwość nie tylko wykrycia sprawcy, lecz też przypisania mu winy.

BIBLIOGRAFIA

1. B. Hołyst, Kryminalistyka, LexisNexis, Warszawa 2010.
2. T. Hanausek, Kryminalistyka. Zakres wykładu, Kantor wydawniczy Zakamycze, Kraków 2000.
3. T. Hanausek, Modus operandi i alibi - ewolucja znaczenia pojęć, Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne, 1987.
4. M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka, Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2009.
5. A. Solarz, Zagadnienie przestępczości zawodowej w Polsce, PWN, Warszawa 1967.
6. M. Całkiewicz, MODUS OPERANDI sprawców zabójstw, poltext, Warszawa 2010.
7. J. Wnorowski, Sposób działania jako środek identyfikacji sprawcy przestępstwa, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1978.
8. J. Gierowski, Określenie sylwetki psychofizycznej nieznanego sprawcy zabójstw- profilowanie, w : J.K. Gierkowski T. Jaśkiewicz- Obydzińska (red.), Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznanymi sprawcami zabójstw, Wydawnictwo Instytut Ekspertyz Sądowych, Kraków 2002.
9. A. Poppek, Seryjni mordercy. Prawdziwe historie XX wieku, G+J Gruner + Jahr Polska, Warszawa 2013.
10. B. Cader, J Gurgul, T Hanausek, Anna. Ofiary zbrodni, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW, Warszawa, 1981.
11. M. Piwowarczyk, Kontrowersje wokół seryjnych morderców na przykładzie Zdzisława Marchwickiego, PROMETEUSZ, 2010.
12. A. Wojarczyk, A. Materska-Sosnowska, Bezpieczeństwo Państwa Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2009.

SPIS TREŚCI

Daniel Janicki CMENTARZE W POLSKIM PRAWIE ADMINISTRACYJNYM.....	4
Kamil Maciejowski PODMIOTY, METODY ORAZ PRZEPISY KSZTAŁTUJĄCE BEZPIECZEŃSTWO W PORTACH LOTNICZYCH.....	22
Katarzyna Mrózek ZAGROŻENIE EUROPY AKTAMI TERRORYZMU – POTENCJALNE CELE	41
Remigiusz Wilk ZNACZENIE DZIAŁAŃ POLICJI DLA BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO.....	62
Jakub Zawartka MODUS OPERANDI SERYJNEGO ZABÓJCY NA PRZYKŁADZIE ZDZISŁAWA MARCHWICKIEGO PSEUDONIM „WAMPIR Z ZAGŁĘBIA”	80